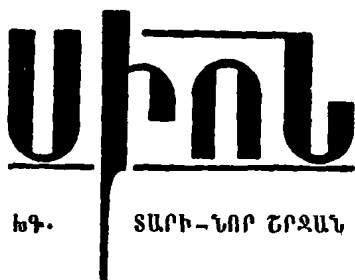

սիւն

1969

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԻ ԵՐԱՌԻՍՏԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

SION

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

VOL. 43

NO. 7 - 8

1969

Յուլիս - Օգոստոս

Թիւ 7 - 8

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐԺԻ «ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԳՈՂՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ» ՀԱՒԱՔԱԾՈՅԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

(ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ)

Խօսքերը դրամներու կը մտնին,
ճայնէն կը հասկցուի ամենց կեղծ կամ
ճշմարիտ ըլլալը:

Ի զուր մեղութիւն յանձն առեր է Շնորհիք Պատրիարքը, ձեռագիրներու գոգութեան առիթով թտար եւ հայ մամուլի արտա-
յայտութիւնները ի մի ժողովելու հատորի մը մէջ, ինն զգեստներ
հաւաքողի պէս, զանոնք իբր նոր ապրանք ծախելու համար:
Ըստ իր յայտարարութեան, եթէ պատուումը յաջող ըլլայ. ան-
շուշտ ձրի եղած ըլլալուն համար, Նորին Ամենապատուութիւնը
որոշած է ամէն տարի վերստին հրատարակելու նոյն հատորը,
հարստացնելու համար մեր գրականութիւնը, պաղեցնելու հա-
մար իր սիրտը, այրած Շրուսաղէմի մեծ հրդեհին մէջ, ինչպէս
նաեւ դրախտաբնակի մը միամտութեամբ թուզի տերեւներով
ծածկելու իր մերկութիւնը:

Յառաջարանին մէջ, որ ամէնէն տկար մասն է հաւաքածո-
յիմ, հաւանաբար իննցած նորութիւն մը ըլլալուն համար, Շը-

նորից Պատրիարքը սրտնեղած է որ հայ եւ օտար մամուլը դադարած է այլեւս ձեռագիրներու գողութեան մասին խօսելէ, իսկ իմաք իր ըսելիքները զանազան կեղծամուկներու մերժելով ապառելէ յետոյ, հանձնարեղ զազափարք ունեցեր է քաղաքի բերքիւ օտար եւ հայ մամուլի մէջ երկու տարիներէ ի վեր բուռածները, միտքերու մէջ վերաբարձելու ձեռագիրներու գողութեան զայթակղութիւնը եւ տիրանալու ցարդ իրեն զլացուած արդարութեան:

Տակաւին Նորին Ամենապատուութիւնը զարմանք կը յայտնէր թէ ինչո՞ւ Հայ Եկեղեցին եւ ժողովուրդը օրացոյցներու եւ տարեցոյցներու մէջ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի չեն նկատեր այս ողբերգութիւնը եւ չեն տօներ դատապարտուածներու յիշատակը, իրենց նշմարիտ գող նահատակներ այս սրբապիղծ աշարհին: Եւ թէ ինչո՞ւ Հայ ժողովուրդի անպատասխանատու պատասխանատուները իրարու չեն գար, իրենց հազցնելու սրբութեան վերաբերելուն, փոխան իր հագած գողութեան զրգիւսակին: Չենք մեղադրեր զինքը իր այս միամիտ եւ սրտայոյզ պահանջներուն համար, ի վերջոյ խեղճ մարդը պոչի եւ փորի ցաւեր ունի երուսաղէմէն, ուր այնքան անփառունակօրէն յօդս ցնդեցան իր եւ իրենցներու երազները եւ անվայել միջոցներով ձեռք բերուած պաշտօնները: Ինչպէս կ'երեւի Նորին Ամենապատուութիւնը տակաւին չէ արբեցած երուսաղէմի իր մեծ երազէն, որ Յակոբ Նահապետի մտաւաճառչութեամբ աւելի խորունկ կը բուսի ըլլայ, եւ չէ կրցած անդրադառնալ թէ կրակը զոր տարիներ առաջ երուսաղէմ բերին, ուրիշներ այրելու համար, նոյն այդ կրակովը իրենք ալ քեցան, առանց հասնիլ կարենալու իրենց բաղձանքներուն եւ նշնատակին: Ի վերջոյ յաւիտեանական է նշմարտութիւնը, եղբիւս մտաւոր փոքրիկ կը ննձէ: Շնորհիւ Պատրիարքը իր չունեցած անմեղութեամբը ինքզինքը զմոսած, չուզեր գիտնալ նոյնպէս թէ պայքարները եւ անհաշտութիւնները երկար պիտի չտեսնեն, եթէ յանցանք միակողմանի եղած ըլլար:

Յառաջաբանի վերջաւորութեան այս նոր հնավանաւոր խիստ կարեւոր եւ այժմէական նկատելի է հաւաքածոյին հրատարակութիւնը, դիրքացնելու համար, իբր թէ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմէ կարգուած յանձնախումբի գործը: Մակայն աւելի հիշող պիտի ըլլար եզրակացնել, որ հաւաքածոյին նպատակն է ի նպատակ իրեն շահելու յանձնախումբը: Տարիներէ ի վեր այս դատաւարներուն հիգը եղած է իրենց ազատ արարները արդարացնել ի շնորհուկս իրենց սրբացուած վկայութիւններով, առանց փոյթ ունենալու շատ անգամ թէ ինչ կրնային արժէք անոնք: Այս եղելիքները չեն ուզած անդրադառնալ թէ նշմարտութիւնը չի գնուիր ձրի վկայութիւններով, եւ թէ նման միջոցներով շինուած մեծամասնութիւն մը ոչինչ կրնայ արժէք: Ճշմարտութիւնը քիչ անգամ մեծամասնութեան հետ է: Մեծամասնութեան իրաւունք ունենալու վարկածը մին է այն ընթացիկ անհեթեթութիւններէն, որուն դէմ միշտ բողոքի մէջ է մտածող եւ հասկցող մարդը: Հանրային կարծիքը չէ որ կ'արհամարհենք, ալ ալ ազգին բզգացուած, ինչպէս կը ժպրի ըսել հաւաքածոյին հեղինակը: Մակայն սովորութիւն չունինք արժեւորելու ամէն գլուխէ եւ անկիւ-

նէ թարգմանող ձայները, երբ յանախ շատ լաւ գիտենք անոնց բխման շարժառիթները:

Շնորհիվ Պատրիարքը կը ցաւի որ իր այս խմբագրութենէն տակաւին դուրս կը մնան կարեւոր ուրիշ յօդուածներ գործ ձեռքի տակ չէ կրցած ունենալ այս չնաշխարհիկ հաւաքածոն կազմելու տեսն: Յառաջիկային եթէ Տիրոջ կամեցողութեամբ կարենայ ստանալ այդ պակասածները, անոնք մօր հատորի մը նիւթը պիտի հայթայթեն իրեն, անգամ մը եւս յուսաբանելու միտքները եւ շարունակելու իր անօգուտ պայքարը, ժամանակին կեր ըլլալու սահմանուած մամուլի այս հնոտիներով, որոնք իրենց արտայայտութիւններու մէջ իրեն ի նպատակ ոչինչ ունին:

Շնորհիվ Պատրիարքը, *Դողցուած ձեռագիրներու ողբաական վերնագիր* տալ ազած է ձեռագիրներու տեղափոխութեան: Աւելի նիշդ պիտի ըլլար խորագրել, գողցուած ձեռագիրներու հայրենադարձութիւն ի Սուրբ Աթոռ, որովհետեւ Հայ ժողովուրդի մտքի եւ հոգիի այդ գաւակները, տարիներու պանդխտութենէ մը վերջ կը վերադառնային իրենց տեղը: Անոնք գերեզմարուած էին այն մութ օրերուն, երբ ինքն ու իրենները համապատգործայ աղօթքի նման նրաւաղէմի հասարակութեան եւ բովանդակ ըլլալի փութի Հայութեան կը յայտարարէին, ի ձայն փողոյ եւ թմբկի, թէ եղիշէ Սրբազանը կողոպտած էր Ս. Յակոբայ գանձատունը եւ բազմաթիւ պայուսակներով մեկնած նրաւաղէմէն: Եթէ Շնորհիվ Պատրիարքի ապօրէն յուսաբարապետութեան շրջանին անոնք կողոպտուած էին արդէն, ինչպէ՞ս նրաւաղէմէն իր վտարուելու օրերուն անոնք հոն կրնային ըլլալ: Իր եւ իրեններու նախկին յայտարարութիւնը՝ թէ վերջին հաւատարմութեան էր նշմարիտը: Անշուշտ աւելի տրամաբանական պիտի ըլլար եզրակացնել՝ թէ երկուքն ալ սուտ էին: Այդ սուտն է որ տարիներէ ի վեր իր եղջիրները ցցած կը քալէ անոնց հոգիէն, իբրեւ ամենէն հարազատ մասը իրենց էութեան: Այս երկու սուտ վկայութիւններու տղամուտին մէջ պէտք է որոնել գողութեան շարժառիթն ու թնկուկը: Ինչպէս կը բռնի շարաթը ուրբաթէն առաջ եկած է, իրենց վատշուէր արարքը իր նպատակէն վրիպեցնելու:

Յետոյ ի՞նչ կարիք կայ պատէ պատ զարնուելու, գանձատան գողութիւնը իր նախընթացը չունէր արդէն: Շնորհիվ Պատրիարքի եւ իրենները չեն կրնար ուրանալ Պատրիարքարանի քաւային կողոպտութիւնը: Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներին եւ աշխարհիկ պաշտօնեաներէն շատեր քաջ տեղեակ են Սուրբն Յովսէփայոսի աւագակութեան, երբ Տեղապահի բացակայութեան եւ իր սենեակի գոյգերու փոխադրութեան առիթով, կը գողնար Պատրիարքարանի քաւային բանալին, եւ հինգ շաբաթներ Տիրան եւ Շնորհիվ դաւադիրներու հետ իրենց քովը պահելէ յետոյ, կը բանային քաւան եւ կ'անհետացնէին մէջի ասանդները: Ապա առանց խպնելու իրենց այս արարքէն, կը հրաւիրէին Տեղեւոր Ժողովոյ անդամները եւ կը ցուցակագրէին քաւային պարունակութիւնը: Երբ ներկայանքէն ժամանկ կը հարցնէին այս նոր տեսակի աւագակներուն՝ թէ ուրկէ՞ բերեք էին քանալին, իրենց կը պատասխանուէր թէ «ատիկա իրենց գիտնալիքը չէր»: Անստիպանութեան նոխագ նկատուող Սուրբնի, Շնորհիվ եւ Տիրանի գործը:

Մեր հովի պահ դրուած Յորդանանի ռատիկանութեան քննութեան տեղեկագիրը եւ Միաբանութեան անդամներու վկայութիւնը տրտում փաստերը կը կազմեն կատարուած ռիփին եւ գոյութեան: Անշուշտ դաւադիրներու նպատակը ժաշիմ մէջ դրուած անդնները գողնալ չէր, այլ զանոնք իրենց տեղէն վերցնելով՝ Տեղապահը գող հանել էր: Այժմ ընթերցողներուն կը թուի որ երբեք անոնք արարին հեղինակները չէին կրնար նոյնը ընել Գանձատան ձեռագիրներու նկատմամբ, քանի որ անոնց միջոցներու մէջ խտրութիւն դնելու իրենց նպատակը ըրած էին որուն Տեղապահը վարկաբեկել: Վերոյիշեալ գոյութեան նկատմամբ ի՞նչ ունի ըսելիք Կ. Պոլսոյ մաքրամաքուր սթոռակալը: Եթէ քաջութիւն ունենայ ուրանալու այս գողութիւնը, որուն մէջ ունեցաւ բոլորանուէր իր գործակցութիւնը, պիտի տրիպիւնք «Սիոն»ի մէջ հրատարակելու Գանձատան գոյութեան նախերգանքը եղող այս աւագակութեան թղթածրարը տեղով. թուականով եւ վկայութիւններով հանդերձ:

Մակ տրամաբանութեամբ, կացութիւններէն և ըսուածներէն գողութեան կերպեր ճշդիւ եւ վերագրումներ ընել, այդ արհեստին վարժ եղող մարդու մը պէտք, մտքի գիշութիւն մը կրնայ արժեք միայն: Իսկ Գանձատան յանձնախումբի անդամներու բացակայութիւնը մատի փաթեց ընելով կատարուածը այդ օրերուն վերագրելը, հասարակ անպարտութիւն մըն է, երեսադէմի վանքին ներքին կարգաւարդին անտեղեկանքը խաբարաւոր: Կարելի՞ է մտածել որ Պատրիարք, Լուսարարապետ եւ յորիշներ, յանձնախումբի բացակայութենէն կամ չգոյութենէն օգտուելով, փորձէին իրենց պատկանող իրերը գողնալ: Դրամական կարիքը եւ իշխանավայել միջոցներու առասպելները միջին դարեր յիշեցնող ժամանակավրէպ անհեթեթութիւններ են, վանքի մը պարիսպներու մէջ սեղմուիլ չկրցող: Ամենէն մութ խղճմտանքները եւ չարութեամբ ինքզինքնին զրահածներն անգամ, մէջն ըլլալով Կ. Պոլսոյ մագձաշնորհը, դժուարաւ պիտի հաստատային այլընդայլոյ ըսուածներուն:

Լեզուն ցաւած ակռային կողմը կ'երթայ, Շնորհի Պատրիարքի սրտմտութիւնը կատաղութեան կը հասնի երբ կ'անդրադառնայ Յորդանանի արդարութեան Ատեանի վնիւնին, զայն նրկատելով ձեւական, միակողմանի եւ անարդար, ամբաստանելով երեսադէմի Ընդհանուր Դատախազը իբրեւ անուղղակի մեղսակից մը գողութեան: Ի վերջոյ երկիւղալից սիրտը կը դադրի յետապա տրամաբանել, իսկ բծուն եւր իրողութիւնները ճիշդ տեսնել: Ճշմարտութեան սէրը ստուգութեան փորձը չէ, եւ սխալ պիտի ըլլար շփոթելու մէկը միւսին հետ: Բոլոր կեղծիքի եւ սուտի ասպետները հոգի ի բոլին կը ճգնին ցոյց տալ թէ ունին այդ առաքինութիւնը:

Ինչ ըսին օտարներ գլուխը կը քացուի «Նայիրի»ի տողերով, ուր յիշեալ թերթի խմբագիրը կը տեսաբանէ թէ «անգլիական թերթի մը թղթակիցը ոչ մէկ պատճառ ունի հայ եկեղեցականի մը բերնին մէջ դնելու անոր չորած յայտարարութիւնները»: Թէ ի՞նչ յայտարարութիւններու կ'ակնարկուի, չենք գիտեր; սակայն թէ՛ «Նայիրի»ի խմբագիրը, որ ճրի տեսակէտներ

կը բանաձեւէ, իր ամենու ծանօթ պարկեշտութենէն բաժին հաշնելու օտար թղթակիցին, եւ թէ Շնորհի Գատրիարքը, որ «Նա-յիրի»ի Յշմարտաբան խմբագրին կը կաթնի, պիտի գարմանան ե-թէ ըսեմ թէ այդ օրերուն օտար թղթակիցներու մուտքը արգիլուած էր Գատրիարքարանէն ներս: Անոնցմէ երկուք միայն, մին Շուէտական դեսպանի տիկնոջ հետ, եւ միւսը՝ իբր թէ Ամերիկա-յէն բարեկամի մը կողմէ, առանց իրենց թղթակցի հանգամանքը յայտնելու, յաջողոր էին ներս սարդիլ: Մեր տեսակցութիւնը ի-րենց հետ բնական է եղաւ կարն, մեկնեցան դժգոհ, որովհետեւ չուզեցինք պատասխանել իրենց սարէն ձորէն հարցումներուն: Աշխատութեան անհետի կահկարասիէն եւ ծխած սիկարէս գատ ոչինչ տեսան և առին: Այս տողեր կարդացողները այժմ թող հար-ցընեն «Նայիրի»ի սովետտին թէ պատասխանատուութեան զգա-ցումը եւ արժանապատուութիւնը կը ստիպե՞ն թղթակցին որ ար-ձանագրէ միայն իր լսածները: Միւս կողմէ ճիշդ է թէ օտար այդ թղթակիցները արձանագրեցին իրենց լսածները, սակայն ոչ մեզ-մէ, այլ Նրուսաղէմի տիրանական մանկաւիկներէն, որոնք ա-նոնց առջեւ բացին անցեալի թղթածրարը եւ բոլորիս ծանօթ ի-րենց յերկրածոյ գրադարութիւններով ներկայացուցին անձերն ու անցքերը, իրենց ուզածին պէս: Արժանապատուութենէ եւ բա-րոյականէ զուրկ այդ դատադիրները, ինչպէս միշտ, այդ օրերուն առաւելապէս, իրենց անխիղհ եւ եղբրուաճաղային սուտերով ո-ղոզեցին հրապարակը, եւ իբրեւ ճշմարտութիւններ յանձնեցին գանձնաճ օտար այդ թղթակիցներուն:

Գատրիարքէն եւ իր շուրջիներէն տեղեկութիւններ որոս-ւ լէն ճարահատ, ինքնակոչ այդ հիւրերը, որոնք Նրուսաղէմ եկած էին ո՞վ գիտէ անչ յոյսերով, սկսան անկիւնէ անկիւն շրջիլ եւ ձե-ռագիրներու անւրդին հետ կապ չունեցող սուտ աւ պատ տեղե-կութիւններ հաւաքել, արդարացնելու մասամբ անշուշտ իրենց ստաքելութիւնը: Մեզի վերագրուած եւ մեր բերանը դրուած կարգ մը արտառոց եւ ծիծաղելի արտայայտութիւնները բնակա-նաբար արտադրութիւններն էին մութի մէջ պահուրտած ծանօթ բանասերկունքուն, որոնք ձեռագիրներու գողութեան առիթով կը կարծէին թէ այլեւ ժամանակը եկած էր իրենց երբեմնի պար-տութեան եւ անարգանքին վրէժը լուծելու, եւ ինչու չէ, Տիրան եւ իրենները հրաշափառով Նրուսաղէմ բերելու: Վստահ եմ թէ Շնորհի Գատրիարքն անգամ, եթէ կարենար պահ մը յաղթահարել իր զանգուածեղ չարութեանը, պիտի չհաւատար ըսածներուն, երբ մանաւանդ անոնք կը դրուէին, իր բացատրութեամբ, «նար-սիկ լարախաղաց»ի մը բերնին մէջ:

Հատորին պարունակութիւնը ծանօթ է բոլորիս, իբրեւ հա-ւաքածոյ հայ եւ օտար մամուլի արտայայտութիւններուն: Ան-շուշտ օտարին ուշադրութիւնը եւ հայ մարզուն ցաւ այդ ողբեր-գութեանը մէջ, սրտագրաւ ինչ մը ունին, խղիւղ խալթով սլաքե-լու սիրտները եւ ամօթի կարմիրով ներկելու երեսները: Սակայն հաւաքածուն կազմուել կը կարծէ թէ բոլոր գրութիւնները իրեն ի նպաստ է որ կ'արտայայտուին: Շատ հաւանական է որ այդ ծան-ծաղ մտածումէն թելադրուած, ձեռնարկած է այս հատորի պատ-

բաստութեան, իր ձեռքին մէջ ունենալու նոր *droit canon* մը, ի նըպաստ իրեն:

Այսպէս ամէնէն ծիծաղելիմ *դանազաններու նամակներէն հատուածներ* բաժինն է, ուր առանց ստորագրութեան մէջբերուած են շատ մը ցաւակցական ու գնահատական նամակներէ իրր թէ հատուածներ, ապացուցելու համար Շնորհիք Պատրիարքի անմեղութիւնը եւ ուրիշներու մեղապարտութիւնը: Ինքնադարացման այս նոր ձեւը՝ իրապէս ինքնատիպ է եւ ամբողջովին անծանօթ թէ՛ օտար եւ թէ հայ գրականութեան: Միայն կը զարմանալիք թէ այս գեղեցիկ գաղափարը յղացած եւ գործադրած պահուն՝ Նորին Ամենապատուութիւնը ինչպէ՞ս չէ անդրադարձած թէ այս ձեւով կարելի է հատարներ լեցնել, առանց վաւերական բան մը ըսել կարենալու: Չանդրադարձա՞ւ նոյնպէս թէ խելամուտ ընթերցող մը, դիրքութեամբ պիտի կրնար մակարերել որ բոլոր նամակները արտադրութիւններ են միակ գրչի մը՝ որ այդ գեղծարարութեան գաղափարն է յղացեր ու գործադրեր: Ինչպէս կը տեսնէ՞ք կարելի չէ ուտել հացը՝ որ աղ ու համ չունի եւ հաւատալ լացին՝ որ օր ու ժամ չունի:

Այս առիթով նպատակ չունինք Շնորհիք Պատրիարքի եւ մուրէն Սրբազանի իրենք իրենց մասին ունեցած վստահութիւնը խախտելու, առիկա մեր ուժերէն վեր է: Տարիներէ ի վեր սուտի եւ կեղծիքի կոշկոռը այնքա՞ն թանձրացած է իրենց հոգիներուն շուրջ, որ արդի գիտութեան միջոցներով իսկ կարելի չէ այդ դրսեւոր խորտակել: Նպատակս գրախօսել էր միայն իր հաւաքածուն, ինչպէս նաեւ ըսելու համար թէ հոն քովքովի բերուածները իրենց խժալուր կանչուողութեամբ, հաւաքածուն կազմողի հաշուոյն չէ որ կ'երգեն:

Հաւաքածոյի վերջաւորութեան, չկրցինք աչքէ վրիպեցնել Նորին Ս. Օծուքեան մխիթարական նամակը, ուր Շնորհիք Պատրիարքը եւ ծերունագարդ Սուրեն Արքեպիսկոպոսը անկասկածելի եւ մաքուր կը յայտարարեն: Վեհափառի այս արդարացուցիչ գրութենէն յետոյ, պէտք կ'ա՞ր այլեւ այս անմաստ հաւաքածոյի պատրաստութեան: Մեր եկեղեցւոյ գերագոյն պետը *այս անգամ* եւս գիրենք անմեղ կը յայտարարէր, հետեւաբար Շնորհիք Պատրիարքը եւ իր ամբողջ կեանքը գողութեամբ անցուցած Սուրեն Արքեպիսկոպոսը, արդարացած ու մխիթարուած, կրնան սաղմոսներգել. «Յօգեա՛լ յիս մշտկաւ եւ սուրբ եղէց, լուս՝ եւ բան գծին սպիտակ եղէց»:

Իսկ Վեհափառի նամակի իր պատասխանին մէջ. Շնորհիք Պատրիարքը, առանց քաշուելու կը յանդգնի ըսել թէ ներդաւմիտ է եղեր մեր նկատմամբ, ի սէր խաղաղութեան հանդուրժելու մեր պատրիարքութիւնը: Երջանիկ ստութիւն եւ քաղցր մխիթարանք բոլոր անոնց՝ որոնց համար սաւտն ու նշմարտութիւնը համարժէք են այլեւս: Այս դժբախտ ուշակորոյսը կ'երելիք թէ մոռցեր է իր գրածները, ինչպէս նաեւ իր եւ իրեններու դաւերը, որոնք պատճառ պիտի ըլլային նախ երուսաղէմի ողբերգութեան, յետոյ անոր երկարածգումին: «Կեղտոտ մատով ուրիշին սխալը ցոյց չի տրուիր», կ'ըսէ Շէյխփիք:

Ե.

Յ. Գ. Շնորհիք Պատրիարք եւ քանի մը վայրերան յօդուածագիրները մեզ կ'ամբաստանեն թէ կ'անտեսենք հանրային կարծիքը եւ ազգին կամքը: Նախանձախնդրութեամբ փոխուող համրային կարծիքի այս տեսարանները, չեն անդրադառնար որ մենք այսօր հազիւ թէ հանրութիւն ենք, մարմնական եւ հոգեկան մեր բաժանումներով, եւ անկարող հանրային կարծիք մը ունենալու շնորհէն ու բարիքէն: Խմբագրի մը կամ յօդուածագրի մը, շատ անգամ թերխառն եւ դիտումնաւոր արտայայտութիւնը հանրային կարծիք չէ եւ չի կրնար ըլլալ: Վանքը ազգին է, բայց ոչ խրժրակցութեան մը, ոչ կուսակցութեան մը, ոչ քաղաքի մը, ոչ չլրջանի մը: Վանքը ազգին է եւ Միաբանութիւնը աւանդաւորն ազգային այս հաստատութեան, որ չի կրնար հանդիպողին, առտուն կանուխ ներկայացողին բանալ իր դռները: Ասոնք շատ հասկնալի եւ յստակ խօսքեր են: Այն օրը որ ազգը ըլլայ ի վիճակի ինքզինքն լիազուրկ մերկայացնող մարմին մը մէջտեղ բերելու եւ ատով ամբողջ ազգային քաղաքականութիւնը իր բոլոր երեսներով իր ծոցը կեդրոնացնելու, այն օրը ներսադէմի Պատրիարքութիւնը չի կրնար ինքզինքն քացառել ազգային միւս ժառանգութեանց նակատագրէն: Մինչեւ այդ օրուան իրականացումը, նրուադէմը կը մնայ այնպէս՝ ինչպէս որ է. տէրը ոչ միայն իր իրաւունքներուն, այլ նաեւ ունեցածին:

Միակ հեղինակութիւնը որ այսօր կրնայ ներկայացնել ազգըն ու եկեղեցին արտասահմանի մէջ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է: Պատկառ կենալ Ս. Էջմիածնի գաղափարին, հլու հնազանդ իր Պետին, մեր բոլորիս պարտականութիւնն է: Բարոյական կազմակերպութիւնները միշտ ներսէն՝ իրենց հոգեկան էութեան խորքէն է որ կ'անին եւ կը քայքայուին, արտաքին ազդակներ քիչ անգամ կրնան թափանցել անոնց մէջ: Ս. Էջմիածինը ոնէլ տոնէն աւելի պէտք ունի սփիւռքի բովանդակ հայութեան հաւատարմութեան, եւ մենք ամէնքս ամէն ժամանակ աւելի այսօր հարկադրուած պէտք է զգանք կատարելու անոր հանդէպ մեր պարտականութիւնը: Նարին Ս. Օծութեան հրահանգները միայն մեզի համար նշանակութիւն ունին, եւ վկայ Աստուած եւ մեր անցեալը, անոնք միշտ ընդունուած եւ գործադրուած են մեր կողմէ իբրեւ Հրաման ի Տէառնէ:

Ե.

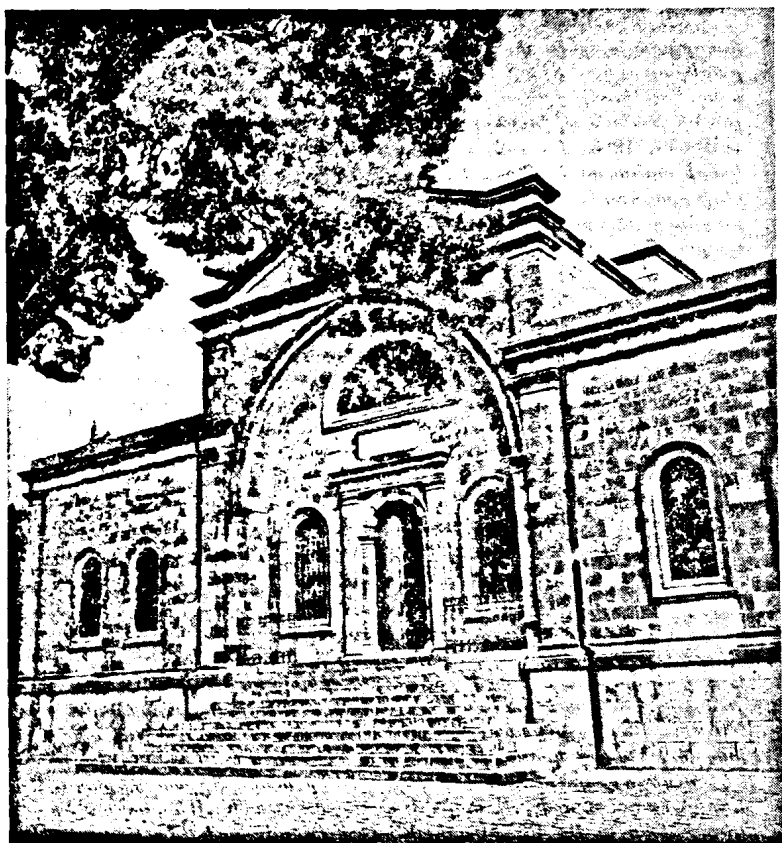
ԻՆԷՆ ԵՒ ԷՏՈՒԸՐՏ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԶԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԵԱՆ ԳԱՆՁԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՅԱՆԴԵՍ

1

Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը մին է Հայկական աշխարհային կեդրոններէն՝ ուր, երկար դարերու անընդմէջ կեանքի մը ընթացքին հաւաքուած են Հայկական արուեստի լաւագոյն եւ անգղտանելի նմուշներ: Սիոն Լեւրան վրայ բարձրացող Հայոց ընդարձակ Վանքի շրջափակէն ներս կը պահուին մօտ չորս հազար ձեռագիրներ, որոնք, իբրեւ բովանդակութիւն եւ իբրեւ մանրանկարչութիւն կը ներկայացնեն Հայկական մշակոյթի ամենէն կարեւոր երեւոյթներէն մին: Հոն են տակաւին եկեղեցական-ծիսական առարկաներու ճոխ հաւաքածոներ՝ ակնհայտ խաչեր, ոսկեթել շուրջառներ եւ եկեղեցական զգեստներ, գոհարազարդ ոսկեայ սկիւններ, աննման արուեստով եւ վարպետութեամբ պատրաստուած սքանչելի թագեր, գաւազաններ, մասնատուփեր եւայլն: Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կը գտնուի Հայկական փայտափորագրութեան արուեստի գեղեցիկ նմուշներէն մին՝ 1371 թուականին շինուած փորագրեալ փայտեայ դուռը. Տաճարին կից Ս. Էջմիածնայ մատուռին պատերուն վրայ են աւելի քան յիսուն քառակուսի դուռնուր յախճապակիներ, Աստուածաշնչական զանազան դէպքեր եւ դէմքեր ներկայացնող, գործ՝ Կուրտինայի Հայ բաղմատաղանդ արուեստագէտներու:

Ու տակաւին, Պատրիարքարանի Դիւանին մէջ խնամքով կը պահուին աշխարհի պատմական վաւերաթուղթերը, հրովարտականները՝ որոնք կը փաստեն Երուսաղէմի մէջ Հայ Պատրիարքութեան դարաւոր գոյութիւնը եւ կը հաստատեն Սուրբ Տեղեաց մէջ անոր վայելած բացառիկ առանձնաշնորհները: Ամենէն հինը այս հրովարտականներուն տրուած է Մուհամմէտի կողմէ. այս վաւերաթուղթի հիման վրայ, Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները վերահաստատող հրովարտականներ տուած են Ալի, Օմար Իպն-էլ-Պաթթայ եւ Սալահէտին:

Վերջապէս, դարերու ընթացքին Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Վանք բերուած են միաբան հայրերու կամ ուխտաւորներու միջոցաւ՝ զանազան իրեր (պղնձեղէններ, հնատիպ դիրքեր, դրամներ, թանկագին առարկաներ, եւայլն), որոնք այժմ կը պահուին Վանքի տարբեր սենեակներուն ու պահեստներուն մէջ:

Ս. Աբգիս ճարահաստատ Հիւն եւ Խաւրրո Մարտիկեան Քանգարանը

Հետեւաբար, երկար ժամանակէ ի վեր զգացուող անհրա-
ժեշտութիւն մըն էր Հայոց Վանքէն ներս մնալուն Թանգարանի
մը հաստատումը, ուր նախ կարելի ըլլար հաւաքել ու ի մի բերել
Հաստատութեան զանազան վայրերուն մէջ պահուող Թանկագին
իրեղէնները, ու ապա՝ հանրութեան ցուցադրել Երուսաղէմ գրո-
նուող Հայկական արուեստի նմուշները:

Այդ անհրաժեշտութեան գիտակցելով եւ ընդառաջելով
Պատրիարքարանիս փափաքին, Ամերիկահայ ծանօթ ազգային եւ
բարերար Մեծ. Տիար Էտուրթ Մարտիկեան իշխանական նուիրա-
տութեամբ մը Հայթայթեց նման Թանգարան մը հաստատե-
լու նիւթական միջոցները: Ինչպէս ժամանակին յայտնած էինք
(«Սինո», 1965, Թ. 1-2, էջ 16-17), իբրեւ Թանգարանի չէնք նը-
կատի առնուած էր ժառանգաւորաց Վարժարանի ձեմարանը, ա-
ւելի քան հարիւր տարի առաջ Յովհաննէս Պատրիարքի ջանքերով
բարձրացած սքանչելի կառոյց մը Սիոն Լերան բարձունքին, ճար-
տարապետական դահլար մը ինքնին:

Թանգարանի մը հաստատման գաղափարին հետ, ստեղծուեցաւ նաեւ ծրագիր մը՝ առաջին առիթով ցուցադրութեան
դնելու Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան պատկանող հարեա-
տութենէն նմուշներ, առաւելաբար գրչագիրներ եւ եկեղեցական
զգեստներ ու անօթներ: Շուրջ վեց ամիսներու անընդմէջ աշխա-
տանքներու շնորհիւ, կարելի եղաւ այս ցուցահանդէսը սկսիլ
Թանգարանի պաշտօնական բացման օրը՝ Երկուշաբթի, 21 Յու-
լիսին: Ձեմարանի չէնքը ենթարկուեցաւ ներքին եւ հիմնական
նորոգութիւններու, եւ ցուցահանդէսին համար ստեղծուեցան
նոր յարմարութիւններ. Թանգարանի եւ ցուցահանդէսի պատ-
րաստութեան աշխատանքներուն մասնակցեցան Երուսաղէմի Իս-
րայէլեան Թանգարանի մասնաճիւղներն ու պաշտօնեաները:

Ցուցահանդէսի առիթով պատրաստուեցաւ չքեղ ուղե-
ցոյց-ցանկ մը (Catalogue) հինգ լեզուներով, խմբագրուած Պրիւ-
սէլի (Պելճիքա) Արքայական Համալսարանի Հայ Գրականու-
թեան ու Պատմութեան դասախօս Փրոֆ. Արբակ Մխիթարեանի
կողմէ: Տպուեցան ցուցադրուած առարկաներէն ոմանք ներկա-
յացնող գունաւոր բացիկներ, ինչպէս նաեւ ապակենկարներ
(slides): Բացի ցուցադրուած առարկաներու մանրամասն նկա-
րագրութենէն, կատարուած Փրոֆ. Արբակ Մխիթարեանի կող-
մէ, ուղեցոյց-ցուցակին մէջ յօդուածներ ունին Տիրան Արքեպս.
Ներսիսեան, Փրոֆ. Աւետիս Սանճեան, Փրոֆ. Միրարփի Տէր
Ներսէսեան եւ Ա. Անդրէասեան՝ Հայ Ժողովուրդի, Հայաստան-
եայց եկեղեցիի, Հայ Արուեստի եւ Երուսաղէմի Հայ Պատրիար-
քութեան պատմութեան մասին:

Ուղեցոյց-ցուցակի յառաջաբաններ գրած են Ն. Ամենա-
պատուութիւն Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Երուսաղէմի Քա-
ղաքայեւ Ն. Վեմ. Թէոփ Գոլլէք եւ Յորդանանեան չրջանի
Երուսաղէմի նախկին Կառավարիչ Ն. Վեմ. Անուար Էլ Պաթիպ
Թամիմի: Այստեղ կ'արտայայտենք Ն. Ամենապատուութեան գե-
ղեցիկ յառաջաբանը, որ ինքնին արդէն Ցուցահանդէսին մթնո-
լորտը կը ստեղծէ, պարզ այլ խորհրդաւոր ու վսեմ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքոսիւնը Քրիստոնէական եկեղեցւոյ ամենէն նուիրական եւ փառաւոր անցեալ ունեցող Աթոռներէն մին է, իբրեւ սրբավայր, հոգեւոր կեդրոն, կրօնական ուսման վառարան, մեծ ուխտավայր, կայք եւ Միաբանութիւն:

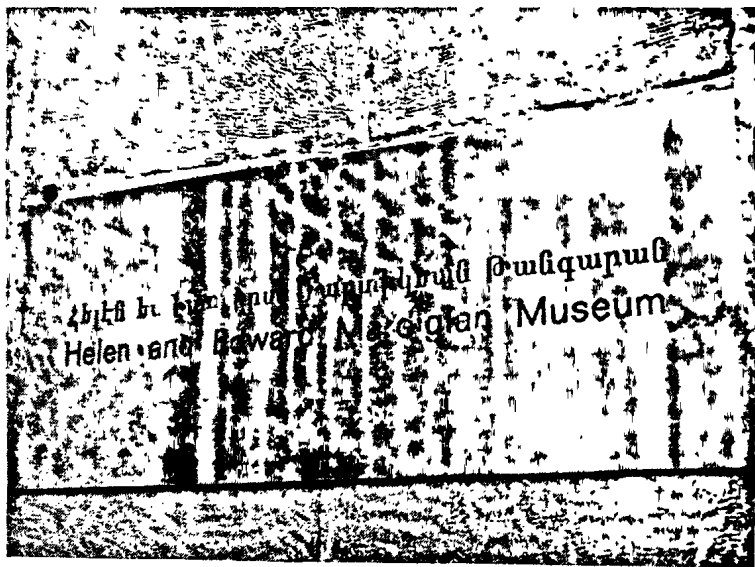
Ս. Յակոբեանց Տաճարը գոր Պաժինիկեանները գոհարատուփ անուանած են, Երուսաղեմի ընդհանուր Սրբավայրերուն մէջ, մեծահամբաւ՝ ոչ միայն իբրեւ սրբարան այլ գեղեցկութիւն, հանդիսարան մըն է քաղցր երաշխներու, հազարէ աւելի տարիներու դիմացոյ: Խորաններու առատ ոսկին, կանթեղներու արծաթը, աշտանակներու, խաչերու, սպասներու, գաւազաններու գեղականոց հասակները ոսկիէն եւ ճերմակ մետաղէն, ճշմարիտ գանձարանի մը երեւոյթը կ'ընծայեն այս խորհրդաւոր սրբավայրին:

Հոն, այդ եկեղեցիին մէջ է Ս. Յակոբեանց գանձը, որ հազուագիւտ առիթներով միայն կը բացուի բացառիկ այցելուներու առջեւ: Եւրոպացի ճամբորդներ՝ Բիէր Լօթի, Ֆրէտէրիք Մագլէր եւ ուրիշներ, տեսած են մուշներ այդ երաշալիքներէն եւ հիացումով արտայայտուած անոնց մասին:

Հոն կան ասեղանկար ձեռագործներ, շուրջառներ, նմիփորոններ, փորուբարներ, քազեր, սկիհներ, ականակաւ խաչեր, վարագոյրներ, գաւազաններ, որոնք կրնան վառել ամենէն հանգչած երեսակայութիւնները: Կան ձեռագործներ որոնք տաք են համրոյրի մը պէս եւ անուշ՝ ազօթփի մը չափ: Հեշտանք է դիտել այդ հեղուկ բայց չվազող գոյներն ու շոգարեկումները, արիւնումները: Դիտողին այնպէս կու գայ որ այդ մարգարիտները, ադամանդները, գմբխները, մեղեսիկները, յակինթոսները կը լեցունին լոյսէն բայց չեն յորդիր, երբ նայուածքը կարմիրէն կ'անցնի կանաչին, կապոյտէն դեղինին:

Արուեստի բոլոր այս հազուագիւտ նմուշները Երուսաղեմ բերուած են Հայաստանէն, Կիլիկիայէն՝ իբրեւ արքայադիր նըւէրներ հաւատացեալ հոգիներէ: «Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիոն» Հայ հոգիի գերագոյն իզմն ու վստահութիւնն է եղած, հեռաւոր Հայաստանէն Երուսաղեմ բերելու եւ դիզելու իր հոգիի գանձի՞ն հետ ման իր արուեստի գեղորները: 'Հայ Ժողովուրդի գեղեցկութեան ճկատմամբ չունեցած պաշտամունքը,՝ ճաշակը, խոյանքը, կտակը, վայելքը կայ արուեստի այս գլուխ-գործոցներուն վրայ, որ գիտէ այդ դիւքանքները իրարու ընծայել, գոյնի եւ չափի հակադրութիւնները իրարու համադրել՝ անփոխարինելի հանգիստութիւններու մէջ:

Իսկ ԺԳ Դարեն սկսեալ մեր հազարաւոր ձեռագիրներով մեզի եկած մանրակարչութիւնը, Հայուն միայն վայել արուեստ մըն է եւ իր առանձին տեղը ունի արեւելեան եւ արեւմտեան այդ շրջաններու նկարչութեանց մէջ: Բառերը քիչ պիտի գային նըկարագրելու այդ մեզայատուկ արուեստին քաղցր եւ բազմերես շնորհները, գոյներու, գիծերու եւ նկարագիրներու ներդաշնակ, գոգտը եւ երկնայարդար բխումները, թրթռացումները: Աչքերով պէտք է դիտել զանոնք, հիմաւ կարեւալու անոնց հրաշք գեղեցկութիւններուն վրայ:

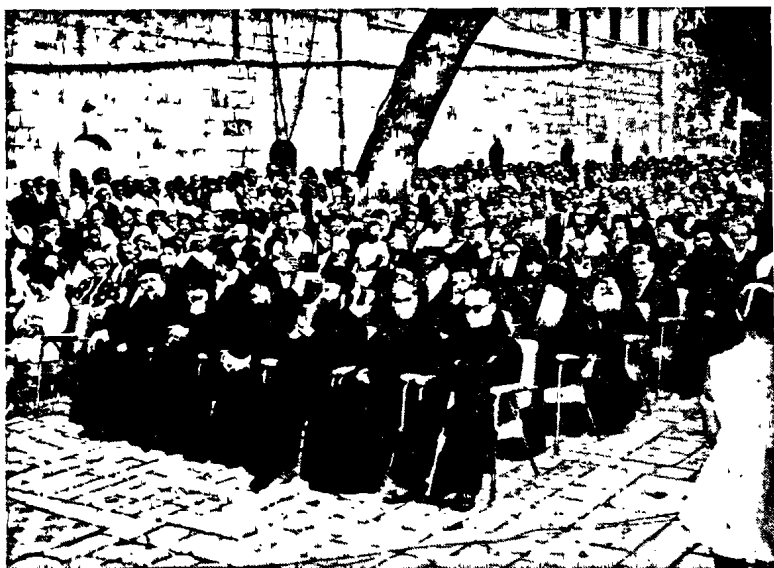

Թանգարանի ցուցատախտակը

Ամսիջական այդ հազորդութիւնն է զոր կ'ընծայենք արուեստով յուզուող հոգիներուն: Արուեստ մը՝ էապէս կրօնական, ներշնչումով քրիստոնէական եւ արտայայտութեամբ Հայկական, որուն յայտնաբերումը նրուազէմի մէջ կը նկատենք մեծ առանձնաշնորհում մը, մանաւանդ նրուազէմի մէջ, Ս. Քաղաքը մեծ կրօններու, մեծ մշակոյթներու եւ մեծ ներշնչումներու:

ԲԱՑՈՒՄ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԵՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻՆ

Երկուշաբթի, 21 Յուլիս 1969, կ. վ. ժամը 4-30-ին բացառիկ հանդիսաւորութեամբ եւ շուքով կատարուեցաւ պաշտօնական բացումը Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Հելէն եւ Խուրրո Մարտիկեան Թանգարանին եւ «Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Գանձերը» Ցուցահանդէսին: Աւելի քան 5,000 հըրաւիրեալներ լեցուցած էին Ժառանգաւորաց Վարժարանի բակը, ուր, ժամը ճիշդ 4-30-ին մուտք գործեց Ն. Ամենապատուութիւն Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրաէրեան ի գլուխ Միաբանութեան: Գործադրուեցաւ շատ կոկիկ եւ կարճ բացման յայտագիր մը:

Թանգարանի եւ «Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Գանձերը» Ցուցահանդէսի բացման հանդիսութեան մերկաներէն մտա մը

Նախ խօսք առաւ Ս. Աթոռիս Դիւանապետ Գերշ. Տ. Շահէ Եպս. Աճէմեան, որ շնորհակալութիւն յայտնեց Թանգարանի եւ Ցուցահանդէսի կազմակերպման մասնակիցներուն, եւ մասնաւորելով իր խօսքը՝ բոլորին կողմէ երախտագիտական արտայայտութիւններ ունեցաւ Տիթրոյթարնակ Տէր եւ Տէն. Խուրրո Մար-

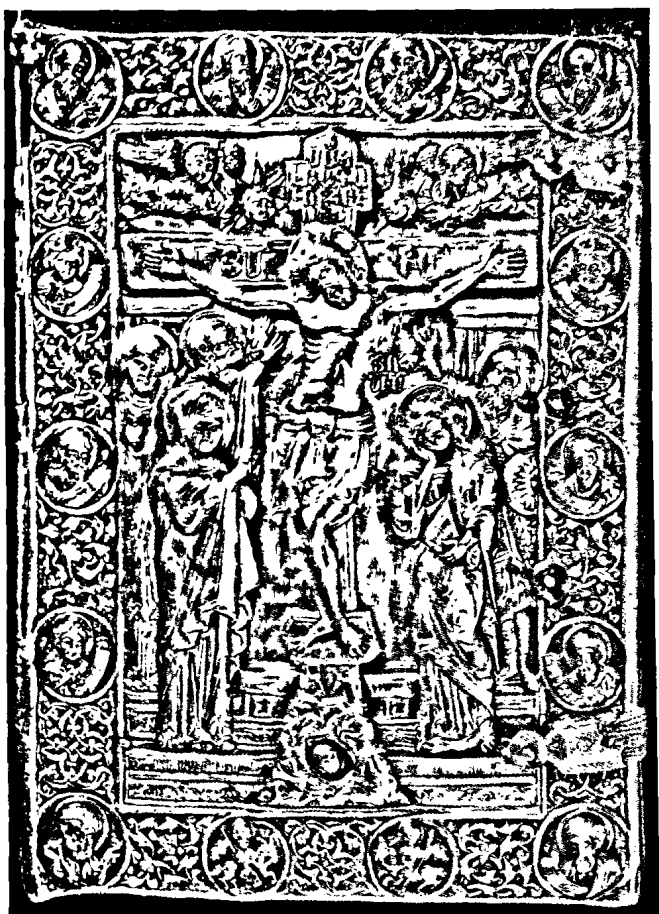
տիկեաններուն, որոնց նիւթական նուիրատուութեամբ կարելի դարձած էր Թանգարանի շէնքին յարդարումն ու նորոգութիւնը:

Կարճ բայց պերճախօս ելոյթներ Դենեցան Ն, Ամենապատուութիւն Պատրիարք Ս. Հայրը եւ Երուսաղէմի Գաղաքապետ Թէոտի Գոլլէք, որոնք շնչոտեցին Երուսաղէմի նման կեդրոնի մը մէջ տեւական Թանգարանի մը հաստատման նշանակութիւնը:

Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի երգչախումբին կողմէ կատարուած հայկական երեք երգերէ հաջ, Պատրիարք Ս. Հայրը յառաջացաւ խուռն բաղմութեան ընդմէջէն եւ ժապաւէնի կտրուով կատարեց պաշտօնական բացումը Հելէն եւ Էստուրտ Մարտիկեան Թանգարանին եւ Յուցահանդէսին:

Ապա հրաւիրեալները բուռն հետաքրքրութեամբ ուղղուեցան ներս, դիտելու համար Պատրիարքութեան անդին եւ առաջին անգամ ցուցադրուող դանձերը՝ Ս. Գլխադրի արծաթեայ եւ ոսկեթել բանուածքով սքանչելի վարագոյրը, Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի Թանկարժէք շուրջաւոր, Շղթայակիր Պատրիարքի գոհարազարդ Թազը, զանազան ոսկեայ դաւազաններ, աղաման-դակուռ խաչեր, բուրվառներ, սկիհներ եւայլն: Բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ ցուցադրուած ձեռագիրներուն վրայ, որոնք իրենց հնութեամբ, մանրանկարչութեամբ եւ կամ Թանկագին կազմով աչքառու տեղ մը կը գրաւեն Յուցահանդէսին մէջ: Հոն են Հայ մանրանկարչութեան գաղաթ Թորոս Ռոսլինի գլուխագործոցները, ինչպէս նաեւ Սարգիս Պիծակի եւ այլ մանրանկարիչներու գործերէն լաւագոյն նմուշներ: Առանձին սենեակի մը մէջ ցուցադրուած են Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան դարաւոր պատմութեան կարեւորագոյն վաւերաթուղթերէն օրինակներ, ինչպէս Մուհամմէտի, Ալիի, Սալահէտտինի եւ Օսմանեան սուլթաններու հրովարտակները՝ որոնք պաշտօնապէս կը հաստատեն ու կը վաւերացնեն Հայոց իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները սրբատեղիներուն մէջ: Յուցադրուած են նաեւ գանազան պաշտօնաթուղթեր եւ նամակներ՝ ոմանք երեք հարիւր տարուան հնութեամբ եւ պատմական մեծ արժէքով:

Յուցահանդէսի բացումէն ի վեր, մօտ ամսուան մը ընթացքին, Հելէն եւ Էստուրտ Մարտիկեան Թանգարան այցելած են աւելի քան 30,000 անձեր, որոնք, առանց բացառութեան, հիացումով դիտած են ցուցադրուած առարկաները եւ սքանչալութիւն արտայայտութիւններ ունեցած՝ իրենց տեսածներուն մասին: Տեղական թէ օտար թերթեր եւ հրատարակութիւններ մեծ գովեստով կ'արտայայտուին Հայկական արուեստի այս ճոխ ցուցահանդէսին մասին, եւ ձայնասփիւռի կայաններ կը ներկայաց-

Նմուշ մը ցուցադրուած առարկաներէն.

«Երուխ Աւետարան»ի արծաթեայ կողքը, 1334 թուականէն

նեն Յուլադրութիւնը իբրեւ միջազգային արուեստի կեանքին ամենէն հետաքրքրական եւ կարեւոր դէպքերէն մին ներկայ տարեջանին:

Հելէն եւ Էտուըրտ Մարտիկեան Թանգարանի հաստատումով երուադէմի դարաւոր Հայ Պատրիարքութիւնը կ'օժտուի կարեւոր հաստատութեամբ մը, որ, մշակութային իր միւս ձեռնարկներուն հետ՝ Դպրեվանք, Զեռագրատուն, Կիւլպէնկեան Մատենադարան եւ Տպարան, պիտի վերածէ այս վանքը Հայ եկեղեցական եւ աշխարհիկ պատմութեան ու Հայ Արուեստի ուսումնասիրութեան գլխաւոր կեդրոնի մը:

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹԵՐՈՐԴ

Սօցոս կեցած մեծ նոճիկ շուգին՝ Բարձր Նարառի քրոջ Մարիամի գունձէն քանի մը քայլ անդին, չէր համարձակեր բախելու գուռը, որովհետեւ գիտէր թէ իր ներկայութիւնը սարսափով միայն կրնար լեցնել տնեցիները, Փոշեթթաւ եւ պառաւտի ոտնաւանդներով, ժամերէ ի վեր կը կենար ծառին ներքեւ, աչքը սեւեռ իրեն այնքան ծանօթ դրան։

Դամասկոսէն Երուսաղէմ իր ճամբորդութիւնը եղած էր տաճանիկի։ Մանթիկներուն չանդիպելու համար քալած էր հասարակաց ուղիէն դուրս եւ գիշերած քաջօդեայ, երբեմն աւերակներու եւ երբեմն պարտէզներու մէջ։ Ձէին պակասած բարի մարդիկ իրեն տալու հաց եւ ջուր։ Այժմ վարանա՝ կեցած հարուստ այրի Մարիամի գլխին մօտիկը, կարօտն ու վախը ունէր անցեալին քաղցրացած ծանօթ դէմքերու։

Ապաստմը երկար շտեկեց, Սօցոս հետուէն տեսած էր Բարձրաբար որ կը մօտենար։ Այս վերջինը չէր նշմարած նոճիկին ներքեւ կեցող ստուերը, երբ լսեց շատ մօտէն ձայն մը՝ որ իր անունը կոտորէ։ Շուրջը նայեցաւ եւ տեսաւ մութացկանի կերպարանքով մէկը որ գունձէն քանի մը քայլ հեռու, ծառին կոթնած իրեն կը նայէր։ Բարձրաբար մօտեցաւ եւ կարծեցեալ մութիկին երկարեց արծաթի կտոր մը, իրրեւ սղորմութիւն։ Անոնց աչքերը իրարու հանդիպեցան, երկինքներու երկունքով։ Բարձրաբար ճանչցած էր Սօցոսը եւ բազումկեք քացած իր գիրկը կ'առնէր զայն, արցունքէն հեղձամղձուկ կրկնելով անդադար. «Շղթայք իմ Սօցոս, սիրելի եղբայր իմ Սօցոս»։

Եկուարը ամօթապարտ բայց երջանիկ, դրած իր գլուխը Բարձրաբարի կուրծքին՝ կ'արտասուէր անխօս։ Երբ ինքզինքը դառաւ, նկուռ ու սայթաքած, նման մարդու մը տրան մէկ ոտքը ներս է անդունդէն եւ թւարկով ճիգ կ'ընէ պլլուելու դատիթափի շրթնաքին բռնած թուփերուն, յարից, առանց նայիլ կարենալու իր բարեկամին։ Վերջէն Սօցոս արժանի է քու եղբայրդ կոչուելու, իր բրած չարիքներէն յետոյ։

— Դուք բնաւ չեա՞ դադրած իմ եղբայրը՝ Ըլլալէ, սիրելի Սօցոս։

— Նոյնիսկ երբ կը հալածէի ձեզի բուրդ։

— Նոյնիսկ այն առեւ, որովհետեւ կ'ըզգայինք թէ գուն օր մը մեզի պիտի դառնաւ։ Քու անկեղծ հողիդ չէր կրնար փակ մնալ մեծ ճշմարտութեան։

— Տէրը աւելի հզօր եղաւ եւ նուաճեց զիս, յարեց Սօցոսը արտաժառանգ օւրախութեամբ։

— Լուր ունի՞ք քեզի պատահածէն, սիրելիդ իմ Սօցոս. օրհնեալ Ըլլայ Տիրոջ կամքը որ զիսէ իմաստութեամբ ընտրել իր պատգամաւորները։ Գիտեմ թէ շատ տառապեցաւ, ծախյալ արշալոյսին կարենալ հասնելու համար, պէտք է գիշերէն քալել։ Ծըշմարտութիւններն ալ իրենց պինդ ունին, յաճախ արհեստով վճարուելու համար։

— Ա՛հ, սիրելիդ իմ Բարձրաբար, Տէրը ինծի եկաւ հաստադի փոթորիկի մը պէս եւ բռնած մագբէս վեր բարձրացնէ զիս իրեն, ինչպէս արծիւը կը բարձրացնէ զառնուկը, կամ ձկնորսը կ'որոսայ ձուկը իր ուռկանով։

— Մենք բոլորս ձուկեր ենք որսացուելու սահմանում այն մեծ ուռկանին մէջ, որ յաւիտեաններու սկիզբէն բացուած է մեզի անտես ձեռքերէ:

— Ուրախ եմ սակայն պարտութեանս համար, յարեց Սօդոս, գիտեմ թէ այժմու լքումըս եւ միջակութիւնս, սկիզբն է դալիք ուրախութեան ու փառքին: Բարձրութիւնները տեսնել կարենալու համար, վարէն պէտք է նայիլ անոնց: Պարտութիւնն վերջ միայն կարելի է խնդով փոթորիկին, եւ նայիլ դիւերուածն մէջ քացալուող լեռան, ինչպէս լսել Հոգիին ցաւապէն աղաղակը: Պարտութիւնը միայն կրնայ փորել մեր մէջ դերեղմանը բոլոր այն բաներուն, որոնք թաղուելու են սահմանում: Սակայն ո՞վ պիտի մաքրէ ձեռքերս անմեղներու արիւնով ներկուած եւ լուսյ խղճիս վարչաժողով մեզքի բիծերէն:

— Տէրը քեզի եկաւ, դուն իրեն երթալէ ստաջ, ընտրելու քեզ իրբեւ մաքուր անօթը իր գործին: Սեւ ամպերն անկամ ծաղիկներու կը փոխուին, երբ համարուին լոյսէն:

Յետոյ գուրգուրանքով զրկեց իր բարեկամը եւ ներս տարաւ զայն:

Երբ Սօդոս յուսացուած եւ զգեստաւորուած, մտածկոտ բայց հիասթափ էր նայէր Բար-Նարասը, այս վերջինը իր կարգին կը մտածէր թէ ի՞նչ պէտք էր ընել իր բարեկամին համար, որուն անունը սարսափով կը յիշուէր տակաւին հաւատացեալներէն, հակառակ իր դարձի մասին տարածայնուած յուրերուն:

Երեսուդէմը հազար յուշերով կ'արթննար Սօդոսին ներսը, ինչպէս ծովափին կեցող մարդը կը լսէ աղաղակը ալիքներուն: Գամաղել, բարեկամներ, զուհեր, բոլորը շրջուած պատկերներով իրեն կը նայէին: Անցեալը շատ մօտ էր իրեն, բայց կարելի չէր ետ երթալ, ինչպէս զայն մոռնալ: Տառապանքէն վերջ այս ընկերումը քաղցր էր եւ ամոքիչ:

Բար-Նարասը կը նայէր Սօդոսին ու չէր հաւատար աչքերուն. որքա՞ն փոխուած էր ան, նման հոգէն բխած վշտահար երազին:

Հուրքով լեցուած երբեմնի իր բիբերը, հորի մը չափ խորունկ կը բացուէին իր տգոյն գէմքին: Դուրին չէր եղած իրեն համարաբար երկինքներուն, որ հոգին կը թափէ շատ անկամ մեր սիրտերու սակին, արիւնի ողջակէզի մը մէջ:

Սօդոս մեծ փափաք ունէր հանդիպելու Պետրոսին՝ որուն անունը հէքեաթի թելով կը հնչէր ամենուրեք, Բար-Նարասը յայտնեց թէ առաքեալները գիտէին արդէն իր մասին, եւ բոլորին մտածումը այն էր որ Սօդոս ժամանակուան մը համար ծածկուած մար աչքերէ: Սակայն Սօդոսին համար անգործութիւնը հաւատար էր մահուան: Աստուած ի՞նչ էր իրեն եւ բացած իր հոգին նոր տեսիլքներու եւ կրակած իր շրթները, խօսելու համար մեծ պտագամը աշխարհին:

Յաջորդ օրը Բար-Նարաս Պետրոսին տարաւ Սօդոսը: Այս վերջինը ճանչցաւ մանկաղէմ եւ ուժեղ կազմուածքով Գալիլացի ձկնորս, զոր տեսած էր տարիներ առաջ: Զիւնը նստեր էր անոր մազերուն եւ ցաւի ակօսներ՝ իր ճակատին ու երեսներուն: Սակայն աչքերը տաք էին խորանի մը պէս, որ Աստուծոյ շունչը կը սաւառնէր:

— Ինչո՞ւ եմ լսելու Տիրոջ մասին, որուն անվիհեր ծառան եղար իր կենդանութեանը:

— Ի՞նչ հրաշալի են գործերդ, ով Տէր, բացաղանշեց Պետրոսը, օրհնաւ ըլլայ կամ չըլլ, որ անգամ մը եւս հանդիսատես կ'ընես մեզի այս նոր հրաշքին, վերածելով Սօդոսը Պօղոսի: Յետոյ մօտեցաւ եւ ողջադուրեց զայն: Լսած ենք դարձիդ մասին եւ մեր սիրտը լեցուն է ուրախութեամբ: Այժմ դուն սիրելի եղբայր մըն ես մեզի համար, մէկը որ կրցած է տեսնել Տէրը երես երեսի, Դուն, չարունակեց Պետրոսը, վկան պիտի ըլլաս Յարուցեալին, բերանը որ նախատեսց, այժմ լեցուն պիտի ըլլայ օրհնութեամբ, ձեռքը որ հարուածեց, պալատանը պիտի ըլլայ իր բացած վէրքերուն: Ենորհրդ զոր ստացար, աւելի է մեղքեդ:

Բար-Նարասը անկիւնը կեցած կուլար հրճուանքին: Քաղցր ճնշում մը կ'իջնէր պտտերէն ու առաստաղէն, զրեթէ տեսանելի

Թանձրութիւնով մը, Իրենց այնպէս կուգար թէ բոլոր զացող օրերը ծառայագին հոգեւարժով կը զոցէին իրենց աչքերը:

Յաջորդ օրը Պօղոս ուղեց Հանդիպել նոյնպէս Տիրոջ սիրելի աշակերտ Յովհաննէսին: Երբ ներս մտան շորքած պարտէզի մը վրայ բացուող խորխուլ գոռնէն, բուկին մէջ գլորնէր գլխաւորեց աճողոյն, սուկայն Թափանցիկ եւ անուշ նայուածքով երիտասարդ մը, որուն խորխորէն վեր ընտուած գլուխը կը պահուէր շագանակազայն դանդուր մազերով: Հազած էր ճերմակ վերարկու մը, կարծես նմանիլ ուղեւուն համար Անոր՝ զոր սիրած էր այնքան: Սօղոս եւ Յովհաննէս իրարու նայեցան անծանօթ ծանօթներու պէս: Շուտով իրենց եկաւ միանալու տարեց եղբայրը Յակոբոս, որ ունէր նուրբ չիթ եւ մոխրագոյն մազեր: Երկու եղբայրները առանց երկուորեակներ ըլլալու, շատ նման էին իրարու: Պօղոսը տակաւին յիտած, ըսին երկուքը միարեւոյն, «Մենք կ'սպասէինք ձեզի, լսած ենք Բար-Նարառէն թու դարձիկ մասին եւ ուրախ ենք որ մեզի հետ ես այլեւս»:

— Եկած եմ լսելու մեր Տիրոջ սիրելի աշակերտներէն բաներ՝ որոնք ինծի բաժին չեղան իր կենդանութեանը:

Երկու եղբայրները իրարու նայեցան, տեսնու աչքերուն մէջ մեղծ խաղձ մը կար, անցեալի յուշերէն մշտնաւժէտ Յովհաննէս, կարճ ապաստում մը վերջ, ջրաւ, ճիւղները անկարող են վերբերելու գինջը, որ գեղեցիկ տեսիլ մըն էր, արկնէն երկեր իջած: Օրհնեալ ըլլալ իր անունը, Անիկա Աստուծոյ խօսքն էր, մարմնով աղխար իջած, որպէսզի մարդիկ կարենային ըսել իր մայր եւ անունը իր գէձը, երկնք լոյսերով ողողուն: Կենալը իրձէն կը բռնէր յորդ եւ մաշուր դետի մը պէս, եւ այդ բխումը կենանքէ մարդերու: Անիկա մեզի հետ եղաւ ամիսներով, ասորիներով, Գալիլէոյ լճերէն, Նազարէթի բարձունքներուն՝ եւ նրուանդէմ մէջ, բաշխելով երկինքը տառափօն մարդաց: Իր ներկայութեանը խաւարը լոյսի, արամութիւնը եւ անյուսութիւնը երանութեան կը փոխուէին:

— Անոր ձայնին մէջ ցաւառնութեան շունչը կը թրթուր, կը խօսէր մարդու մը նման որ կարեւոր պատգամ մը կը բերէր մենք Թաղաւորէ մը: Ունկնդիրները կը նայէին Իրեն հիացումով մը, բայց մանաւանդ երկիւղով, որովհետեւ իր խորունկ աչքերով, որոնք լոյսի անյատակ երկինքներ էին, Ան կը մերկացնէր մարդոց հոգին ստաբի եւ կեղծիքի լաթերէն: Իր ձայնի օրօրին մէջ մանուկներն անգամ կը ժպտէին իրենց մօրը գրկին, ծերերը նոր յոյսերով կը ծաղկէին, կիները պողպատի ծառերու նման կը բերկրէին: Իր խօսքերը քաղցր էին, աքաղաղութեան պարտէզէն բերուած խնձորներու պէս: Զինքը լսելէ վերջ մարդոց միջեւ եղած տարբերութիւնները կը ջնջուէին կարծես:

— Խորհրդաւոր գիշերական մը մէջ, երկնքին գոռները բացուեցան, նման Ստուծոյ չիթներուն, եւ ծնաւ Սուրբ Բանը, կենալը, որ մանկան մը մարմինը առաւ եւ ճնայաւ կոյսի մը կուրծքին: Թաղաւոր մանուկը խնձորաբույսեայ եւ նստաւ մարդոց քանաւորութեան սիրտերու եւ ծարաւ հոգիներու դռնուն վրայ: Այնք իշխանութեան պաշտօնը հօգործէին, եւ յանձնեց զայն խոնարհ հովիւներուն, Առաւ նոյնպէս ի մասնաթիւնը Հաղմի եւ տուաւ ձկնորսներուն:

Յովհաննէս ապա խօսեցաւ, Տիրոջ Խաչելութեան եւ Յարութեան մասին, նարուածքը սեւեռած դիմացի պատին: Որքան կը խօսէր, իր գէձը այնքան կը լուսաւորուէր, եւ արցունքները լոյսի կտորներու վերածուած կը շողային իր աչքերուն խորք: «Անիկա մարմնով մեզի հետ չէ այլեւս, մարդիկ իր երիտասարդութեանը հետ ապանեցին նաեւ մերձ: Առաքեալին ձայնը զապաղեց եւ յուզուած քան մը կը կաթէր իր մէջէն»:

Պօղոս իմացաւ Բար-Նարառէն, թէ շուտով Օտարականին մայրը նրուանդէմ պիտի գար: Ան հիւրը պիտի ըլլար Բեթանիոյ Դաւաթոսի ջուրերուն: Բանի մը օրեր վերջ Պօղոսն ու իր քաղաքացի Բեթանիա պաշին, Զիթենեաց լեռան ուղիին հասած թղուար գիւղ մը: Երբ ներս մտան ճերմակ քուսած

տունէն, որ առանձինն կը կենար գիւղին ծայրը, բակին մէջ տեսան երեք կիներ, լայնանիստ միթենիի մը ներքեւ նստած: Անոնք ոտքի ելան եւ հրաւիրեցին Բար-Նարան ու իրեն ընկերացողը: Պօղոս ճանչցաւ Ս. Կոյսը, որ տեւեր Հագած կը դառնէր միւս երկուքէն, փորագրուած նկարի մը պէս անշարժ եւ խորհրդաւոր: Եկուորները յազուաժող նայեցան այդ նուրբ եւ անմարմին էակին, որուն տգոյն եւ յանկուցիլ դէմքը քողէն զուրա բացուող, անաշխարհային բռն մը ունէր, ամպերէն ծնած կարծես: Եթէ չբաշտէր, Պօղոսը պիտի ուզէր ծանկի գալ եւ համբուրել անոր ձեռքերը, բայց կը վախճար որ իրեն Հպելով կը մարմնաւորէր զայն: Անիկա աղջնակի մը կերպարանքն ունէր եւ թաղուհիի մը վեհութիւնը:

— Ես ահայ թու գաւակդ, ակամայ մըմնջեցին Պօղոսի շրթները: Ս. Կոյսը իրեն նայեցաւ ժպտով, այդ նայուածքը կրակէ ջուրին պէս Հոնեցաւ եկողներու Հոգիէն ներս: Անոնք տեսան որ այդ տգոյն դէմքը քաղցրօրէն զոցուեցաւ եւ բացուեցաւ, ասորէն զուրա շողացող մարգարիտին պէս: Անիկա նման էր փղոսկրէ տաճարի մը, շինուած ցաւով: Տառապանքը կրկնապէս Համբուրելի է, երբ իր պատանքը լուսաւոր վարձակի կը փոխուի:

Պօղոս պատանց իր տեսիլքը: Ս. Կոյսը կարծես թէ չէր լսեր, ան ուրիշ աշխարհ մը փոխադրուած կը թուէր ըլլալ: Անոր նայուածքին վրայ երազ մը կար, նման գէշեր շունեցող վերջալոյսին: Պօղոս դադարած էր խօսելէ, կը նայէր Մարիամի կիսողէմքին, եւ իրեն կը թուէր թէ իր բոլոր սիրելիներուն, իր ծօրը, իր քրոջ, դիմատուփները դրոշմուած էին Հոն: Անիկա ձեւն ու կերպարանքն էր մաքուր եւ աստուածային անուշիկ, որուն ցոլքը առկախ կը մնայ Հոգիներուն վրայ, երկինքէն վար յաւերժական խորհուրդով ծոցերը:

— Գիտնա՛լ կ'ուզէ իմ եւ գաւակի մասին, ըսաւ ձեզմօրէն: Պօղոս զգաց որ անոր ձայնին մէջ արցունք կար: Վճանկութենէս ի վեր կը հաւատայի Աստուծոյ եւ Անոր մարդոց նկատմամբ ունեցած սիրտին:

Սիրտս միշտ լեցուն էր ուրախութեամբ, կ'ապրէի ու կը շնչէի Տիրոջ մատածովով միայն: Կը տեսնէի Աստուծոյ ասուերը լուսնի լոյսին մէջ, լեռներու շուրթն եւ անանուկա ջուրերուն խորը: Յաճախ ուրախութենէս կուլայի, որովհետեւ Հոգին պիտի մը պէս կը յորդէր գալիք գարուններու մտածամով: Քարերը, ծառերն ու աստղերը, ոսկեղան կը թուէին ըլլալ, արովհետեւ Տէրը անոնց մէջէն կը ժպտէր:

— Օր մը երբ նորէն մեր տունին տանիքը բարձրացած աղօթիլ կ'ուզէի, նշմարեցի որ երկինքը Հասած սայլորի գոյն ունէր, խի խոշոր ոսկի լուսին մը իր գեղին շողերը կը թորէր ծառերու եւ տանիքներու վրայ: Մեղմ Հող մը կը փչեր լեռներէն, վարդի եւ յասմիկի բոյրերով: Անուշ դողով մը կը յորդէր ամբողջ էութիւնս, կ'զգայի թէ ուրիշ աշխարհի մը մէջ եմ: Յետոյ առջեւս կանգնած տեսայ Հրեշտակ մը, լոյսերով ողողուն: Խոր լուսութեան մէջ շարժեցան անոր շրթները եւ լսեցի ձայն մը որ կ'ըսէր. «Ողջոյն շնորհալի կոյսին, Աստուած քեզի Հետ է եւ դուն ամէնէն օրհնեալ եւ մեծարելի էակը պիտի ըլլաս բոլոր արարածներուն»: Ես անդամալուծուած էի վայելս եւ չէի կրնար ըմբռնել նշանակութիւնը ըստածնութեան: Յետոյ շարունակեց Հրեշտակը դողալով ժպտովով մը. «Մի՛ երկնչիր Մարիամ, պիտի յղանաս եւ ծնիս գաւակ մը որ մեծ պիտի ըլլայ եւ պիտի կոչուի Որդի Բարձրութեան: Իրեն պիտի տրուի իր նախահօր Դաւթի անունը եւ իր թագաւորութիւնը վերջ պիտի շունեանայ: Կը մնայի անխօս, ինծի կը թուէր թէ կ'երազէի: Սակայն ամէն ինչ իրական էր շուրջս, դիւրը, լեռները, ծառերը, որոնք նարնջի գոյնով կը ծփայտին աչքերուս դէմ: Բայց ինչպէ՞ս կրնամ ես յառաջ, ըսի ակամայ, երբ դեռ չեմ ամուսնացած: Հրեշտակը ժպտեցաւ եւ իր ժպտը նման էր բոցէ ժանեակի մը՝ ալիք ալիք շարժուող իր շրթներէն. «Մ. Հոգին քեզի պիտի գայ եւ Գերագոյնին զօրութիւնը պիտի շողայ շուրջը. Ան որ պիտի ծնիս սուրբ է եւ Աստուծոյ Որդի պիտի կոչուի»:

— Փարատած էր մշուշը, Մեծիայի ծը-

ննդեան երգը կը բարձրանար յիշողութեան մէջէն, մետաքսէ թելի մը պէս գողտր ու աներկրային, Բայց եւ իշխանուհի չէի, այլ պարզ աղջնակ մը: Նայեցայ հրեշտակին, ոտիկա ձեռքերը ծալած երկվաղածօրէն կը խոնարհէր, կարծես թագուհիի մը առջեւ: Յետոյ արցունքներու մէջէն շրթներս մըմնջեցին: Օրհնեալ ըլլայ Տիրոջ կամքը:

— Պատմեցի այս տեսիլքը ծնողացս, որոնք խորհրդաւոր կերպով իրարու նայեցան եւ մպտեցան: Մարիամին ծայրը կը շնչէր ֆաղցր, երբ կը յիշէր անցեալը, իսկ իր կապոյտ աչքերը լեցուն էին արտակարգ ճառագայթներով: Այդ աչքերը իր մարմնի խորհուրդին վրայ անտես ձեռքերէ վառուած կանթեղներու պէս էին, որոնց խորք երկինքներու սկզբնախիթը կը թրթռար:

Պօղոս կը նայէր Ս. Կոյսին սիրով եւ ակնածանքով, կրնէ որ իր կուրծքին վրայ դիեցուցած էր Աստուած մանուկը եւ մեծցուցած զայն: Իրեն տնայէն կը թուէր թէ ինքն ու տեսիլքի մէջ էր, յետոյ անդիմադրելի շարժումով մը առաւ Կոյսին ձեռքը եւ համբուրեց:

Մարիամ պատմեց նոյնպէս իր Նազարէթի ինքնուրուշ մամորութիւնը: Դողդողող ծայրով խօսեցաւ իր միակ դակի ծընդեան, հովիւներու ու մողերու երեւման մասին, առաջնորդուած երկնքի նորածնադաստղին, որ բարախուն սրտի մը պէս կը շողար երկնակամարին վրայ: ՎՄողերը իրենց նուէրները տալէ յետոյ երբ կը մեկնէին, դարձան ինծի եւ ըսին խորհրդաւոր ծայրով: «Այո անօրբան մանուկը ամբողջ աշխարհը ունի իրեն իբրեւ օրօրաց: Ան մարմնացած սէրն է, աշխարհը տաքցնող ուղին, որ այս խաղաղ գիշերով կը բանայ երկնքին սիրտը ու մարդուն արդանդը: Անիկա ունի օդակը պիտի ըլլայ երկնքի ու երկրի, մարդուն եւ Աստուծոյ միջեւ խղճուած շղթային»:

— Երբ Նազարէթ վերադարձանք, զաւակս արդէն անուշիկ մանչ մըն էր: Անոր աչքերը խորունկ էին ու կապոյտ, գարնան

արեւին մէջ թեւ բացող մանիշակի նման: Խարտեալ էին իր մազերը, որոնք ոսկիէ եւ բաղի մը պէս իրենց ոստայնը կը հիւսէին անոր զլխուն շուրջ: Անիկա սիրոյ առաջին վանկին պէս կ'իշխար բոլոր իրեն նայողներու հոգիին խորը, հոն չինելու համար ազամանդէ քերթուածը երկինքներուն: Երբ կ'անցնէր Նազարէթի փողոցներէն, երջանիկ իր հոգիի միակուրթեամբը, լոյսի մեծ աւելքի մը պէս, կը տպաւորէր բոլորը»:

Պօղոս յետոյ հարցուց Ս. Կոյսին, թէ Յիսուս իր մանկութեանը կը դիտակցէ՞ր ինքզինքին:

— Այդպէս կը կարծեմ: Ան խորհրդաւոր էր միշտ, սակայն խաղաղ ու քաղցր: Հնազանդ էր մղիկ եւ սերելի իր ընկերներուն, սակայն միշտ արտակարգ է տարբեր: Մենք Թրեն չէինք խօսիլ իր հրաշալի ծննդեան եւ առաքելութեան մասին, լուռ հասկացողութիւն մը կար մեր միջեւ: Յովհաննէսէն մկրտուելէն եւ անապատ մեկնելէն յետոյ միայն զգացի թէ Ան այլեւս ինծի պիտի չը վերադառնար, թէ կեանքի լոյսը որ իր մանկութենէն ի վեր իմ շուրջս ու մէջս էր, միայն ինծի պիտի չպատկանէր, այլ բովանդակ մարդկութեանը»:

— Իր ճարտութիւններու աստեղ տեղ իրեն կը հետեւէի յաճախ, առանց իր դիտութեան: Երբ բաղմութեան մէջ նշմառէր դէս, կ'զգայի թէ իր գէմքը կը Խալէր: Իր վերջին օրերուն, երբ կարմիր ծաղիկներ զեռ նոր էին բացուել Նազարէթի սարերուն՝ եւ Սարօնի դաշտին մէջ, Օտարականը ըսաւ իր աշակերտներուն որ իրեն ընկերանան դէպի Երուսաղէմ, վկանք ըլլալու Պատեզի մարթուող Գառնին: Ես իրենց հետն էի վերջին տալէ համորդութեանը: Անկէ անդին մի հարցնէք, անկէ անդին ումէն մարդ դիտէ՞, եւ իր աչքերը լեցուցեցան արցունքով: Յետոյ յարեց. «Ան իմ զաւակս աւելի իմ փառքն էր, որ իր մահով եւ Յարութեամբ յաղթեց աշխարհի շարին: Ես մայրն եմ այդ մեծ յաղթականին»:

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

32.— ԿԱՏԱՐԵԱԿ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ. Ընկերությունը առ հասարակ, ինչպէս եւ նոյնիսկ ընկերաբանությունը կը համարուին բնութենէն եղած միճակներ, այնպէս որ սովորությունը եղած է ըսել թէ ընկերությունը բնական է, Բայց այս ծանոթութիւնը (notions) վերացական ճշմարտություն մըն է լոկ, որովհետեւ եթէ ընդունինք իսկ ընկերութեան բնականությունը, պէտք է խոստովանինք թէ ոչ մէկ անկ ընկերությունը իր բնական վիճակին մէջ կը մնայ, այլ պէտք է որ անկա հետզհետէ ունենայ որոշ հանգամանքներ, ենթարկուի որոշ պայմաններու. իսկ ասոնք կախուած են մարդոց կամքէն եւ պարագայից բերմունքներէն: Մեր խօսքերը աւելի պտղով կերպով կը հասկցուին եթէ միտ դնենք թէ ինչ էական պայմաններ անհրաժեշտ են որեւէ ընկերային միություն մը կազմելու համար: Իյդ պահանջներն են անձերու բազմությունը, նպատակի միությունը եւ բարոյական կապակցությունը: Իսկ որպէսզի ընկերությունները զանազանութիւն իրարմէ, պէտք է որ իւրաքանչիւրը ունենայ կազմող անձեր, ուրոյն նպատակ եւ միութեան ինքնայատուկ կապ. այս անհրաժեշտ է՝ որպէսզի հնար ըլլայ անոնց միջեւ հաստատել զբան օրէնքներով ռազմանուած փոխադարձ իրաւունքներ եւ պարտականություններ: Այս է ահաւասիկ այն յատկությունը որ կը կոչուի օրինականություն եւ ամէն ընկերություն որ կազմակերպուած է եւ ուրիշներէն կը զատորոշուի՝ չի կրնար մնալ բնականութեան մէջ, այլ պէտք է անցնի օրինականությունեան վիճակին:

Իրաւաբաններուն մէջ այս խնդիրը կայ թէ ինչպէ՞ս կը կազմուին ընկերությունները, ինչ իշխանութեամբ կը սահմանուին օրէնքներու պայմանները, ընկերություն

կազմողները թէ անդամները ունին այդ իրաւունքը, եւ թէ՛ կարելի՞ է եւ ինչպէ՞ս այդ պայմանները այլալիւ. աւ ապակուին ուրիշ կէտեր՝ որոնց մասին պէտք է խօսին անոնք որ ազգաց կամ միջազգային իրաւանց մասնագիտությունը ունին:

Սաշափը սակայն անհակառակ ընդունուած է ամէնքէն, թէ ազգաց բնական իրաւունքները ինչ ալ ըլլան, ընկերությունը կազմողները գործնական իրաւունք մը ունին, որ անաւարկելի իրաւունք մըն է, թէ կան, եղած են եւ կրնան լինիլ ընկերություններ, որոնց հանգամանքները հաստատուած են կամքով ընկերությունը կազմողին՝ որ օրէնսդիր կը կոչուի, վասնզի հեղինակն է ընկերութեան օրինական օրէնքին:

33.— ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆ. Այս բոլոր բացատրութեանց համաձայն, Եկեղեցւոյ յատկություններն ներկայացնելու համար կ'ըսենք նախ թէ Եկեղեցին օրինական ընկերութիւն մըն է, հաստատուած կամքով Քրիստոսի որ ամբար օրէնսդիրն է:

Ապացուցանելու համար թէ Եկեղեցին ընկերություն մըն է, նոր փաստ մը յառաջ պիտի չբերենք, որովհետեւ ցոյց աւելով որ Քրիստոս հաստատեց Եկեղեցին՝ ապացուցած եղանք արդէն թէ Քրիստոսն հաստատուած Եկեղեցին օրինական է եւ յառաջ եկած է կամքով Քրիստոսի, որ անոր օրէնսդիրն է:

34.— ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆ. Եկեղեցին է նաեւ քաղաքական ընկերութիւն մը: Բարոյական կապակցությունը, որով կր կազմուի իւրաքանչիւր ընկերություն, անշուշտ պէտք է կեդրոնանայ կէտի մը վրայ՝ որուն կը յանդիմ յարաբերութեան բոլոր

ձառագայթները: Երբ այս կեղերունը միակ է եւ անոր կու գան կը հասնին ու կը յանգին ուղղակի բոլոր յաջարեութիւնները, պարզ կը կոչուի այդպիսի կեղերնի մը չուրջ կազմուած ընկերութիւնը: Իսկ եթէ անմիջական կեղերները, իբր երկրորդական կեղերներ, կը միաւորուին ուրիշ եւ դիտարար կեղերնի մը շուրջը, այն ատեն ընկերութիւնը կը կոչուի բազադրական, ինչպէս եւ մեծագոյն պետութիւն մը կազմելու համար դաշնացական դրութեամբ միաւորուած պետութիւնները, եւ զլիարար կեղերնի մըն է՝ ընդհանուր եւ արտաքին վարչութեան համար: Իւրաքանչիւր ազգի կամ աշխարհի մասնաւոր եկեղեցիներն ալ ունին իրենց սեփական կեղերները՝ որոնք եւ հայրապետութիւնները, եւ ունին Քրիստոսի եկեղեցւոյն միութեան ընդհանուր կեղերնը՝ որ բովանդակ եկեղեցիներու Տիեզերական Ժողովն է:

35.— ԵՐՐՈՐԴԻ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆԻՆ՝ ԸՍՏ ԼՍՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ. Քրիստոսի եկեղեցին տեւողական ընկերութիւն մըն է: Ընկերութիւնները երբեմն հաստատուած կ'ըլլան տեւողութեան որոշեալ պայմանաժամով, եւ կը կոչուին ժամանակաւոր: Իսկ երբ աշխարհ չունին որոշեալ պայմանաժամ, այլեւ սահմանուած են մշակչենապէս շարունակութիւն, կը կոչուին տեւողական: Այդպէս է Քրիստոսի եկեղեցին, որովհետեւ իր նպատակն է հոգիներու փրկութիւնը եւ սահմանուած է բոլոր մարդոց օգտին: Աւ ինչպէս տեւողական է նպատակը, տեւողական է նոյնպէս ինքը: Ասոր կ'ակնարկեն Քրիստոսի վերջին խօսքերը՝ առաքելներուն ուղղուած. «Եւ ահա ապիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մաթ. ԻԸ 20):

Երեք յատկութիւնները դորս յիշեցինք, այսինքն օրինակներով, բազադրականութիւնը եւ տեւողականութիւնը, կը վերաբերին եկեղեցւոյ հաստատութեանը:

36.— ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆԻՆ՝ ԸՍՏ ԲՆՈՒԹԵԱՆ. Գան սուրիշ յատկութիւնները եւ, որոնք եկեղեցւոյ բնութեան կը վերաբերին. այսինքն այնպիսի եւանգալամենքու, որոնք մասնաւոր

առարար եկեղեցւոյ սեփական են: Ասոնց մէջ առաջինն է գերբնականութիւնը: Եկեղեցին գերբնական կ'ըսուի՝ գլխաւորաբար իր նպատակին համար, որ է մարդուն ընձեռել տեսական եւ գործնական միջոցներ՝ հանդիմանալ կեանքի մէջ հասնելու համար իր նպատակին, որ գերբնական բան մըն է: Ինչպէս նպատակը, նոյնպէս միջոցները պէտք է լինին գերբնական, այսինքն պէտք է ունենան գերբնական արդիւնքներ յառաջ բերելու բնութիւն: Միջոցներուն պէս ծագումն ալ, որ է եկեղեցւոյ հաստատութիւնը՝ առաւելաւային յայտնութեան եւ առաւելաւային առաքման զօրութեամբ կատարուած է եւ պէտք է լինի գերբնական: Եւ որովհետեւ այդ ամէնը եկեղեցւոյ բնութեանն էր բխի, այս պատճառաւ եւ աւելորդ է արտաքին փաստեր եւս յիշել:

37.— ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ. Բնութեանն ըրեալ մէկ ուրիշ յատկութիւնն ալ է եկեղեցւոյ հոգեւորականութիւնը. եղբարեկամ բառը հոս կ'իմամանք իբրեւ գլխաւորաբար քաղաքականութիւնն է: Այսինքն եկեղեցին հոգեւորական ընկերութիւն է ըսելով կը հասկնանք թէ անկախ է ան՝ որուն կազմութիւնն ու նպատակը կը վերաբերի մարդուն եղբարեկամութիւնն է: Այսինքն քաղաքական պարագայից տեսակէտով դիտուած ատեն իբր քաղաքական կը նկատուի, սակայն որովհետեւ անկախ իր բարոյական կողմն ալ կ'ունենայ՝ մարդուն հոգեւորական կեանքին եւ հոգեւորական նպատակին եւս վերաբերելով, այս պատճառաւ ալ եկեղեցւոյ հոգեւորական պարունակին մէջ, իշխանութեան ներքեւ եւս կ'իյնայ:

Այս յատկութեան իմաստը պէտք է լուս պաշտպանել անոնց դէմ՝ որոնք եկեղեցւոյ հոգեւորականութիւնը դէպ մեկնելով կ'եղբարեկանութիւն թէ եկեղեցին չի կրնար խառնուել կամ ազդել այն ամէն բաններուն եւ գործերուն՝ որոնք արտաքին եւ մարմնաւոր դրոշմութիւններով կը կատարուին, այլ ան պէտք է ամփոփուած մնայ ներքին եւ հոգեկան գործողութեանց մէջ, որոնք

ոչ մէկ մասնակցութիւն ունին արտաքին գործողութեանց հետ:

38.— ՏԵՍԱՆԵԼԻ. Եկեղեցւոյ բնութիւնը աւելի եւս բացայայտելու համար, գերբնականութեան եւ հոգեւորականութեան փաստերուն վրայ պէտք է աւելցնել տեսանկիւններէ կամ երեւելութեան յատկութիւնն ալ: Որովհետեւ Քրիստոսի Եկեղեցին ընկերական աներեւոյթ մարմին մը չէ, Աստուծէ միայն ճանաչելի եւ լոկ հոգեւորական, այսինքն՝ աներեւոյթ եւ անըզգալի յարաբերութեան վրայ միայն հիմնուած, ինչպէս ոժանգ ուղեցիկ կարծել, այլ է իսկապէս կրօնական մարմին մը, ոչ միայն մերթիւմ պաշտամունքի, այլ մտնւորտաբան եւ ընդհանուր պաշտամունքի վրայ հիմնուած, տեսանկիւն յարաբերութիւններով եւ զգալի կապակցութիւններով: Այսպէս, զգալի իրեր են իր մէջ մկրտութեան ջուրին լուսացումը եւ հաղորդութեան հացին ճաշակումը, որոնք հաստատուեցան իբր նշանակէ քրիստոնէութեան: Հաւատքի դաստիարակումն ալ պէտք է արտաքին եւ զգալի եղանակով ըլլայ, ինչպէս եւ գրուած է. «Ամենայն որ խոստովանեցի յիս ատաղի մարդկան, խոստովանեցայ եւ ես զձեռնէ ատաղի Հօր իմոյ» (Մով. Ժ 32), եւ դարձեալ թէ՛ «Մարիս հաւատաք յարգարութիւն եւ բերանով խոստովանիք ի փրկութիւն, զի թէ խոստովանեցիս բերանով քով տէր ըզՅիսուս, եւ հաւատասցես ի սրտի քով թէ Աստուած յարոյց զնա ի մեռելոց, կեցցեաց (Հովմ. Ժ 10):

39.— ՆԵՄԱՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ. Եկեղեցին ուրիշ յատկութիւններ ալ ունի, որոնք ոչ միայն իրեն ասանձնական են, այլ եւ այնպիսի սերտ կերպով կապուած են իւրարու եւ այնքան յայտնի կերպով կը տեսնուին, որ կը ծառային որոշելու Քրիստոսի ճշմարիտ Եկեղեցին անոնցմէ՝ որոնք ճշմարիտ չեն. այս պատճառաւ անոնք կը կազմեն Եկեղեցւոյ յատկութեանց երրորդ խումբը, որոնք կը կոչուին մշտնապահ կամ աւելի կարճ՝ ձեռնով՝ մշտնապէս Եկեղեցւոյ: Թէեւ ուսման քաղաքացիականութիւններուն թիւը աւելի ցոյց կու տան, բայց անոնք սովորաբար չորս կը հաշուուին, եւ ասոր կ'ակնարկէ

Նիկիական Հանգանակը. «Հաւատամք եւ ի մի միայն ընդհանրական եւ յոռաքելական Եկեղեցին. իսկ մեր Եկեղեցին զանոնք աւելի ամբողջութեամբ կը յիշէ երկրոյեան ժամանակութեան մեծ քարոզին մէջ. «Աղաչեացուք զամենակալն Աստուած... եւ վասն միայնոյ, ուրբ, կաթողիկէ եւ առաքելական Եկեղեցւոյ: Այս պատճառաւ, ըստ մեզ, չորս են Եկեղեցւոյ նշանական յատկութիւնները, եւ են՝ Միութիւն, Սրբութիւն, Ընդիմարկամութիւն եւ Առաքելականութիւն:

40.— ԴԱՐՁԵԱԼ ՆԵՄԱՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՅ ՄԱՍԻՆ. Մենք կարծեկէք չենք անոնց՝ որոնք կ'որոնեն թէ Եկեղեցին ի՞նչ բանի մէջ է որ պէտք է պահէ եւ ցոյց տայ նշանական յատկութիւնները, իբր թէ ամբողջութեան պատկանող մէկ յատկութիւնը չի կրնար պատկանիլ ամբողջին մէկ կամ միւս մասին ալ: Միւս կողմէ, երբ ամբողջին եւ անոր մասերուն մասին կը խօսինք, բաւական կը սեպենք որ իւրաքանչիւր յատկութիւնն իր էութեանը մէջ ճշմարտութիւն, եւ կարեւոր չենք նկատեր որ չորս նշանական յատկութիւններէն իւրաքանչիւրին մասին միտքերնիս ինկած եղանակները եւ ձեւերը անպատճառ Եկեղեցիին պատկանին: Որովհետեւ Եկեղեցւոյ հաստատութիւնը Աստուծէ է եւ Քրիստոսի աստուածային յայտնութեան ձեռքով կատարուած, եւ ոչ թէ իւրաքանչիւր մարդու կամքով, եւ բոլոր յատկութիւնները հաստատողին միայն եւ ոչ թէ ուրիշներու կամքին եւ հաստատութեանը համեմատ են եղած:

Նշանական յատկութեանց իւրաքանչիւրին բացատրութիւնը դիւրացնելու համար կը պահենք բաժանման այն կարգը, զոր նախ յիշեցինք Աստուածաբանական դիտութեանց դասաւորման առեւն եւ Եկեղեցւոյ հաստատութեան ապացուցութեանց միջոցին:

41.— ՄԻՈՒԹԻՒՆ. Սկսելով ուրեմն Միութենէն, կ'ըսենք թէ այս յատկութիւնը պէտք է դնուի տեսականին, բարոյականին, փրականին եւ վարչականին մէջ միանշանակ: Տեսականին մէջ Միութիւնը՝ հաւատքի եւ դաստիարակութեան մէջ միութիւնն է, եւ անհնար է ենթադրել անշամ որ քրիս-

տոնէութեան մէջ կարենան գտնուիլ հաւասարապէս ճշմարիտ երկու հաւատքը: Սա՝ հայն ամէն խնդրի հաւատքն է: Ճշմարտութիւնները միայն Աստուծոյ յայտնութեան եւ ոչ թէ մասնատր խնդիրներն ալ, որոնք յայտնաւոր ճշմարտութեանց համաձայնութեան կամ բացատրութեան կամ մեկնութեան կերպերու կը պատկանին:

Քարոյականին մէջ միութիւնը աւելի բաւցայտ է, որովհետեւ արդարութեան եւ ուղղութեան հարցերը շատ խնդիրներու տեսիլ չեն տար:

Միասականին մէջ միութիւնը կը պահանջէ միայն որ էութիւնները այն խորհուրդներուն՝ որոնց վրայ կը հիմնուին քրիստոնէութեան բոլոր պաշտամունքները, համաձայն լինին իրարու եւ առաջնորդին հոգեւոր նոյն հաղորդակցութեան:

Վարչականին մէջ միութիւնը կը պահանջէ որ Եկեղեցին միացած ըլլայ իր գլուխին՝ Քրիստոսի, որուն հաստատութեամբ հիմնուեցաւ ինքը, Եկեղեցին, եւ որ ազգաց եկեղեցիները, որոնք առանձինն կը վարեն իրենց ներքին գործերը, ունենան կարոն մը՝ որուն մէջ պարագայից պատշաճութեան համեմատ կարող ըլլան վերջապէս որոշել եւ վճռել հաւատքի եւ Եկեղեցւոյ մէջ յուրուած հաղորդակցութեանց խնդիրները: Իսկ այդ միութիւնը կը գտնուի բազմաց ժողովին մէջ, որովհետեւ ասով է որ կը կապուինք Քրիստոսի հետ՝ որ ըստ թէ իր առաջնորդ հաւաքուածներուն մէջ է ինքը:

Այսչափ բաւական ըլլայ գիտնալ առայժմ, վասնզի յետոյ պիտի դանք սկզբունքները ներկայ եկեղեցիներու վրայ պատշաճ նշանակութեամբ:

42.— ՓԱՍՏԵՐ. Մեր ըսածներուն ի հաստատութիւն, յառաջ կը բերենք Ս. Գրքէն քանի մը խօսքեր: Չօգոս կը գրէ. «Մի մարմին եւ մի հոգի, որպէս եւ կոչեցաւ բոլոր ի մի յոյս կոչման ձեռք: Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն, մի Աստուած եւ Հայր. ամենեցուն որ ի վերայ առանձինքի եւ ընդ ամենեկին եւ յամենեկին ի մեզ» (Եփես. Գ 4-6): «Աղայեմ մեզ, եղբարք, անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի զեսոյն բան ունիցիք ամենեւեմ, եւ մի իցեն ի մեզ հերձուածք» (Ա

Կորնթ. Ա 10): Հոգեւոր հաղորդակցութեան միութեան կ'ակնարկէ Քրիստոսի առաջին ալ: «Պահեա զնոսա յանուն քո, որով հաւուրն ինձ, զի եղիցին մի, որպէս եւ մեք մի եմք... զի ամենեւեմ մի իցին» որպէս զու Հայր յիս եւ ես ի քեզ, զի եւ նոքա ի մեզ իցին» (Թովհ. Ժէ 11-21): Այս խօսքերը ցոյց կու տան թէ Եկեղեցին մէկ պէտք է ըլլայ, եւ միանգամայն ցոյց կու տան թէ ինչ բանի մէջ պէտք է հիմնուի միութիւնը:

43.— ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ. Նշանական յատկութիւններէն երկրորդն է Սրբութիւնը: Եկեղեցին աւերք կ'ընուի, վասնզի սուրբ եւաւատով միացած է իր սուրբ գլուխին հետ, որ է Քրիստոս, ինքն ալ սուրբ, եւ սուրբ միջոցներով կը տանի իրեն հետեւողները սուրբ մզաւանդին: Սրբութիւնը ուրեմն կը հիմնուի սրբացած եւ սրբացնող ըլլալուն մէջ միանգամայն: Եթէ Եկեղեցւոյ մէջ տասնցում անսական եւ բարոյական ճշմարտութիւնները թերահայեց մտայնութեան, կամ իր խորհուրդները կամ ծէսերը սրբութեան շահէն եւ կամ անոր գլուխը Քրիստոսէ զատ ուրիշ մը լինէր, հետեւապէս եւ ոչ սուրբ, այն առեւն ասուելու չէր կրնար սուրբ ըսուիլ Եկեղեցին:

Եկեղեցւոյ սրբութեան մասին բաւական ըլլայ յառաջ բերել Չօգոսի խօսքերը՝ «Քրիստոսն ո՞րքան զեկեղեցի եւ զանէն իր մասնեաց վրան նորա, զի զեւ սրբացէ սրբութեամբ անապանին բանիւ, զի կացուցէ ինքն իւր յանդիման փառաւոր զեկեղեցի, զի մի՛ ունիցի ինչ արատ կամ ազտեղութիւն կամ այլ ինչ յանապիսեաց, այլ զի իցէ սուրբ եւ անարատ» (Եփես. Ե 25-27):

44.— ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԱՆՈՒԹԻՒՆ. Ուրիշ նշանական յատկութիւն մըն է ընդհանրականութիւնը, կամ, յունական բառով՝ կաթողիկէութիւնը: Ընդհանրական է ոչ միայն այն որ իրապէս տարածուած է համարեմ մարդկութեան մէջ, այլ նաեւ այն որ իր քմութեամբ համեմատաբար տարածուած կամ սահմանափակուած չէ որոշ չափերով, այլ ընդունակ է տարածուելու ամէն տեղ եւ մընալ ամէն տեղ: Այսպէս է իսկապէս Քրիստոսի Եկեղեցին, եւ չէր լիներ ան ընդհանրական՝ եթէ ունենար աշխարհի պայմաններ որոնք կարենային խափանել անոր

տարածուիլ կարենալը եւ ամբողջ մարդկութեան յարմարելը: Զէր կընար լինիլ զարժեալ ընդհանրական, եթէ իր ծագումէն ըսկանալ ամէն ժամանակ նոյնը մնացած չլըրար իր իսկութեամբը եւ էութեամբը: Գըրիստոնէական հոսանքը, պատուիրանքը եւ ծէսերը պէտք է իրենց եղածին պէս մնան, իսկ անոր վարչութիւնը պէտք է շարունակէ իր յօդակապութիւնը իր ընդհանրական գըլուխին հետ՝ որ է Գրիստոս:

Աւստի արժէք մը չունի ըսել թէ քրիստոնէութիւնը ընդունուած չէ բովանդակ աշխարհին մէջ, նոյնիսկ աշխարհի կէսէն, որովհետեւ ոչ իրապէս տարածումն է ընդհանրականութիւնը եւ ոչ ալ մեղի արուած է գիտնող թէ Երկնաւոր Հովիւը մ'ըր պիտի երթայ այն աշխարհներուն՝ զոր ոչ են յարոյժ գաւթէ եկեղեցւոյ, որոնք իր ձայնին մոտիկ պիտի ընեն եւ շեղիցին մի հօտ եւ մի հովիւ (Յովհ. Ժ 16): Մեղի բաւական ըլլայ ինչ որ ինքը հրամայեց. «Գնացէ՛ք աշուհետեւ աշակերտեցէ՛ք զամենայն հիթանոս» (Մտթ. ԻԼ 19), «Երթա՛յք յաշխարհ ամենայն եւ քորոզեցէ՛ք զաւետարանն ամենայն արարածոց» (Մտթ. ԺԶ 15):

45.— ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Նշանական յատկութիւններէն վերջինն է առաքելապետութիւնը: Դանի որ հաստատեցինք նախապէս թէ նոյն ինքն Գրիստոս էր որ հաստատեց եկեղեցին, եկեղեցւոյ իսկական յատկութիւնը պէտք էր կոչուէր քրիստոսականութիւն, եւ եթէ քրիստոսականութեան յատկութեան տեղ առաքելականութեան յատկութիւնն է որ յառաջ կը բերենք հոս, պատճառը այն է որ եկեղեցին Գրիստոսէ հաստատուած ատեն մինչ օրինական եւ իրաւական կազմակերպութիւն մը ունէր, իր իրական եւ արդիւնական կազմակերպութիւնը առաքելներու ձեռքով միայն ստացաւ, որովհետեւ այն ատեն միայն եկեղեցին իր տարածումը ստացաւ եւ աշակերտեց ժողովուրդները, ինչ որ չէր կրնար ըլլալ Գրիստոսի մահուան ատեն՝ երբ առաքելները փախած էին եւ Հովիւին զարնուելովը՝ ցրուած էին բխարները: Այն պատճառաւ քրիստոնեայ եկեղեցին իր յարմար զման կրնան առաքելականութեան յատկութեան եւ զայն մէջ կը բերեն

իբրեւ նշան իսկականութեան քրիստոսոսէի մըն եկեղեցւոյ:

Թէև հաւատաքը, պատուիրանքը եւ ծէսերը խորքով պէտք է լինին առաքելապետական ատեն եղածները, եւ յաջորդական նոյնութեամբ պահուած ըլլան, բայց ամենէն աւելի վարչութեան յաջորդականութիւնը պէտք է պահէ առաքելականութեանը, որպէսզի եկեղեցւոյ իշխանական աթոռը շաղկապուած ըլլայ այն իշխանութեան հետ՝ զոր առաքելները անմամբ առին Գրիստոսէ եւ փոխանցեցին իրենց յաջորդներուն:

46.— ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. ԻՄԱՍՏԸ. Առաքելական աթոռ ըսելով ոտ կ'իմանանք թէ եկեղեցիի մը հովուապետական կամ հայրապետական աթոռը հիմնուած է եւ պահուած մինչեւ մեր ժամանակը:

Սակայն պէտք չէ այնպէս կարծուի որ յաջորդութիւնը խանգարուած կ'ըլլայ եթէ ժամանակի փոքր ընդհատումներ պատճառած ըլլան աթոռակայներու յաջորդականութեան մէջ կամ եթէ աթոռը մէկ քաղաքէն ուրիշ մը փոխադրուած ըլլայ արտաքին բազմապիսի պատճառներով՝ որոնք գոյութիւն ունեցած են ազդերու եւ աշխարհի դէպքերուն եւ պատմութեան մէջ: Ապա թէ ոչ պէտք պիտի ըլլար որ նոյն կերպով չըրկատի առնուէր նաեւ նախորդին մահուան եւ յաջորդին ընտրութեան միջեւ անցած պարապութիւնն ալ: Ուստի աթոռի մը շարունակութեան համար, որ է փաստ անոր առաքելականութեան, պէտք է պահանջել այնչափ միայն՝ որքան բաւական է ցոյց տալու համար թէ Գրիստոսի առաքելապետութեան միջոցաւ հիմնուած եկեղեցին կամ Աթոռը իր իսկութեանը մէջ նոյնն է մնացած եւ պահած է յօդակապութեան եւ շարաւարութեան պարմաները յաջորդ դարերուն եւս: Մասնաւոր եկեղեցիներու առաքելականութեան մասին խօսուած ատեն պէտք է նկատել թէ որովհետեւ եկեղեցիներուն համար կարելի չէ ցոյց տալ անմիջական կերպով եւ անմնապէս առաքելայէ մը հաստատուած ըլլալու պարագան, ուստի եւ այնպիսի պարագայից մէջ բաւական պէտք է ըլլայ միջնորդական հանդամանք, որ է ըսել թէ տիրապէս առաքելական եղած Եր-

կեղեցիք մը կրնայ քրիստոնէացման հեղինակ եւ հիմնադիր նկատուիլ նորադոյն Եկեղեցիի մը:

Եւ ստուգիւ, մարդկօրէն խօսելով, անհնար է ենթադրել որ Քրիստոսէ ընտրուած տասնեակուքը կարող լինէին անձամբ հասնիլ ամէն կողմերը աշխարհի, մանաւանդ որ այդ կողմերէն շատերը առաքելոց աստն անձանօք էին տակաւին, ու Քրիստոսի Եկեղեցին առաքելոց յաղորդներու օրերուն էր որ հետզհետէ պիտի տարածուէր:

47.— ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆՆԵՐԻՆ. Առաքելականութեան յատկութիւնը հաստատելու համար բաւական ըլլայ յառաջ բերել Քրիստոսի ըսած խօսքերը առաքելներուն, Վերպէս առաքելաց զիս Հայր իմ, եւ ես առաքեմ զձեզ (Յովհ. Ի

21): Եւ դարձեալ «Տուա ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի, որպէս առաքեաց զիս Հայր եւ եզ առաքեմ զձեզ» (Մաթ. ԻԸ 18): Պօղոս կ'ըսէր եկեղեցիներուն. «Շինեալք ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից» (Եփես. Բ 20): Յովհաննէս կը տեսնէր Եկեղեցին իբրեւ քաղաք. «Եւ պարիսպ քաղաքին ունէր հիմունք երկուստան, եւ ի նոսա երկուստան անուանք երկուստան առաքելոց դարին» (Յայտն. ԻԱ 14): Իսկ շատ յայտնի քան մըն է եկեղեցիներու համոզումին փաստը, զի եկեղեցիները ի սկզբանէ անոնք իրենց բոլոր գործերն ու վէճերը զլիաւորապէս կը հիմնեն այս նշանակաւ յայտնութեան վրայ, որ առաքելականութիւնն է: Այսչափ՝ համոզուածաբար՝ եկեղեցւոյ յայտնութեան մասին:

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

48.— ԱՆԳԱՄԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ. Անգամ բառը, թէ եւ այլաբանօրէն առնուած, հասարակ բացատրութիւն մը եղած է՝ ցոյց տալու համար այն մասերը որոնք ամբողջ րան մը կը կազմեն: Ըստ այսմ, Քրիստոսէ հաստատուած եկեղեցին, կազմակերպուած ամբողջ մը ըլլալով, իբր մարմին մը կը պատկերացուի եւ իր կազմութեան մասերն ալ անգամ կը կոչուին: Այդ նմանութիւնը յառաջ կը բերէ յաճախ Պօղոս իր Թուղթերուն մէջ: Ան կը գրէ. «Եւ զնա (Քրիստոս) եզ դուրս ի վերայ ամենայն իրից եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա, լրումն՝ որ զամենայն յամենայն լնու» (Եփես. Ա 23): Եւ դարձեալ. «Եւ ոչ ունիցի գլուխն Քրիստոս: Ուստի ամենայն մարմինն յոգիւք եւ խաղաղեօք տնարարեալք եւ խառնելով՝ անէ զանումն Առաւելոյ» (Կողոտացիս Բ 19): Վերջէս մարմին մի է եւ անդամս բազումս ունի եւ ամենայն բազում անդամք մարմնոյն՝ մի մարմին է՝ նոյնպէս եւ Քրիստոս» (Ա Պօղթ. ԺԲ 12):

Քրիստոսի եկեղեցին յարմարեցուած եւ կազմուած է Մարդկային մարմինն նմանողութեամբ: Անուշառ անկենդան մարմին մը պիտի չհասկնանք, որովհետեւ ապք պիտի բլլար անարդարան նմանութիւն մը: Ուստի

հարկ է որ ըսենք թէ անկեալ կը ներկայացնէ կենդանի մարմին եւ Եկեղեցւոյ, ուսելի հիշող՝ մարդու եւ Եկեղեցիի միջեւ նմանութիւն: Հետեւաբար Եկեղեցիին մէջ ոչ միայն գլուխ եւ անդամներ կը զանազանուին, այլ նաեւ հոգի եւ մարմին:

Մարմնով կը հասկցուի Եկեղեցւոյ բաւորական անձնաւորութեան նիւթեղէն եւ արտաքին մասը, իսկ հոգեով՝ հոգեղէն եւ ներքին մասը, ինչպէս որ մարդուն բնական անձնաւորութիւնն ալ ունի նիւթեղէն մասեր եւ այս երկուքն կը կազմուի բովանդակ կենսքը, մարդը:

Իսկ մարդուն ամբողջ գլուխը, նկատուած թէ՛ իբր նշանակ լրման ներքին եւ կենսական կարողութեան, եւ թէ՛ իբր նշանակ ամբողջութեան արտաքին եւ կազմակաւ մասերու, Քրիստոս միայն կրնայ ըլլալ, ինչպէս կը հասկնանք վերեւ յառաջ բերուած առաքելական խօսքերէն եւ, գետ ուրիշ խափերէ՝ գոքս զանց ըրինք հոս:

49.— ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՀՈԳԻՆ. Քրիստոսի Եկեղեցւոյն ամբողջութեանը մասին խօսած առանձն, չենք կրնար զայն պարսկական միայն կենդանի մարդոց մէջ, որովհետեւ, Հաւատով ի Քրիստոս մարմնաւորուինք ալ չեն

բաժնուած անկէ եւ իրենց էութեամբ չեն կորսուած: Անմահ Հոգիները յողովագրուած կը մնան ի գլուխն Գրիտոսոս Հոգեղէն կապակցութեամբ եւ Հոգեղէն կեանքով:

Իսկ Հոգեղէն կեանքը, ինչպէս մարդուն՝ նոյնպէս եւ Եկեղեցիի մէջ, չի կրնար Հաստատուած ըլլալ եթէ ոչ անոնց մէջ միայն՝ որոնք պատճառ եւ արժատ են կեանքի: Համաձայն էակի ընութեան, Եկեղեցւոյ անձնաւորութեան վրայ կեանքի պատճառ ըսելով ուրիշ բան չենք կրնար Հասկնալ՝ եթէ Գլ Փական առաքինութիւնները, որոնք Հոգիին արդարութեան կեանք կու տան, աշտինքն Հաւատաբար, Յոյսը եւ Սէրը, որոնք աշտ պատճառաւ նոյնիսկ կը Փշուրին Աստուածաբանական առաքինութիւնմ եւ արդարութիւն կը գործեն: Իսկ անոնք որ կը զբոսնուին արատքին աջ նշաններուն ներքեւ, որոնցմով կը Հասկցուի թէ Գրիտոսոս Եկեղեցիին կը պատկանին, ինչպէս են արտաքին Հաւատաբար եւ մկրտութեան ընդունելութիւնը, անոնք կը պատկանին Եկեղեցւոյ մարմինին, Աստուածաբանական առաքինութեանց կամ արդարութեան մէջ Հաստատուած լինին կամ ոչ:

50.— ՀՈԳԻԻՆ ՄԵՋ ԵՂՈՂՆԵՐԸ. Եկեղեցւոյ Հոգիին վրայ մեր ըսածները դիւրաւ կը Հաստատուին: Հոգիին իր էութեանը մէջ պէտք է ունենալ իրեն կից՝ կեանք. իսկ կեանքը, Հոգեւորապէս Հասկցուած, չի կրնար ուրիշ բան ըլլալ եթէ ոչ արդարութիւնը. ուստի անոնք որ արդար են իրապէս՝ անոնք միայն կեանքի մէջ են եւ Հեռեւորար անոնք միայն Եկեղեցւոյ Հոգիին մէջ են: Արդարութեան առձանը ինչքն նոյնիսկ կու տայ մեզի աշտ արդարացութիւնը, որովհետեւ եթէ արդարները չլինէին Եկեղեցւոյ Հոգիին մէջ՝ պիտի չլինէին եւ կեանքին մէջ. իսկ Հոգեւոր կեանքի մէջ միեւնոյն ատեն եւ նոյն տեսութեամբ թէ լինելու թէ չլինել Հակասութիւն է յայտնի:

Ուստի այն արդարները որոնք յետոյ պիտի կորսնցնեն արդարութիւնը, Հոգիին մէջ են ցորչափ արդարութեան մէջ են: Իսկ այն մեղաւորները որոնք յետոյ արդարութիւն պիտի ստանան, չեն Հոգիին մէջ՝ ցորչափ չեն արդարութեան մէջ:

Այս նախադասութեանց հակառակը Հաս-

տատելը եւ ըսելը թէ այն արդարը որ պիտի մեղանչէ՝ Հոգիին մէջ չէ, եւ այն մեղաւորը որ պիտի արդարանայ՝ Հոգիին մէջ է, Հաստատուել է թէ արդարը նոյն ատեն ոչ-արդար է եւ ոչ-արդարը նոյն ատեն արդար է. եւ ասիկա Հակասութիւն է:

51.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ. Գալով Եկեղեցւոյ մարմինն, չենք կրնար անկէ մերժել մեղաւորները, ասանց Հակասելու անտարանդինբու յառաջ բերած առակներով Եկեղեցւոյ մասին Հաստատուած ըսկզբունքին: Որովհետեւ Եկեղեցին կը նմանի կաթի՝ ուր ցորենան ու յարդը միասին կը գտնուին (Մտթ. Գ 12), ծովը ձգուած եւ ամէն տեսակ ձուկերով լեցուած ուղիանի՝ ուր լաւն ու խոտանը մէկտեղ են (Մտթ. ԺԳ 47), Թագաւորի Հարսանիքի՝ ուր Հարսանիքի գլխաւ շունեցողներն ալ ներկայ են (Մտթ. ԻԳ 12), առաքաւորի կոյսերու խումբի՝ ուր յիմարներն ու իմաստունները կ'ընկերանան միմեանց (Մտթ. ԻԵ 2), Հովիւի Հօտին՝ ուր օգիւր եւ այծիւր Համանգամայն կան (Մտթ. ԻԵ 32), մեծ տունի՝ ուր ոչ միայն ոսկեղէն ու արծաթեղէն ամաններ կան, այլ նաեւ փայտեղէններ եւ խեցեղէններ, որոնցմէ ոմանք ի պատուի եւ ուրիշներ յանաբարութեան են (Բ Տժմթ. Բ 20):

Եկեղեցւոյ կազմութեան մասին այսքան բացայայտ օրինակներէ վերջ ի զուր Ե Եկեղեցւոյ մարմինը մի միայն արդարներու եւ ընտրեալներու վերածել, եւ Եկեղեցիէն ի բաց մերժել ոչ-արդարները, զորս գատելը մերժելը գործն է Անոր միայն՝ որ իշխանութիւն ունի դատաւարելու կատարելու իր ժամանակին:

52.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀՈԳԻՆ ՊԱՏԿԱՆՆԵԱՆԸ. Մեր Հաստատած սկզբունքէն Հետեւելով, կ'ըսենք ուրեմն թէ Եկեղեցւոյ Հոգիին պատկանողներն են նախ վախճանած արդարները, զորս ուրիշ անունով կը կոչենք աւրբեր:

Սուրբերուն ժողովն ալ կը կոչուի Յաղթական Եկեղեցի, այսինքն է այն Եկեղեցին՝ որ աշխարհի փորձութեանց դէմ պատերազմողներով յաղթութիւն է տարած կամ յաղթական եղած:

Յաղթական բառին իբրեւ դիմաբաժանեալ՝ Զիմուարեալ Եկեղեցի կը կոչուի ժո-

զօվը հաւատացեալներուն, որոնք տակաւին այս աշխարհի մէջ պատերազմի մէջ են փորձութեանց գէժ եւ պարտաւոր են կոտորիլ զինուորակաւ բանակներու նման։

Երկրորդ՝ Եկեղեցւոյ հոգիին կը պատկանին կենդանի եւ արդար հաւատացեալները, որոնք ներկայագէտ արդարութեան մէջ են, եւ ոչ թէ անոնք որ անգամ մը եղած են կամ զիտ պիտի լինին։

Եկեղեցւոյ հոգիին կը պատկանին նաեւ հրեշտակները, որովհետեւ անոնք ալ արդար են եւ հաւատարմի Քրիստոսի հետ շողակառուած։ Հրեշտակաց ժողովը Ս. Գրիգոր կը կոչէ Եկեղեցի Անդրանկաց։ Վատուցեալ էք ի Սօսն լեռոն, եւ ի քաղաք Աստուծոյ կենդանւոյ յերուտալէմ յերկինս, եւ ի բերաւոր բանակս հրեշտակաց եւ յեկեղեցիս անդրանկաց զբոլոց յերկինս եւ առ զատուտըն ամենեցուն Աստուած եւ յոգին արդարոց կատարելոց» (Եբր. ԺԲ 22)։ Անդրանիկներ կը կոչուին, որովհետեւ մարդոցմէ առաջ յաղթած են փորձութեանց եւ փառաւորուած են երկնից մէջ։

53.— ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ ՊԱՏԿԱՆԵԱԼՆԻՐԸ. Աւանդուած նոյն սկզբունքները ցոյց կու տան թէ Եկեղեցւոյ մարմինին կը պատկանին բոլոր կենդանի հաւատացեալները, արդար ըլլան թէ մեղաւոր։ Հեռաւորաւ եւ բոլոր անհատները, որոնք որեւէ կերպով չեն ընդունիր Քրիստոսի հաւատը չեն կրնար պատկանիլ Եկեղեցւոյ մարմինին։

Հաւատացեալներու, այսինքն քրիստոնեաներու մէջ, ամէնձն ալ Քրիստոսի հաւատաքին ուղիղ գաւառութիւնը չունին, որովհետեւ քրիստոնեայ անուանուածներէն ոմանք չեն ընդունիր Քրիստոսի յայտնութեան ինչ ինչ մասերը. ուրիշներ եւս կան, որոնք կը տարբերին կարգ մը կէտերու մէջ՝ զորս երկրորդական կը կոչեն, որովհետեւ վարդապետութիւն չեն անոնք, այլ՝ վարդապետութեանց բացատրութիւններ, եւ կամ՝ երբեմն եւս՝ յայտնեալ վարդապետութեանց վրայ աւելցուածներ, որոնք վարդապետութիւն չեն։ Անոնք որ ուղիղ վարդապետութիւնը կը պահեն, կը կոչուին Ուղղափառ։ Անոնք որ չունին այդ հաւատքը, կը կոչուին Այլափառ։ Իսկ երեսփոխ

կը նշանակէ այն որ կը մերժէ Քրիստոսեան վարդապետութեան ինչ ինչ էական մասերը։ Հերետիկոսը յայտնի է թէ չի կրնար Եկեղեցւոյ մարմինէն ըլլալ, վստահի չունի ամբողջ ուղիղ հաւատքը, չէ ուղղափառ. իսկ անոնք որ ոչ-էական կէտերու մէջ տարածայն են, նոյն վճիռին տակ չեն իյնար։

Կայ երբձուածող բառն ալ, որ ըստ իր յատուկ նշանակութեան, ցոյց կու տայ զայն՝ որ թէն եւ հաւատաքի մասին թերութիւն չունի, բայց օրինական կապակցութիւն եւ վարչական հաղորդակցութիւն չը պահէրով իշխանութեան հետ, կերպագէտ բաժնուած է Եկեղեցւոյ հնազանդութենէն։ Սակայն սովորական կիրառութեան մէջ միշտ ուշադրութիւն չի դարձուիր իմաստներու եւ բառերու այս ճշգրտութեան եւ շատ անգամ լոկ հերձուածողներն ալ կը համարուին հերետիկոս։

Հաւատացեալներուն մէջ, որոնք ոչ հաւատաքի տեսակէտով թերի են եւ ոչ ալ հաղորդակցութեան տեսակէտով, երբեմն կը գտնուին յանցապարտներ եւ զայնթաղեցուցիչներ, զորս եկեղեցական իշխանութիւնը նշովիւրով եւ բանադրանքով կը բաժնէ Եկեղեցիէն։ Այդպիսիներու համար կարելի չէ ըսել թէ Եկեղեցւոյ մարմինէն դուրս են, ցորձած ունին արտաքին հաւատք եւ մկրտուած են, բայց կը համարուին զրկուած մի միայն Եկեղեցւոյ հոգեւորական հաղորդակցութենէն, այսինքն խորհուրդներէ եւ ամէն հոգեւորական իրաւունքներէ՝ ի պատիժ իրենց չարութեանց. իսկ անոնք որ պատիժի մէջ են՝ ընկերական մարմինէն դուրս չեն, այլ միայն ընկերական իրաւունքներէ զրկուած են։

54.— ՀԱՄԱՊԱՏԵԱՃՈՒԹԻՒՆ. Եկեղեցւոյ կազմութիւնը բացատրելու համար բաւական համարեցինք ցոյց տալ զուլիւր, հոգին եւ մարմինը միայն, առանց մանրամասնելու անդամներուն ալ բաժանումները՝ իրենց պաշտօններուն բաժանման եւ նշանակութեան համեմատ։

Պօղոս առաքեալ ընդհանուր խօսքերով կը նշանակէ այս բաժանումները, ըսելով. «Այլ դուք մարմին Քրիստոսի էք եւ անդամք յանդամոց նորա» եւ զորս եղ Աստուած յեկեղեցւոյ՝ այս են. նախ զառաքեալաւ, երկ-

բորդ՝ զմարզարէս, երրորդ՝ զվարդապետաւոյն, ապա զօրութիւնս, ապա շնորհս բժշկութեանց, փշուրթիւնս, վարիչս, ազգոյ չեղուաց, թարգմանութիւնս լեզուաց» (Ա կորնթ. ԺԲ 27-28)։

Այս բաժանումին հետեւողութեամբ մեր Գրիգոր Տաթևացին Եկեղեցւոյ մարմինին մէջ պահապան անդամներ կը բաժնէ ըսելով. «Ահն անասանող՝ մարդարէջն եւ առաքեալքն ինքնատեաք բանին Աստուծոյ, այլեւ եպիսկոպոսն վերադասուչ եւ անք կոչի։ Բնութան՝ աւետարանիչն, եւ չեղուք՝ քարոզք բանին կենաց։ Աստուծոյ՝ վարդապետք եւ մեկնիչք եւ ծառայիչք հոգեւոր կերպիւրոյն։ Հոտոտելիք՝ որք ընտրեն եւ սրբին զբարի եւ զչար։ Ունկն՝ աշակերտք ճշմարտութեան բանին. մարմին՝ բոլոր հաւատացեալք եւ անդամք Քրիստոսի։ Զեռք՝ քահանայք, գործիչ Ս. Խորհրդոցն, եւ ուրք՝ կրօնաւորք եւ ազաշխարհոյք որք կրեն ըզծանքութիւնս օրինացն եւ հերք՝ որպէս զառք զերին զօրաց» (Գրիգոր Լարցմանց, Հատ. Բ, Գլ. 1Ա, պր. Գ)։ Բայց առնէ խորհրդական եւ յարմարաւոր խօսքեր են միայն եւ ոչ թէ վարդապետական ճշմարտութեամբ բանաձեւուած ճշմարտութիւններ։

55.— ԻՇԽԱՆՈՒԹԻԻՒՆ. Ամէն օրինական մարմին կամ ամէն կաղամկերպեալ ընկերութիւն չի կրնար լինիլ առանց իր մասերը ի մի զօդող պայմանի մը, որ առաջնորդէ ղէպի նպատակը, պահպանէ գոյութիւնը եւ պաշտպանէ իրաւունքները ընկերական մարմինն։ Այդ պայմանը կը կոչուի նաեւ ձիրք, եւ ձիրքը կը կոչուի սովորաբար իշխանութիւն, բայց կը կոչուի նաեւ վարչութիւն, հեղինակութիւն, կառավարութիւն՝ միշտ իշխանութեան իմաստով։ Իսկ իշխանութիւնը կը սահմանուի իրր ձիրք կամ կարողութիւն՝ օրէնքները գինելու անդամներուն յարաբերութեանց համար եւ կարգադրութիւններ ընելու ընկերութեան պահպանութեան եւ պաշտպանութեան համար։ Ու սահմանադրաբար խօսելով Եկեղեցւոյ իշխանութեան մասին, զայն կը սահմանենք իրրեւ ձիրք կամ կարողութիւն՝ ներքին եւ արտաքին կանոններ հաստատելու, քրիստոնեաները իրենց հաւատքին մէջ պահելու եւ,

անոնց փրկութեան միջոցները դիւրացնելու համար։

Նկատելի է միայն թէ ամէն իշխանութիւն սեփական պէտք է լինի այն ընկերութեան, որուն պահպանութեանն ու պաշտպանութիւնը կը գիտէ ինքը. որովհետեւ եթէ ընկերութիւն մը չունի իր սեփական իշխանութիւնը, այլ կը կառավարուի ուրիշ ընկերութեան մը սեփական իշխանութեամբը, ուրիշին տիրապետութեան ներքեւ կը համարուի։

Ու մենք երբ Եկեղեցւոյ իշխանութեան մասին կը խօսինք, կը խորհինք խօսիլ Եկեղեցւոյ՝ իրրեւ կրօնական ընկերութիւն՝ սեփական եւ անոր բնութենէն բխած իշխանութեան մասին, սահմանուած՝ կամքովը Եկեղեցւոյ Հիմնադիրին եւ կազմողին, որ է Քրիստոս։

56.— ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ա՛հ. Եկեղեցւոյ իշխանութեան հակառակորդները իրարոյ մէջ կը տարբերին գրութեամբ եւ նպատակով։

Լուսերական նորադանդները կը մերժեն Եկեղեցւոյ մէջ իշխանութեան որեւէ ըսկզբունք, այնպէս որ ոչ մէկը իրաւունք ունի ուրիշին վրայ իշխանութիւն ի գործ դնելու. այլ բոլոր քրիստոնեաները ազատ են հաւատալու եւ գործելու ինչպէս որ կ'ուզեն, հետեւելով միայն իրենց մաքին՝ աստուածային հաւատքի եւ աստուածային պատուիրանաց որոշութեան մէջ։

Իսկ Անդլիական նորադանդները թէեւ կ'ընդունին Եկեղեցական իշխանութիւն մը, բայց զայն կ'ենթարկեն քաղաքական իշխանութեան, այնպէս որ Եկեղեցին չի կրնար ինքիւնք կառավարել առանց քաղաքական իշխանութեան։

Ուրիշներ ալ կան, որոնք գործնականօրէն կը փութան ընդունիլ Եկեղեցւոյ մէջ՝ քաղաքական իշխանութեան կարգադրութիւնները իրրեւ սեփական օրէնքներ եւ ամէն ինչ կ'ընեն քաղաքական իշխանութեան հաճոյական ըլլալու համար։

Ասոնց ամէնուն ղէմ մենք կ'ապացուցանենք թէ Քրիստոս Եկեղեցիին մէջ հաստատեց անոր սեփական իշխանութիւն մը որ կատարեալ է, եւ որ ոչ միայն հաւատարմապէս կը տարածուի զաւանդութեանց եւ բա-

բոլորի փխրահարգանքով եւ ծննդաբանական արտաքին բարեկարգումի վրայ եւս։

57.— ՓԱՍՍ՝ ՎԱՋՄՈՒԹԻՆՆԵՐԷ. Առաջին փաստը կը քաղենք Եկեղեցւոյ ընտելանքն եւ կազմաձեւանքն։ Որովհետեւ արդէն հաստատուեցաւ իր բնական ընկերական մարմին՝ կազմակերպուած եւ օրինական, եւ միւս կողմէ՛ յայտնի է թէ՛ ամէն ընկերական կազմակերպելու եւ օրինական մարմին չի կրնար ըլլալ առանց սեփական իշխանութեան՝ որ կատարէ անոր պահպանութեան եւ պաշտպանութեան բոլոր անհրաժեշտ պարտաւորանքը. որովհետեւ ամէն բարեկարգելու ընկերութիւն չի կրնար ըլլալ առանց հասարակութեան գործերուն հոգի դնեցող իշխանութեան, ու ոչ ոք կրնայ ստանձնել այդ հոգի առանց կարգադրութիւններ ընկնող իրաւունքի, եւ այս իրաւունքը չի կրնար ըլլալ առանց հնազանդութեան պարտաւորութեան։ Իսկ հնազանդութիւնը չիրականանար երբեք առանց վարձքի եւ պատճաթի կամ հատուցման գործութեան, և ոչ ալ հաստատումը կրնայ ըլլալ առանց օրինական դատաստանի արտայայտած արդարութեան։ Ու այսպէս իշխանութեան բոլոր պահանջները ինքնին յառաջ կու գան Եկեղեցւոյ հաստատութիւնէն. ինչպէս նախապէս ցոյց տուինք։

58.— ՓԱՍՍ՝ ՎԱՋՄՈՒԹԻՆՆԵՐԷ. Եկեղեցւոյ իշխանութիւնը կ'ապացուցանենք նաեւ Քրիստոսի եւ առաքելոց խոսքերով՝ զորս պարզօրէն խօսեցան անոնք այն իշխանութեան մասին՝ որոնք ունէր Քրիստոս. անոնք փոխանցուեցան իրմէ ընտրուած եւ Եկեղեցւոյ իշխանութեան պաշտօնին կարողուած առաքելներուն։ Քրիստոս կ'ըսէր, «Տեսաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկրներս եւ յերկրի»։ որպէս առաքեաց զիս Հայր, եւ ես ապաքեմ գնացի (Մատթ. ԻԼ 18)։ Պողոս կը գրէ, «Զի թէ՛ առաւել եւս պարծեցայց վասն իշխանութեանս մերոյ»՝ զոր հոյժեղ տէր ի յինչ եւ ոչ ի քակել գնեղ. ոչ ինչ ամաչեցից, զի մի՛ թուեցայց իբրեւ ահ ինչ արկանել ձեզ թղթովոց (Բ Կորնթ. Ժ 8)։ «Յետանջ առաջի եւ դարձեալ կանխաւ տեսն յանդիման երկիցս անգամ, եւ այժմ ի բացուած գրեմ յառաջագոյն յանցուցելոցն,

եւ այլոցն ամենեցուն, զի եթէ եկից դարձեալ՝ ո՛չ խնայեցից» (Բ Կորնթ. ԺԳ 2)։ «Զգուշ կացէ՛ք անձանց եւ ամենայն չօտիդ, յորում խղճեզ հոգին աուրք տեսուի»՝ հովուել զտողովուրդ Տեսան, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով (Գործք, Ի 28)։ Եւ զեռ. Խաբիշ շատ խօսքեր կան, որոնք քացայտի կերպով կը հաւատաստեն թէ՛ Եկեղեցւոյ մէջ իշխանութիւն մը կայ, եւ թէ՛ ան հաստատուած է Քրիստոսէ։

59.— ՓԱՍՍ՝ ԳՈՐԾՆԵՐԷ. Եկեղեցական իշխանութեան գոյութեան երկրորդ փաստ են իշխանականաց գործերը կամ իշխանութեան գործադրութիւնները՝ առաքելանքն ինչ կատարուած։ Առաջնոց մողովը իշխանաբար վճիռ կու տայ. «Զի հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն Սբարոյ եւ մեզ, մի՛ ինչ աւելի բնոն գնել ձեզ, քայց միայն ի կարեւորացս յայտնել ի բաց կալ ի գունելոյ կողջ ... բարաք դարձէք, ո՛ղջ լերուք» (Գործք, ԺԵ 28)։ Պողոս կը յայտնէ որ պահած են իր հրամանները. «Գիտեմ գնեղ՝ զի զամենայն ինչ զիմ յիշէք, եւ որպէս առանդեցի ձեզ՝ գաւանդութիւնսն ունեցիք» (Ա Կորնթ. ԺԱ 2)։ Կը յարէ թէ ուրիշ հրամաններ ալ ունի, բայց զայն ինչ յորժամ եկից յայնժամ պատուիրեցիք» (Ա Կորնթ. ԺԱ 34)։ Իւր իշխանութիւնովը ամուսնութեան օրէնքներ կը կարգէ, բայց այլոց եւ պատուիրեմ, ոչ եթէ տէր» (Ա Կորնթ. Ի 12)։ Ու կը զանադանէ խրատը հրամանէն. «Զայս ասեմ ներելով՝ եւ ո՛չ հրաման տալով» (Ա Կորնթ. Ի 6)։ Կը պատմէ անհաւատները, զորոց սակի են Հիմեոս եւ Աղեքսանդրոս, զորս մասնեցի ստատանայի, զի խրատեցին չհայհոյել» (Ա Տիմ. Ա 20)։ Օրէնք կը դնէ եկեղեցականներուն համար. «Որ բարաք վերականգնու յինին երիցունք՝ կրկին պատուար տրամի եզրեցի, մասնաւոր զոր աշխատեցին բանիւ եւ վարդապետութեամբ։ Բանդի զոս գիր, Մի՛ կապեցես պղտուկ կարէն կայտառոյ, եւ արժանի է մշակն վարձու իւրոյս»։ Զերիցուէ շարաստութիւն մի՛ ընդունիցիս, բայց եթէ երկուք կամ երկուք վկայեցէ (Ա Տիմ. Ի 17-19)։ Նոր օրէնք կը դնէ կրկնութեան համար. «Ուսուցանել կնոջ մարդոյ ո՛չ հրամայեմ» (Ա Տիմ. Բ 12)։ Կը հրամայէ պաշտօնեաներ կարգել, «Վասն այնորիկ

իսկ թողի դեպ ի հրետէ, զի որ ինչ միանգամ պակաս իցէ՝ ուղղեցես եւ կացուցես ըստ քաղաքաց երիցունեա, որպէս եւ եւ քեզ պատուիրեցիս (Տիմոտէ, Ա 5)։ Կը հրամայէ հնազանդիլ Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն. «Ունկեղի՛ր լերուք առաջնորդաց ձերոց եւ հպտտակ կացէ՛ք նոցա, զի նոքա տքնին վառըն ոգւոց ձերոց» (Եբր. ԺԶ 17)։ Ու Պետրոս կը հրամայէ պաշտօնէից՝ «Արածեցէ՛ք՝ որ ի ձեզ հօռդ է Աստուծոյ, վերակացու լիւնի՛ր՝ մի՛ իրբեւ ակամայ, այլ կամաւ ըստ Աստուծոյ»։ մի՛ զօշաբաղուժեամբ, այլ յօժարութեամբ, մի՛ իրբեւ տիրելով վիճակացըն այլ լինել օրինակ հօտին» (Ա Պետր. Ե 2)։

60.— ՓԱՍՏ՝ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆԸ. Հարկ է իրբեւ չորրորդ փաստ աւելցնել հաստատուն ախ յաղորտութիւնը որ Եկեղեցւոյ ըստ կիրթն պահուած է քրիստոնէութեան մէջ։ Աւելորդ կը նկատենք թուարկումներ ընել այդ մասին, աշխատ յայտնի է ան։ Վասնզի երբեք չեղաւ ժամանակ մը որ Եկեղեցին ունեցած չըլլայ ժողովորդը հովուող, հաւատացեալները ուսուցանող, օրէնքները հրամայող, բարեկարգութիւններ անօրինող իշխանութիւն մը՝ որ, մէկ խօսքով, զարծէ ախպէս՝ ինչպէս սովոր են ընկերական բոլոր ժարմիններուն վարիչ իշխանութիւնները։ Եկեղեցւոյ ընդհանուր պատմութիւնն է որ կը հաստատէ ասիկա։

61.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵՆԷ՛. Հակառակորդները կ'առարկեն թէ Կոստանդնուպոսի ժամանակէն առաջ Եկեղեցին երբեք իշխանութիւն չլիարեց, որով հարկ կ'ըլլայ ըսել թէ քաղաքական իշխանութեան զօրութեամբ է որ կազմուեցաւ եկեղեցական կոչուած իշխանութեանը եւ ոչ թէ Բրիտանական հաստատութեամբ։

Եթէ հակառակորդները կ'ուզին միայն ցոյց տալ թէ քրիստոնէայ իշխաններու, թաղաւորներու եւ կայսերութեա պաշտպանութիւնը նպատակ եկեղեցական իշխանութեան համարման եւ աղաւ զործունէութեան՝ զոր չէին կրնար ունենալ Հայաժանգներու ատեն, համաձիտ ենք իրենց. իսկ եթէ քրիստոնէայ թաղաւորներու եւ կայսերութեա

ժամակէն առաջ անդոյ կը համարեն եկեղեցական իշխանութիւնը՝ հետեւ են ճշմարտութենէն, զոր ապացուցինք արդէն, յառաջ բերելով Բրիտանոն ըստած խօսքերը եւ առաքեալներուն զործերը։ Սե արդարեւ տրտաքին եւ բարեկործական այն օրէնսդրութիւնները զորս առաքելք պատուիրեցին եւ սահմանեցին, Եկեղեցին ինքն էր որ հաստատեց ասանց քաղաքական իշխանութեան միջամտութեան։

62.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԼՐԵԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ՛. Կ'առարկեն զարմեալ թէ ինքն իսկ Քրիստոս կ'ուզէր որ անփոփոխ մնայ Հրէական Հին Օրէնքը, հետեւաբար եւ երբեք չի կրնար ըլլալ որ նոր իշխանութիւն մը կազմուի իր Եկեղեցիին մէջ։ Պարզ եւ ճշգրիտ են Բրիտանոսի խօսքերը. «Մի՛ զմառարէք եթէ եկի լուծանել զօրէնս կամ զտաքաբէս. ոչ եկի լուծանել՝ այլ խուլ» (Մտմ. Ե 17)։

Այլուր եւս պատահութիւն ունեցանք խօսելու Բրիտանոսի այս խօսքին մասին, եւ ըսինք թէ անկարելի է անոր տալ ամպփսի իմաստ մը՝ որ հակառակ լինի Յիսուսի բուն մտքին։ Երբ Բրիտանոս առաքելոց յանձնեց իր իշխանութիւնը, հրամայեց որ իրեն հետեւողները հնադանդին անոնց. «ստով իսկ ան արդէն խափանեց Հին Քահանայապետութեան իշխանութիւնը։

Բրիտանոսի խօսքը պարզելու համար կ'աւելցնենք հոս թէ օրէմք բառը շատ իմաստներ ունի եւ կարելի չէ ամէն տեղ զայն նոյն իմաստով հասկնալ։ Իսկ յիշուած այդ տեղին մէջ ան կը նշանակէ պարզապէս բարոյական սկզբունքներ, ինչպէս որ Բրիտանոսի յաջորդ խօսքերն ալ ցոյց կու տան։ Բոլոր մեկնիչները աստով կը հասկնան Տառնաբանայ կոչուած պատուիրանները, որոնք բարոյականութեան անեղծ Հիմեր են։

Իսկ եթէ մէկը կ'ուզէ քննել Հին Օրէնքին կազմը, պիտի տեսնէ թէ անոր մէջ ալ քաղաքական կամ թաղաւորական իշխանութիւնը բոլորովին զատ էր կրօնականէն կամ քահանայապետականէն, որովհետեւ Մովսէս իշխան զրկուեցաւ ժողովորդէն, իսկ Ահարոն՝ քահանայապետ։

Ու նոյն բաժանումը հաստատ մնաց Դաւաւորաց եւ Թաղաւորաց ատեն ալ, եւ Հին Օրէնքին նմանութեամբն է որ նորին համե-

մատ եւս կը սորվինք բաժնել եւ ոչ թէ միասընել երկու իշխանութիւնները:

63.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՔԱՂԱՔԱՎԱՆՆԻՆ ԼՆՏՏ ԾԱՐԱՐԵՐՈՒԹԵՆՆԵՐ: Կ'առարկեն նաեւ թէ Պօղոս երկարօրէն կը խօսի (Հռոմ. ԺԳ 1-8) այն հնազանդութեան մասին զոր Էմաւսացեալմները կը սրբաբնի իշխաններու բայց ոչ եկեղեցական իշխանութեան, զոր պիտի չմոռնար՝ եթէ հաւատացեալներու հնազանդութիւնը պէտք էր կիսել երկու իշխանութեանց միջեւ:

Բայց մենք իշխանքն արդէն հնազանդութիւնը զոր Պետրոս կը պատուիրէ ընծայել եկեղեցւոյ պաշտօնէից (Եբր. ԺԳ 17), ու իր խօսքերը պէտք է փոփոխակի լրացուին, դի ինքն իսկ դիտել եւ կը պատուիրէ որ իւրաքանչիւրին պէտք է տալ ինչ որ անկ է եւ ոչ ուրիշ բան (Հռոմ. ԺԳ 7): Եւ որովհետեւ Հռովմայեցւոց զբիւղով պէտք էր որ պարզէր թէ ինչն էր անկ կայսրերուն, ուրիշն անոնց միայն ա՛յլ մասին խօսեցաւ ու բան մը չպատուիրէ իրենց կրօնական-եկեղեցական իշխանութեանց հանդէպ պարտուց մասին, եւ յիշեց միայն իրենց արտաքին եւ քաղաքական պարտականութիւնները:

Ինչ Պօղոս ալ այդպէս ըրաւ երբ կայսեր բողոք ներկայացուց (Գործք. ԻԾ 11). ոչ թէ կրօնական խնդիրներու վերաբերմամբ լուծում մը կ'ուզէր ստանալ, այլ որովհետեւ Հրեաները փեստոսէն իր մօճը պահանջէր էին, Պօղոս չէր ուզեր զատուորին անկարողութեան պատճառաւ անոնց մեղքը իյնալ:

64.— ԴԱՐՁԵԱԼ ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՔԱՂԱՔԱՎԱՆՆԻՆ: Հակառակորդները դեռ յառաջ կը բերեն զանազան պատճառներ զիպուածներ, որոնց մէջ Ժողովները, հայրապետները եւ եպիսկոպոսները դիմած են քաղաքական իշխանութեան եւ անոր զօրութիւնը խնդրած՝ եկեղեցական իշխանութեան կանոններուն ուժը պահելու եւ մօլոր քորոյութիւնները դադրեցնելու համար: Ու կ'ուզեն ասկից եզրակացնել թէ Եկեղեցին

անգամ ճանչցած եւ ընդունած է քաղաքական իշխանութեան իրաւասութիւնը՝ կրօնական գործերու վրայ:

Բայց իշխանութեան մէջ պէտք է դառնալ անիւ երկու գործերը. որոշումը եւ գործադրութիւնը: Ժողովները եւ հայրապետները երբեք քաղաքական իշխանութեան կամքին ձգած չեն կրօնական գործերու որոշումները, բայց տրուած որոշումներէն վերջ երբ տեսած են արտաքին դժուարութիւններ, հակառակորդներու եւ անաստներու ըմբոստ ընթացքը, այն ատեն միայն պաշտպանութիւն խնդրած են կամ, ինչպէս սովորութիւն է ըսել՝ դիմած են աշխարհականութեան բազուկին, որ կարող է արտաքին բռնադատութեան թիւղցներով գործադրել տալ սրէնքներն ու հրամանները: Շատ անգամ ալ հակառակութիւն յարուցուելէ առաջ եկեղեցական իշխանութիւնը խոհական նախատեսութեամբ, ազատութեմէ աշխարհական իշխանութեան գործակցութիւնը, որպէսզի յետոյ տարակարծիք եւ տարադրածն չլլայ, եւ կրօնական ու եկեղեցական գործերուն վնաս չհասնի:

65.— ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ: Երկու իշխանութեան՝ քաղաքականին եւ եկեղեցականին՝ այդ փոխկապակցութիւնը եւ գործակցութիւնը առիթ կու տայ այդպէս մեղի յիշեցնել թէ մենք երբեք համաձայն չենք Հռովմէական Եկեղեցւոյ, որ օգտագործելով իր հայրապետներուն երկար զարեւ քաղաքական իշխանութիւն ունեցած ըլլալը, իշխանութիւն՝ զոր երբեմն եպիսկոպոսներն ու քահանաներն անգամ կը վախէին, ուզեց վարել այնպիսի իշխանութիւն մը՝ որ բացարձակ ըլլայ ոչ միայն լոկ կրօնական որոշումներու մէջ, այլ նաեւ այն ամէն արտաքին գործերուն մէջ՝ որոնք որեւէ կերպով կրնային նախընթաց, համընթաց կամ յետընթաց յարաբերութիւն ունենալ որեւէ կրօնական խնդրոյ կամ առարկայի հետ:

Հռովմէական Եկեղեցւոյ այդ սկզբունքը այնքան առաջ դնաց, որ քաղաքական իշխանութեանց եւ Ժողովուրդի հասարակաց

կարծիքին մէջ ինչ որ կրօնական էր կամ եկեղեցական՝ այդ իսկ պատճառաւ կարծուեցաւ հակաքաղաքական ըլլալ, որովհետեւ քաղաքական օրէնքները ընդ ինքեան սկստան անմասն լինիլ եկեղեցական օրինաց հետ առնչութիւն ունենալէ. եւ այս վիճակը հետզհետէ յառաջ երթալով՝ երկու իշխանութեանց միջեւ իրարու դէմ հակառակութեան ծշտատեւ դրութիւն մը ստեղծուեցաւ: Այս վիճակը իրաւաբանական խնդրոց կարգին կը պատկանի, բայց հարկադրուեցանք յիշատակել զայն հոս համառօտիւ, որովհետեւ անոր հիմը դրուած է Եկեղեցւոյ պատկանեալ աստուածաբանական ըստ կրօնաբանութեան վրայ: Հռովմէական աստուածաբանները այս խնդրոյ լուծման համար մէջ կը բերեն իրենց եկեղեցական հին Հայրերէն Ուրաղոս Մէլիվայի (Գ Դար) սախօքը. Ուր թէ Հանրապետութիւնն է յեկեղեցւոյ, այլ եկեղեցին է հանրապետութիւն, ու հանրապետութիւնը (res publica), հին լատիներէնին համեմատ, կը հասկցուի ամէն քաղաքական ընկերութիւն եւ ոչ թէ որոշ ձեւով կառավարութիւն մը: Ամրոցի դժուարութիւնը յառաջ կու գայ մասնաւորապէս այն նախապաշարութէն, թէ

եկեղեցական ընկերութիւնը պէտք է իշխէ քաղաքական ընկերութեան վրայ, կամ թէ՛ եկեղեցականը պէտք է լինի ոչ միայն ազատ, այլ նաեւ զատ, զոր մէջ չենք ընդունիր, այլ կ'ընդունինք երկու իշխանութիւններ. մին եկեղեցականը եւ միւսը՝ քաղաքականը, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իրեն սեփական զործերը ունի. բայց երբ պարագաները այնպէս կը զատաւորուին որ երկուքը միանան իրարեւ մէկ նպատակի մը առջեւ, այն ատեն դժուարութիւն չունինք ընդունելու համար թէ երկուքը համաձայնութեամբ շարժին: Եւ որովհետեւ քաղաքական ընկերութիւնները այնպէս են կազմուած որ արտաքին գործերու մէջ ընդարձակագոյն պարտականութիւններ ունին, եւ մէկ քաղաքական ընկերութիւնը կրնայ պարտուակել զանազան կրօնական ընկերութիւններ, այս պատճառաւ անորամարանական չըլլար ընդունիլ թէ եկեղեցական ընկերութիւնը քաղաքական ընկերութեան մէջ կը պարտուակուի, թէեւ եկեղեցական ընկերութիւնները կրնան հողեւոր հաղորդակցութեամբ եւ իրարու հետ համաձայնութեամբ քաղաքականէն աւելի ընդարձակ կրօնական ընկերութիւն կազմել:

(Դար. 2)

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԳԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

Հ Ո Ո Ի Թ

Այս համառոտ գիրքին ներթւը կը կազմէ հովուերդական սիրուն դրուագ մը, ուր քնդլուկ կեանքի եւ երկիրդածութեան քաղցրութիւնը պարզ ալլ դեղեցիկ արուեստով մը կը պատկերացուի։

Գիւլքը անդի կ'ունենայ Դատաւորաց շրջանին, Վաւուրտ դատելոյ դատաւորացն (Ա. 1), եւ այդ պատճառաւ ալ Դատաւորաց Գիրքէն անմիջապէս յետոյ դեանդուած է Հռութ Եօթանասնից Թարգմանութեան մէջ, որուն կը հետեւին Վուլկաթան եւ արդի Թարգմանութիւնները։ Հին Կտակարանի երբայական բնագրին մէջ Հռութ կը դառնուի գիրքին վերջերը՝ Երգ Երգոցի եւ Ոգրքի միջեւ։

Գիրքին կը վերագրուին մէկէ աւելի նշանակաւներ։ 1) Ազգաբանութիւն մը հարթայթի Դաւթիին համար։ Թէեւ Թագաւորաց առաջին երկու գիրքերը շատ ընդարձակ տեղեկութիւններ կու տան Դաւթի մասին, լուռ կը մնան սակայն անոր ծննդաբանութեան նկատմամբ, եւ Հռութ սահմանուած ըլլալ կը Թուի լեցնելու այս Թերին։ Պատմութեան իսկոյն կը վերջանայ ծնունդովը Ուրէղի որ հայրն է Դաւթի հօր Յեսէի (Դ. 17)։ Յաջորդ համարները (Դ. 18-22) հետաւորար յեանագոյն յաւերլուած մըն են, ըստ Սեւիին։ 2) Գիրքը բաւական կարեւորութեամբ կը լեչանէ անգլաւի մեծնոց ամուսնի մը հանդէպ մերձաւորագոյն ազգականին ունեցած պարտականութիւնը, որ է ամուսնանալ անոր այրիին հետ եւ դաւակու ժառանգ յարուցանել։ Այդ մասին Իսրայէլի մէջ յառաջագոյն յարգուած սովորութիւնն ալ կը յիշէ (Դ. 7)։ 3) Գրուածքը՝ լեչանով Հռութի Մովաբացի մը ըլլալը՝ կերպով մը կը պաշտպանէ այն դադափարը

թէ հեթանոսներն ալ կարող են եւ իրաւունք ունին մասնակցելու Իսրայէլի փրկութեան։ Կրօնական եւ ցեղային այս լայնախոհութեան գոադահեռական մը կ'ընծայէ Հին Կրտակարանի մէջ Յովնանի պատմութիւնը միայն։ 4) Այս պատմութեանը քննադակի բողոք մըն է Եզրի եւ Նէեմիի խառն ամուսնութեանց նկատմամբ դրած խիստ օրէնքներուն դէմ։ Մովաբացի աղջկան մը, հեզ եւ բարեպաշտ Հռութին ամուսնութիւնը Աստուած ինքը նուիրագործած է Դաւթի մէծ հայրը դիեցնելու երջանիկ բախտին արժանացնելով զայն, ինչո՞ւ հիմա այսքան խիստ օրէնքներով բացարձակապէս արգիլել խառն ամուսնութիւնները, որոնցմէ մեծ բարիքներ ալ կրնան յառաջ գալ Աստուծոյ կամքով։ Բայց այս պարզ պատմութեան մէջ այսպիսի նպատակ մը տեսնել կը նշանակէ քիչ մը չափէն աւելի հեռանալ անոր պարզութենէն։ Շատ անհաւանական է որ, կը գրէ Leary, խառն ամուսնութեան այս դէպքը պատմուած ըլլայ իրրեւ բողոք մը Եզրի (Բ. Եզր, Թ. Ժ.) եւ Նէեմիի (Ժ. 30, ԺԳ. 23 ՀՀ.) բուն բարեկարգութեանց դէմ։

Գրութեան թուականին վերաբերմամբ կարծիքները անհամաձայն են։ Ոմանք (Driver, Leary) կը դնեն աքսորէն յառաջ, նկատելով որ գրքին ոճը ընդհանրապէս աւելի հին շրջանին կը պատկանի։ Իսկ ուրիշներ (Oesterley, Sellin) կը դնեն աքսորէն յետոյ, այն հիման վրայ թէ կան գիրքին մէջ կարգ մը բացատրութիւններ եւ արամաբանութիւններ, որոնք չէին կրնար մտած ըլլալ երբայիւրէնի մէջ նախ քան բարելոնեան գերութիւնը։ Սեւիին դիտել կու տայ թէ Հռութ կրնայ ծագում առած ըլլալ այնպիսի ժամանակ մը երբ Դաւթի տունը բարձ-

բազմոյն դիրքը կը գրաւէր տակաւին ժողովուրդի գիտակցութեան առջեւ: Զորքարէյի անկումէն յետոյ այս պատմութիւնը պիտի չկրնար իբր ապացոյց ծառայել Հաստատելու Համար Հեղինակին գիտաւորութիւնը:

Վերեւ յիշեցինք արգէն թէ Հռութ երայերէն Սուրբ Գրոց մէջ գէպի վերջերը, ուրիշքն նուիրագիրքերու բաժնին մէջ գրուած է: Գիրքին ուշ կանոնականացած բլլալը պատճառ մը չէ սակայն ենթադրելու Համար թէ ուշ Հրատարակուած գրքուածք մըն է ան: Թերեւ, կ'ըսէ Leatoysd, օտարներու Հետ ամուսնութեան մասին առոր Հաճ եւ Հաւան բլլալուն պատճառաւ է

որ ժամանակ մը անյարմար նկատուած է Հրապարակային ընթերցումի: Ետքէն Կանոնի մէջ ընդունուելուն պատճառը անտարակոյս առոր ունեցած առնչութիւնն էր Դուրթի Հետ՝ ծննդարանութեան շնորհիւ:

Քրիստոնէական եկեղեցիին Համար Հռութի անունը անշուշտ աւելի յարգելի եւ սիրելի պիտի դառնար իբրեւ Հաւատացեալ տիպար մայր մը, որ մեր Փրկչին մարմնաւոր ՆաՀապետներուն ծնունդ տուած էր: Ան Հռութի Խորայէյի ժողովուրդին Հետ խառնուելու եւ միանալու իրողութեան մէջ տեսաւ նաեւ նախանկար գուշակութիւնը Հեթանոսացի Քրիստոս կոչման:

Ն. Ե.

ԳԵՂՈՆ ՐԻՏԻՆԿԻ ԲԱՆՏԻՆ

Զի կազնին ու կրնճնին գարնան մէջ
Տերեւներ կը բանան ակնահաճ,
Կախազան-ծառին բայց խիստ է տեսքն,
Արմատովն իծերէ խածուած.
Ու կանանչ եւ կամ չոր պէտք է որ՝
Մեռնի մարդ մ'ան պըտուզ չըտըւած:

Բարձրագոյն տեղն փառքի՝ է շնորհքի
Աթոռն ուր մարդ հասնիլ կը ջանայ.
Բայց ո՞վ է կանեփի որ կապով
Պիտ՝ ուզէր պատուանդան բարձրանալ,
Դաւիթնին օձիքին մէջէն որ
Նայուածքը երկինքէն կախ մընայ:

Քաղցր է պարն ջութակին նըւագով,
Երբ Սէրը եւ Կեանքը են պայծառ.
Սըրինգին ու վիմին ալ երգով
Շնորհալի է պարն.
Քաղցըր չէ բայց նըկուն ռոտով
Օդին մէջ շըրջապար դառնալ:

Քըննախոյզ նայուածով, կասկածով,
Դիտեցինք գանիկա օրէ-օր,
Զարմացած թ'ամեն մէկը մեզմէ՝
Պիտի վե՞րջ ունենայ նման անոր,
Զ'ո՞վ գիտնալ է կարող թ'ինչ բոց դժոխք,
Պիտ՝ մեկնի կայր հոգին իր մոլոր:

Բանտարկուած մարդոց մէջ չէր շըրջեր
Վերջապէս այլեւս մեռած մարդն,
Դիտէի թ'անիկա Ատեանին
Ահաւոր Սեւ-Տուփին մէջն էր արդ.
Պիտ՝ բընաւ ալ դէմքն իր չը տեսնեմ,
Ըլլայ ան երջանիկ կամ դըժբախտ:

Խորտակուող գերդ նաւեր հոգմահար,
Կըտրեցինք իրարու մենք մամբան-
Առանց նշան մը տալու եւ անխօս,
Զունէինք խօսելիք ոչ մէկ բան.
Զ'ամօթով լի ցերեկն էինք մենք
Հանդիպած, ոչ գիշերն սըրբազան:

Մեր շուրջը պարիսպն էր բանտին,
 Մենք երկու մարդեր դուրս նետուած.
 Աշխարհը՝ դուրս նետած իր սիրտէն,
 Իր խրնամբը մերժած մեզ՝ Աստուած.
 Թակարդին՝ երկաթի որ մեղքի
 Կը սպասէ, մէջն էինք բռնուած:

III

Տերդըրին բակը կարծր են քարերն,
 Կաթկըթոյ պարիսպն ալ քարձր է.
 Հոն է որ, ամեն օր, օդ կ'առնէր,
 Ներքեւը երկինքի մ' կապարէ,
 Երկկողմէն մէկական պահապան
 Ձըլլայ որ մարդը կեանքն իր մարէ:

Այլապէս կը նըստէր մարդոց հետ,
 Տագնապն իր դիտող օր ու գիշեր.
 Կը դիտենք երբ լալու ելլէ ան,
 Գետնամած կամ ազօթն իր ըսէ,
 Կը դիտենք՝ չըլլայ թէ իր ձեռքով
 Կախաղանը գրկէ իր քրտէն:

Բանտապետն զօրաւոր կերպով,
 Կ'ուզէր Օրէնքի գործադրութիւն.
 Բըժիշկը կ'ըսէր որ Մահն է լոկ
 Գիտական իրողութիւն.
 Օրն երկու հեղ երէցը կու գար
 Կը թողուր մէկ կարն գրութիւն:

Երկու հեղ իր մորնը կը ծըխէր,
 Օրն երկու հեղ կ'ըմպէր իր պիրան.
 Հաստատ էր իր հոգին եւ չունէր
 Երկիւղը հոն իրեն թագնարան.
 Կ'ըսէր թէ ուրախ էր որ շուտով
 Իր կեանքին պիտի վերջ տայ պարանն:

Տարօր'նակ, ինչո՛ւ բայց կ'ըսէր այդ,
 Հըսկիչն չէր յանդգնէր հարց ալ փորձ
 Ընելու: Զի որո՞ւ հըսկիչի
 Պատիժն է սահմանուած՝ իբրեւ գործ,
 Պէտք է որ շըրթնեքուն վրայ կըզոյանի
 Ունենայ, դիմակով դէմքն ալ՝ ցոց:

Այլապէս, կը տեսնես, կը յուզուի,
կը փորձէ ըստփոխել ու գրթալ-
Բայց փակուած՝ Սպանողին Ծակին մէջ,
Մարդուն Գութն արդեօք ի՞նչ կըրնայ տալ:
Ի՞նչ Գութի խօսք կըրնայ բլլալ հոն,
Եղբօր մը հոգիին օգտակար:

Ծիրին շուրջն, Խենդերու Շրջերթով,
Կ'դառնայինք երերուն, կոպտավարժ,
Մենք անհոգ էինք, գի գիտէինք՝
Սատանի սեփական էինք վաշտն-
Գլուխներով լերկ, ոտով կապարի
Խեղկատակ տեսնէր էր մեր ծաղրաշարժ:

Կը պարագօծ պարանը կը քրքրենք,
Հանկերով մաշած ու արնամոյն-
Կը շրփենք դրոներն, ու կը քերթենք
Յատակն. ու ձողերը շողշողուն-
Շարք առ շարք կ'օճառենք տախտակներն,
Կը բախինք զըրընգան դռներուն:

Կը դարձնենք շաղափները փռշուտ,
Կը կոտրենք քարեր, կը կարենք ցուլ-
Կ'ազմըկենք, կը գոռանք շարական,
Ջաղացքը կը դարձնենք՝ քրտնաթոր-
Ամեն մէկ սիրտին մէջ սակայն,
Սարսափը կը հանգչի անդոյր:

Կը հանգչէր ան անդորր, մէն մի օր
Կը սողար գերդ ալիք սիգամած-
Մենք մոռցանք յիմարին, խաբողին
Ըսպասող բախտը դառնամաղձ,
Մինչեւ օր մ'ալ գործէ մեր դարձին,
Անցանք մենք դամբանի մ' փոլէն բաց:

Դեղին փոսն՝ յօրանջող բերանով,
Կենդանի բան մը կը պահանջէր-
Ծարաւ աստաղի օղակին՝
Փոսին կար արիւն կը կանչէր,
Ու գիտցանք որ Այգը չծագած,
Բանտարկեալ մը պիտի ճօնէր:

Ներս գացինք, մեր հոգին մըտանոց
Մ'առնուան վրայ, Սարսափին, կործանման.

Դահիճը իր պըգտիկ չամթայով,
 Մութին մէջ կը փըմտուէր իր ճամբան.
 Կ'դողայի ես երբոր առ խարխափ՝
 Մըտայ իմ թըւագիր գերեզմանն:

Այդ գիշեր, սրբահները պարապ,
 Լեցուած է'ն Ահաւոր պատկերներ,
 Երկաթէ փաղաքը, վերէն վար,
 Պըտըտող գողունի ռոներ.
 Ասողերը խափանող ձողերէն,
 Կ'նայէին ըսպիտակ դիմակներ:

Կը պառկէր երագուն, որպէս թէ
 Ակնահաւ մարգի մ'մէջ երկընմար.
 Հըսկիչներն կ'դիտէին փունն անոր,
 Անկարող էին բայց հասկընալ՝
 Թէ Մահն երբ այսքան մօտ է մէկուն,
 Քաղցր այսպէս կըրնար ան քընանալ:

Քունն չի գար՝ բայց մարդն երբ կ'ուզէ լալ,
 Որ բընաւ տակաւին չէր լացած,
 Այսպէս մեմք ալ -յիմար, ստող, խաբող-
 Որ անվերջ հըսկումի է'նք կեցած.
 Զ'ամեն մէկ ուղեղին մէջէն ներս,
 Ուրիշիմ՝ Սարսափն էր սողոսկած:

OSCAR WILDE

Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
 (Շարունակելի)

ԺԵ — ԺԶ ԴԱՐՈՒԻ ԿԱՐԵԻՈՐ ՏԱՂԱՐԱՆ ՄԸ ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՈՍԻ ԳԱԼԵՖՈՐՆԻՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Լոս Անճելոսի Գալեֆորնիոյ Համալսարանի (University of California, Los Angeles) զրադարանի հայերէն ձեռագրաց հաւաքածոյին մէջ կը գտնուի միջնադարեան Տաղարան մը, որ բացառիկ արժէք կը ներկայացնէ թէ՛ իր հետաքրքիր եւ թէ՛ բովանդակութեամբ:

Սոյն յօդուածով կը բաւականանանք տալ յիշեալ Տաղարանին նկարագրութիւնը եւ բովանդակութիւնը, հետազային ձգեցով տաղերուն քննական ուսումնասիրութիւնը:

Տաղարանը կը բաղկանայ 114 թուղթէ, մեծութիւնն է 18×13 սմ., իսկ զբաղած մասը՝ 13×9 սմ.: Գրչութիւնն է՝ բոլորգիր, զբաղած սեւ մկանով, միասին, իւրաքանչիւր էջի վրայ 23 տողով: Տաղերուն վերնագիրները, ինչպէս նաեւ տուններուն սկզբնաւորները նա հասարակ, զբաղած են կարմիր թանաքով:

Ձեռագիրը զբաղած է երկու տարբեր գրչիներու ձեռքով: Առաջին 93 թուղթերը գրած է Մարգարէ անունով գրիչ մը, որդի Նուբադինի եւ Շահապթանին, զի վայելումը անձին իմոյ եւ յիշատակ իմոյն եւ իր ծնողաց, Երկրորդ մասը (թղ. 94 – 114) զբաղած է ո՛չ միայն տարբեր գրիչի մը ձեռքով, որուն անունն յիշատակութիւն չկայ, այլ նաեւ տարբեր արաբի թուղթի վրայ:

Մարգարէ գրիչին ձեռքով ընդգրկեալուած թաժիկին մէջ կան երեք յիշատակաբաններ, որոնք արտագրուած են յօդուածին վերջաւորութեան: Դժբախտաբար, Մարգարէի գրած վերջին եւ գլխաւոր յիշատակաբանը պակասաւոր է՝ թերթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ: Ենթադրելի է, անշուշտ, որ ինկած թաժիկին մէջ յիշուած ըլլալու են գրութեան ժամանակը, վայրը եւ այլ մանրամասնութիւններ, որոնք անմասօթ կը մընան: Մեր ենթադրութիւնն է, գրչութեանէն

զատելով, որ ձեռագրին այս մասը ընդօրինակուած է հաւանաբար ԺԵ դարու երկրորդ կէտին. իսկ երկրորդ մասը՝ Գ. Ե. 1551 թվականէն առաջ: Այս հաստատումը կը հաստատուի ձեռագրին վերջին թերթին (թղ. 114ա) վրայ գտնուող յիշատակագրութեանով մը, որուն համաձայն Հայոց Ռ (1000 + 551 = Գ. Ե. 1551) թուականին Տաղարանը պատկանած է Դաւիթ անունով վարդապետի մը, որ նոյն թուականին ձեռագիրը իրեն յիշատակ նուիրած է Եսիրանունդ եւ հոգեւոր որդոյն իմոյ՝ Էմանգոյ անուն պատանեկին, որ է որդի Ալիքա՞մ վոյթին...:

Ստորջ է նաեւ, որ ձեռագրին երկու մասերը նախապէս երկու տարբեր տաղարաններ եղած ըլլալու են, եւ հետագային իրարու միացուած եւ միասնաբար կազմուած: Այս պարագան կը հաստատուի անով որ առաջին մասը արդիւշական ձեռագիր մըն է, որ կը վերջանայ գլխաւոր յիշատակաբանով: Ինչ կը վերաբերի երկրորդ ձեռագրին, ահոր առաջին տաղին սկզբնաւորութիւնը պակասաւոր է, եւ յաջորդ տաղերէն եւս դանդաղան թուղթեր ինկած են:

Ձեռագրին կողքը գործադարը եւ կաշեպատ աստիճան է: Կողքին կոնակի ներքին մասը խախտած ըլլալով՝ չորս թերթեր (թղ. 10, 101, 102 եւ 111) կազմէն անշատուած են. իսկ կողքին վերջին նորոգութեանէն առաջ՝ որոշ թիւով թերթեր ներքին լուսանցքի կողմէն ամրացուած են: Ձեռագրէն կը պահուին անորոշ թիւով թերթեր՝ 92-93, 93-94, 107-108, եւ 111-112 թուականի թուղթերուն միջեւ: Թղ. 108-ի արտաքին լուսանցքի մասը կտրուած է՝ ան տողավերջի քանի մը գերերը կը պահուին. իսկ թղ. 112-ի երկուսերորդ մասը պատռուած եւ փրցուած է:

Տաղարանին փոքրաքանակ նկարագրա-

գութիւնը զուրկ է գեղարուեստական արժէքէ: Ձեռագործ թղ. 27թ-ի վրայ կայ միէջնայ մանրանկար մը, որ կը ներկայացնէ «Յովսէփի թագաւորը»: Այս նկարին ծածկ բոլորգործ գրուած եւ գծուարու ընթեռնելի արձանագրութիւնն է. «Յիշեցէ՛ք ի Դրբիստոս զնկարող պատկերին զՍարգիս (մեղապարտ սարկաւազ?) յիշեալ: Առի՛է զստ՝ կան նաեւ շորս փոքրիկ եւ անշուք նկարազարդումներ, նկարուած Հատուածներու սկզբնաւորութեան (թղ. 1ա, 28ա, 68բ եւ 108ա), որոնք փոքրիկ խորաններ են՝ լուսանցքի զարդերով միասին: Եւ վերջապէս՝ լուսանցքի տառնձին զարդ մը եւս կայ թղ. 65բ-ի վրայ:

Ձեռագործին ներքեւի լուսանցքներուն վերայ Հետագային գրուած են էջաթիւերը. ստիպյալ, էջազրուած անհիշելի ըլլալուն պատճառաւ՝ Հարկադրուեցանք մեր ձեռքով նշանակել թերթերուն ճշգրիտ եւ յաջորդական թիւերը:

Տաղարանին զլիւսուոր արժէքը կը կազմէ անոր բովանդակութիւնը: Այստեղ ներկայացուած են ո՛չ միայն միջնադարեան տաղասացներու ծանօթ երկեր, այլ նաեւ այն պիսիներ՝ որոնք, ըստ երեւոյթի, ցարդ անծանօթ մնացած են: Այս յօդուածով՝ մեր նպատակը չէ Տաղարանի մէջ զանոոց տաղերը աստիճանայ դարձնել քննական ուսումնասիրութեան՝ զանոնք բաղդաւառելով արպագիր եւ ձեռագրային աղբիւրներուն հետ: Կը յուսանք այս աշխատանքը ընել յառաջիկային, առանձին գրութիւնով մը: Առայժմ՝ ստորեւ կու տանք Տաղարանին բովանդակութիւնը, այն համոզումով որ ան շահեկան պիտի ըլլայ բոլոր անոնց որոնք կը շահագրգռուին միջնադարեան Հայ բանահիւսութիւնով:—

(1) Թղ. 1ա — 27ա. (Անվերնագիր. երկն է Յովհաննէս Թլիւրարացիի «Արարածոց Մեկնութիւնը»):

Սկիզբը.

Ես Յովհաննէս նըստաւ ոգի,
Որ մականունն թըլգուրանցի,
Կամաւ իմով ի հոգ մըտի,
Բանս ժողովել ինձ յիշելի:
Աստ Կարմարան հաւաքեցի

Յարարածոցն Մովսէսի,
Մեկնեալ վարդապետի,
Բազեալ ի Հարցքն Հոգիի...

Վերջը.

Եւ, Նոյնպէ՛ք Աւ Հոգւոյն Սըրբոյ անճառա—
[կան,
Երգեսցուք փառք եւ պատիւ այժմ յաւիտ—
[եան:
Եւ զանարժան եւ զեղկելիս թափառան,
զԹըլգուրանցիս միշտ յիշեցէ՛ք Հարգ պատ—
[ուական:

(2) Թղ. 28ա — 37ա. (Անվերնագիր. երկն է Առաքել վարդապետ Բաղիշեցիի «Տաղ Յովսէփու»):

Սկիզբը.

Յորժամ Հայրն մեր երկնաւոր յերկիր հա—
[ճեցաւ,
Եւ բանն Աստուած իջեալ յերկնից մարմ—
[նացաւ,
Ի խաչափայտն ելեալ սիրով բարձրացաւ,
Եղաւ ի զերեզման եւ փառօք յարեաւ...

Վերջը.

... Ի Թվիս Հայոց մեծաց որ ութ հա—
[րիւրն է,
Ութուսն եւ երեք ի նոյն յարարարդեալ է,
Ոռնաչափ լինեցաւ այս յԱռաքելէ,
Վարդապետ կոչեցեալ բանից խընդրողէ:

(3) Թղ. 57ա — 57բ. Տաղ Խորհրդաւոր ի յԱրտամետաքոյ.

Սկիզբը.

Վայրի հաւիկ մէջ բռնած բերած
Եւ զբաժնէր ի նեղ զընդան...

Վերջը.

... Խնդրեցէ՛ք յԱստուծոյ որ Տէրն ողորմի
Ինձ այս զարկպիս, տայ ինձ քեւ:

(4) Թղ. 57բ — 58բ. Ի Յովսէփ Թլգուրանցոյ պատգիւ,

Սկիզբը.

Աստուած քարպիւկաց եւ խրատ ետուր,

Երբ որ չլսեցինք՝ նա ապտակ հոսեր :
Ապտակ վայն հաղար դիմանալի ,
Սուր ք սուր , երկասյրի դուր : . .

Վերջը .

.. Մաքին Յովանէս , երբեք մինչեւ յո՞ւր ,
Քանի ընթանաս դու ի ճանապարհ ծուռ :
Մի՞թէ ժամանակ ունիս հաղար բեր .
Բի՛ւր ժամանակ , բի՛ւր :

(5) ԹՊ . 58թ - 59թ . Ի յԱռաքել Վարդապետ (Բաղիշեցւոյ) .

Սկիզբը .

Քանդակաթ սիրով , խանդակաթ ,
Սիրտը ծաբանեալ պանքի ,
Այն դիս կու մաշէ . . .

Վերջը .

... Ի ձեռ սուրբ յազօթս , ի ձեռ սուրբ ք
Ըղտէք Առաքելս յիշէք , ըղձեղ կ'աղաչէ :

(6) ԹՊ . 59թ - 61ա . Տաղ ի Ֆրկայ ապացեալ .

Սկիզբը .

Ա չարխ , երբ ծոխ մարդոյն ,
Ձօրն ի բուն փորին նորա [չոր] .
Յորժամ դու քակես ըզմարդն
Յուշ թողուս որ դառնայ յոյր . . .

Վերջը .

... Մօտ յԱստուած արդար մի լաւ ,
Քան զՆազար Հաբուստ մեղաւոր .
Եղբոր՝ յի , ով երկիւղ ունի ,
Մաւտ յԱստուած է խիստ փառաւոր :

(7) ԹՊ . 61ա - 62թ . Տաղ ի Ֆրկայ ապացեալ .

Սկիզբը .

Մարդուն որ տալիղն ու բուրնն ի Ֆալաքըն
չէ ըլլորդած ,
Թէ չառ Թէ քըչիկ ջանայ , Թէ կորդի ալ
խիստ է ծըռած . . .

Վերջը .

... Ոչ խիստ յըշտայիլ պիտի է ոչ անհող
ի վնայ պատիկած ,

Լուկ պարտ է արթուն կենալ , բայց ամէն ի
վերն է դրած :

(8) ԹՊ . 62թ - 65ա . Ֆրկայ ապացեալ բան .

Սկիզբը .

Պատգամն որ երես Աստուած Մովսիսի
Դու զայն մոռանաս ,
Շնաս , զողանաս , սպանես ,
Սուտ երդումն ուտես և ուրանաս . . .

Վերջը .

... Լաւ է որ զործովդ առնես ,
Քան լեզովդ տանս և ոչ առնես .
Թէ չէ ամէն ծուռ բանի
Ի յառնան Համար պիտի տաս :

(9) ԹՊ . 65ա - 66թ . Դարձեալ ի Ֆրկայ ապացեալ .

Սկիզբը .

Ի սուրբ սեղանոյն վերայ քան զաղւորն
այլ իբք չըզենեն .
Ձանպէսն ու զվատութն , եղբար՛ք , Աստու-
[ծոյ]
զայ(ն) երբ նըւերեն . . .

Վերջը .

Այ , ողորմելի Ֆրկիկ , իմացիք զհոգւոյդ
չաւ ու զեն ,
Որ չլինիս մեծութեամբով յորժամ որ զամա-
բըն ուզեն :

(10) ԹՊ . 66թ - 66թ , Տաղ ի Յովանէս Թլզուրեցւոյ .

Սկիզբը .

Ո՛վ մահ , քանի զքեզ յիշեմ ,
Կու զողամ ու սարսափեմ ես .
Ձրկալ քան ըզքեզ բեղի ,
Ամենայն լեզոյ լեղի ես . . .

Վերջը .

... Յովանէս Թլզուրեանցի ,
Ձուր կասես , զայլ ոք խըրատես ,
Եօթանասուն տարի լըցիք ,
Ի մեղաց մէջըն կացիք ես :

(11) Թղ. 66թ - 67թ. Տաղ ի Նազաշ Եւ պիսկապոսէ ասացեալ.

Սկիգրը.

Անձն ի՛մ, քեզ վայ հազար բերան, թէ խռով
կենաս կամ ոք պահես,
Ձի խռովարարն է սասանայ, ջանայ որ
ըզտէրքն հաստատես։

Վերջը.

... Յայնժամ լինիս դու քրիստոնեայ, յոր-
ժամ խոցեն նա համբերես,
Եւ Գրիստոսի սիրուն համար զգո չարկամաց
ոտք համբուրես։

(12) Թղ. 67թ - 68թ. Դարձեալ ի Նազա-
շէ.

Սկիգրը.

Ինչ շահ է քո զուր դատելդ, երբ յոտար
յերկիր տի տանին,
Թէ շատ թէ քըշիկ ջանաս, քեզ միայն պա-
տանքն է բաժին...

Վերջը.

... Գիտացի թէ լողնորդ էի, նա մեզաց
դեարն կու տանի,
Ի հող աշխարհին անկայ, շահ չըկայ քան
զենն աւելի։

(13) Թղ. 68թ - 70ա. Ի Նազաշ Եւպիսկա-
պոսէ ասացեալ տաղ վասն զաքիպի.

Սկիգրը.

Աստուծոյ մարդասիրին փառք յաւիտեան,
Որ ստեղծեւ է զարարածըս զանազան,
Արեւելք, Հիւսուս, հարաւ, արեւմուտեան,
Մարդն ի վեր է թազաւոր եւ անըման։

Վերջը.

... Նստալն ասաց, թէ՛ զարիպի սիրուն է
լքընքուշ,
Բազմքը լեղի թըւի նըմա եւ վարդըն՝ փուշ.
Ձինաւար զարիպին խօսիւր անոյշ,
Ողորմութիւն տուր որ քակէ զմեղացըն
կփուշ։

(14) Թղ. 70ա - 72թ. Տաղ ի յԱռաքել
Վարդապետէ Բաղիշեցոյ.

Սկիգրը.

'Կանշ զբէ՛ք բանիս՝ որ պատուական է,
Հողոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է ։

Վերջը.

... Ես Առաքել մեզօք լըցեալ յաշխարհի,
Որ զբարութիւն ընդ վարդոյն սակաւ գովեցի,
Ի Գարբիէլ հրեշտակն օրինակեցի,
Եւ ի կոյս Մարիամ ծնեալն Յիսուսի։

(15) Թղ. 72թ - 74թ. Ոտանաւոր երա-
նելույմ Յոբայ.

Սկիգրը.

Վա՛յ էն աւուրն ոչ ես եղայ
ի յայտ մեղաւոր յաշխարհս անկայ,
Աստուած ստեղծեաց զիս բարեգործ
Եւ ես յիւր բարոյն մահրում ելայ...

Վերջը.

... Յորքն հասաւ իւր մուրափն,
Աստուած ըզմէր մուրաքն տայ.
Բերան մ'ասենք թէ հայր մեզայ,
Աստուած ըզմէր մեզքն չիշխայ։

(16) Թղ. 74թ - 75թ. Ի Խաչատուր կե-
չառեցույ բամ յարմարաւոր հոգեյի խրա-
տաւոր.

Սկիգրը.

Այս կեանքս է յերազ նըման եւ խարոզ ան-
զերծ յանդիման,
Բնութիւնս որ հասաւ մարդոյս, ստատեայ
ի յանդուեպ ի զընդան...

Վերջը.

... Փրկէ ի Հրոյն ըզմեզ եւ չըտաք ճա-
բակ գեհենի,
Բախէ է փրկիչն Յիսուս, ինքն աւրհնեալ
փառօք հայրենի։

(17) Թղ. 75թ - 78թ. Նորիմ կեչառեցույ
Խաչատուր Վարդապետի ասացեալ բամ եւ
օտանաւոր խրատական.

Սկիգրը.

Թէ մարդ ես եւ միտս ունիս,
Ես տամ քեզ խըրատ մի քանի.

Դու բաց ըզսրտի ականջդ
Եւ գըրէ ի սիրտ ե ի հոգի...

Վերջը.

... Ի դատողական աթոռին
Նստի ի կալն Ուռնայի,
Եւ դադանիք գործոց յայտնին
Թանկաշառ մեծ հրապարակի:

(18) ԹՊ. 78ր - 83ա. Ոտանաւոր վասն
դատաստանի աւուրն հատուցեմն չարայ եւ
բարայ, որպէս վկայէ Սուրբ Աւետարանն
Քրիստոսի, ի Թորոսէ.

Սկիզբը.

Յորժամ տարերջըն զԵղըրդին, Երկինք և
Երկիր խոնարհանան,
Եւ կատարին կամք եղևոց որ տրաքածքըս
հիանան...

Վերջը.

... Թորոս յիշէ զօրն աւազին երբ ժողովին
ի գառապտան,
Ի յայնմ աւեղ հրապարակին ուր է լեզու եւ
պատասխան:

(19) ԹՊ. 83ա և 84բ. Երգի վասն կա-
տարածի, խալաւրն Զորքոսնի. Եզրտի
պատմագիրն Հրէից. ԺԸ Յշմն որ լինելոց է
զկնի մեռիմն (ի Թորոսէ).

Սկիզբը.

Ձեզ ծանուցեմ, եղբար, լըսէ որ Անեղոց է
յետ նեանն,
Նախ քան զգալուստըն Քրիստոսի, որ զայ
փառօք ի գառապտան...

Վերջը.

... Այս փոփոխումն է որ յայտնի երկինք և
Երկիր նոր կերպարան,
Որ պանցելոցըն ցուցանէ, յայտնէ զայժմուս
եւ զապագայն:

(20) ԹՊ. 84բ - 86ա. Երգ վասն ագա-
նուրեանմ՝ որ այլոց քարոզմ եւ ես ոչ առ-
նեմ (ի Թորոսէ).

Սկիզբը.

Աղտեղացայ խաւար մեղօք քան ըղկին պոռ-
նիկն Արախու,
Մոռացայ զուխտն աստուածեղէն վասըն
մեղաց և անշար չարոյ...

Վերջը.

... Գիրք Թորոս, մըտօք յիմար, քեզ դա-
տաստան կայ և ուր մահու,
Ի յայնմ աւեղ հրապարակին՝ ինչ շատ հա-
մաք ունիտ տալու:

(21) ԹՊ. 86ա - 87բ. Պատմութիւն վա-
սըն Բժան հեղմոցն գոր ագդեմք ի սակտի-
մաց մրտացս, գոր լուսմ փաք ի շատէ
յատտաւածային գրոց՝ որ ելանն ի չորքորդ
հրեշտակաց վասն երգեցողացն. ասացաւ ի
Թորոսէ.

Սկիզբը.

Ի յետ սանդժմանն արարածոց՝ որ զոյա-
ցոյց զայս ամենայն,
Աւոցն հաուր ի խնամութիւն, հոգմ ու քա-
մոյ տարար սանժման...

Վերջը.

... Այս պատուհառք են յիմարացն, որք զօ-
ղանջին և յիմարանն.
Ով որ քամուս յիշուց տա՛ն՝ նա է Կայէն
եղբարորտոպան:

(22) ԹՊ. 87բ - 88բ. Ողբ ասացեալ ի
Ֆրկայ.

Սկիզբը.

Տէրըն զիս պատուաց դիմօք, պատուական
պայծառ պատկերաւք,
Ես զայն աղտեղի տըղմաւք թաւալեալ ար-
եամբ շաղախաւք...

Վերջը.

... Լացէք զիս ամէնեղ ողբօք, որ չկացի
աւրիկ մարբնօք,
Ոչ մեղայ սաի կամօք, ոչ լացի կաթիկ
մարտատուաւք:

(23) ԹՊ. 88բ - 89ա. Նորի մոյմ ասաց-
եալ ի Ֆրկայ.

Սկիզբը.

Բանն ուր յառաջ քան պաշտօնական
Բերկինց յերկիր խոնարհեցաւ:
Յորժամ բացաւ ակըն Հոգոյս,
Դրխտոսի ի մէջ մեր յայտնեցաւ...

Վերջը.

Աւարհեմ զամէնքըդ հաւատար,
Որ ի խային բեւեռեցաւ:
Ձայն երախտիքն ուր մոռանա՞մք,
Որ զայս ամէն մեզ կամեցաւ:

(24) Թղ. 89բ - 91բ. Տաղ զարիպի ի Զա-
փարիոյ Նրիցու.

Սկիզբը.

Ի քէն Տէր Հայցեմ Հայր զըթական,
Պարզեւեայ ինձ իմաստ տեսական,
Նրդիկ բանս վասըն զարիպութեան
Որ լիսի ի յերկիր հեռաստան...

(25) Թղ. 91բ - 92բ. (Անվերնագիր).

Սկիզբը.

Յորժամ Աղամ ստեղծեցաւ զերդ զարեզա-
կըն էր,

Իւրոյ արարողին կերպին նըման էր,
Հոգի, միտք եւ մարմին յատուկ ի նմանէր,
Որպէս երեք անձնեաւ բընութեամբըն մի էր
[...]

Վերջը.

... Յամենայն եղևից քեզ դոհութիւն, Տէր.
Ի քեզ եմք յուսացել՝ դի դու ես մեր Տէր.
Ձի դու ես ապուէն, յոյս եւ կենաց, Տէր.
Եւ քեզ միշտ դո. - (Թերթ կը պակսի):

(26) Թղ. 93ա - 93բ. (Անվերնագիր).

Սկիզբը.

Արհնութիւն անճառ շնորհաց Տէր,
Արեւ լուսատու տաճար Աստուծոյ,
Բարոյն բարունական թառամ վարդոյ
[...]

Վերջը.

... Փառք քեզ առաքեմք յամէն բերանոյ,
Դրխտոսի ծննալ մայր անճառ լուսոյ:

(27) Թղ. 94ա - 107բ. (Պատմութիւն
սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, արարեալ
Առաքել Վարդապետին Բաղիշեցւոյ):

(Այս երկին առաջին զուգը, որ կը
պատմէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ծնունդն
ու կենանքի առաջին շրջանը, կը պակսի ներ-
կայ ձեռագրին մէջ: Պատմութիւնը կը վեր-
ջանայ «Վասն ննջման Սրբոյն Գրիգորի» զը-
լուիով. սակայն վերջին քանի մը թերթերը
կորսուած են: «Հիշեցերորդ չարչարանք
սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին» Հատուածին
կը յաջորդէ «Մեռտաւն չարչարանք Գրի-
գորի» զըլուիւ. հետեւաբար, կը պակսին
նաեւ վեցերորդէն մինչեւ տասներորդ չար-
չարանքները նկարագրող Հատուածները):

(28) Թղ. 108 - 112ա. Տաղ եւ որ քոչ
փարոջ Ներսէսի հայրապետի գտնացեալ
Բահաճայից.

Սկիզբը.

Արհնեալ անուն անճառ Աստուծոյ մեծին
բանին Հաւր եւ որդոյ նոցին փառաւոցի...

(Այս տաղին կը պակսին քանի մը թեր-
թեր. իսկ վերջին թերթին երկու-երրորդ
մասը փրցուած է):

(29) Թղ. 113ա - 114ա.

Ինչպէս վերեւ յիշուեցաւ, այս տաղին
առաջին թուղթը մեծ մասամբ փրցուած է:
Թուղթին պահպանուած մասէն կը հետեւ-
ցուի, որ Յովհաննէս Նրզնկացի տաղասացի
ծանօթ «Տաղ Արամայ, Պլուզ Վարդապետի
առաջեալ է» ստանաւորն է):

ՎՈՒՇԱՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐ.

(1) Թղ. 27ա. «Զմարգարէ անարժան
գրիւն յիշեցէք ի Դրխտոս եւ Աստուած որ
զորմի արացէք: Նա եւ զծնաւալաց իմոց
չուրաղչին եւ Շահսթիթանին, եւ զըւերն իմ
Շահնիդարին: Եւ Աստուած զձեզ յիշէ յիւր
միւսանդամ զալուստն. ամէն»:

(2) Թղ. 27բ (գրուած Յովասափ Թագա-
ւորի նկարին ներքեւը).

«Յիշեցէք ի Դրխտոս զնկարող պատկե-
րիս զՍարգիս (մեղապարտ սարկաւազ?)
յիշեալ»:

(3) ԹՊ. 57ա. (զրուած Աւաբել Բաղի-
չեցիի «Տաղ Յովսէփի» երկի վերջաւո-
րութեան)։

«...Արդ՝ աղանձ ըզնից որք եղանակեց
նւ քաղցրաձան լիզուա սերով զայն երգէք,
Զիս եւ զիմ նընկեցեալսն յաղօթն յիշեցէք,
նւ թողութիւն մեղաց մերոց հայեցէք։
Զլըծողս եւ զփոխարկողս պատմութենի
Զյովսէփի արքայի սուրբ ճրգնաւորի-
ն թերցողք եւ լրտողք սուրբ պատմութենի,
Օրհնէք թ Բրիտանոս զՄարգարէ փանաբի,
նւ Աստուած ըզնից յիշէ յաւուրն աւնդի»։

(4) ԹՊ. 93բ. (Մարգարէ գրիչի գլխա-
ւոր յիշատակարանը)։

«Փառք ամենասուրբ երրորդութեանն
հօր եւ որդոյ եւ հոգւոյն սրբոյ. Ամէն։
«Որ ետ կարողութիւն ակար անձին ի-
մոյ, Մարգարէ սուտանուն կրօնաւորի, որ
զրեցի դստի ի վայելումն անձին իմոյ, եւ յի-
շատակ հոգւոյ իմոյ եւ ծնողաց իմոց՝ նու-
րազնին եւ Շահաթանին, եւ եղբարց իմոց՝
Շահաբաբին, Գուլազին եւ Պուլաբաբին,
եւ եղբոր որդոցն՝ Էնիսա. . . » (Թերթ ին-
կած)։

(5) ԹՊ. 114ա.

«Փառք ամենասուրբ երրորդութեանն
հաւր եւ որդոյ եւ հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ
միշտ։

«Արդ՝ ես անարժանս ի յանարժանից, եւ
փանազեա ի բազմաց, եւ անպիտանս ի յաղ-
բեւեանաց, եւ անբանս ի բանաւորաց, աը-
գէտս եւ անպիտանս, մեղասուրբ եւ քա-
ռապեալս, եւ ձեզ ամենեցուն երես ի մո-
խիբ, եւ գլուխ ի գետին վաթար ծառայս՝
Դաւիթ սուտանուն, միայն անուամբ վաթ-
դապետս։ Յստե լի եւ աստա սրտի եւ օմար
կամովք իմովք զսակաւ Տաւաբանս, փոքր

ի շատէ յիշատակ շնորհեցի սիրասնունդ եւ
հողեւոր որդոյն իմոյ՝ Էսանգօյ անուն պա-
տանեկին, որ է որդի Ալբրամ Վօթին. զի
պահեսցէ յիշատակ ի ծառայէս, հանապազ
եղանակէ եւ յիշեսցէ մի ողորմեալի զմեղա-
ւորս Բայց լուծի հրաման, ոչ ծախելոյ, ոչ
մարդոյ տալոյ, այլ պահեսցէ ազգէ յազգ
եւ յորդոց որդիս, յիշատակ անջինջ. ամէն։
«Ի ԹՎ. Ռ (1000+551 = 1551)»։

Զեռազրիս մէջ կան նաեւ հետադային
զրուած հետեւեալ յիշատակագրութիւն-
ները.

ԹՊ. 93բ (Ներքեւի լուսանցքին վրայ՝
նօսր գրով) — «Մտտիկն աղջիկ եղաւ ԹՎին
ՌձԻն (=Յ. Ք. 1676)։ Յովհանէս տղայ
եղաւ ԹՎին Ռ (...)»։

ԹՊ. 94բ (Ներքեւի լուսանցքին վրայ՝
նօսր գրով) — «Հաւաղ Վերգինն»։

ԹՊ. 113ա (Ներքեւի լուսանցքին վրայ՝
նօսր գրով) — «Աւաբել որդին Սերայի-
աբադին Միզայ իսան (աղհատուած, եւ հե-
տեւաբար վերածանաւր անտառոյ)։

ԹՊ. 114ա (Ներքեւի լուսանցքին վրայ՝
նօսր գրով) — «Աջային աղբէր (..) Թը-
վին ՌձԵԼ (=Յ. Ք. 1709)։ Աջային եղաւ,
ԹՎին ՌձԵԼ, ինջիւր Դուլիկ տղայ յերա
(...)»։ ԹՎին (...)»։

ԹՊ. 114բ — Ամբողջ էջը գրուող յիշա-
տակագրութիւն մը, զրուած կուտ եւ ան-
ընթեանի նօսր գրով։ Ասոր կը յաջորդէ
ներքեւի լուսանցքին վրայ, արարական ուս-
սերով անընթեանի արձանագրութիւն մը։

Բայց առաւ, ԹՊ. 46բ-ի վրայ կայ արա-
բական տառերով կնիք մը, որ հետեւեալաբար
Թրքական կամ պարսկական գրամբ մը դը-
րոշմն է։ Նոյն կնիքը կայ նաեւ ԹՊ. 47ա-ի
վրայ՝ անելի ազատ վիճակի մէջ։

ԱՒԵՏԻՍ Ք. ՍԱՆՃԵԱՆ

Հայագիտական Ամբիոնի Վարիչ

Լուս Անճեկոսի Գալիֆորնիոյ
Համալսարան

ՅԱՆԿ ՆՈՐ ԶՈՒՂԱՅԻ ԵՒ ԱՅԼ ՏՊԱՐԱՆՆԵՐԻՅ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԳՐՔԵՐԻ

Վերջին 5 – 6 տարուայ ընթացքին, բացի Ամենափրկիչ Վանքի տպարանի սովորական աշխատանքներից՝ ստացազգրի, ոգրդերի, շնորհաւորական քարդերի, տոմսակների եւ այլ նման կարգի փոքր տրպագրութիւններից, տպագրութեան են յանձնուել նաեւ մի քանի գրքեր, ինչպէս եւ այլ տպարաններում Չարմաշու եւ Փերիս գրատաների եւ Նոր Զուգայի մասին մի քանի աշխատութիւններ, որոնց համառոտ ջանքը բերում ենք ստորեւ:

1. Ժամագիրք Առեմի

1963, էջ 176:

2. Մրագիր-Կանոնադրութիւն

Նոր – Զուգայի Հայ. Կան. Գթ. Միւսեթեան. 1963, էջ 13:

3. Աստուածաշունչն Հայոց

Նրա Թարգմանութեան 1500ամեայ յորիւնների առթիւ, Բ. տպագրութիւն (ոտոնաւոր): Յովհաննէս Տէր Գրիգորեան: 1964, էջ 8:

4. Մաշտոց

1965, էջ 400 + 28:

5. Պատարագ

1966, էջ 67: 1

6. Աւետարանի ձամբով

Հեղինակ Եփրեմ Վրդ. Թապազեան:

1966, էջ 86:

Պարունակում է 14 քարդներ, առնուած Աւետարանի խոսքերից եւ տօներից:

7. Նոր – Զուգայի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւնը

Պատմական համառոտ ակնարկ եօթանասուն հինգ ամեայ զործունէութեան (1892 – 1967): 1

Աշխատասիրից Վարդան Անդրէասեան:

1967, էջ 89:

Գրքի վերջում արուած են հին և նոր անդամահինների անուանացանկն ու լուսանկարները:

8. Յովհաննէս Կաթողիկոս Օսնեցի

(Վարդապետական աւարտահաւ):

Հեղինակ՝ Եղիշէ Վրդ. Մանհրկեան:

1967, էջ 124:

9. Կանոնադրութիւն Նոր – Զուգայի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան 1911:

Վերատպում 1968, էջ 9:

10. Նաբ – Զուգայի Թամգարանը

Լ. Գ. Միստոսեան:

1968, էջ 60:

Ունի լուսանկարներ, յատակադիտ և դունաւոր նկարներով չապիկ:

Նոր-Ջուլայի եւ Փերիա ու Զարմահալ գաւառներին մասին
լոյս տեսած այլ գրքեր

1. Իրամի Զարմահալ Գաւառը
Հեղինակ՝ Աւետիս Քչեյ, Եղգարեան,
Տպարան «Անի», Թեհրան, 1963, էջ 194:
Սկզբում ունի Զարմահալի գունաւոր
քարտէսը:

2. Փերիայի Հայ Աշուղները
Լ. Գ. Մինասեան, տպարան «Մողերն»,
Թեհրան, 1964, էջ 250:

3. Նոր-Ջուլա լ Ուզեցոյց Գրքոյի
Կազմէջ՝ Լ. Գ. Մինասեան, տպարան
«Մողերն», Թեհրան, 1965, էջ 23:

Նոյնի անդերէն եւ պարսկերէն թարգ-
մանութիւնները լոյս են տեսել 1966 թուին,
իսկ պոալիսի Բ. տպագրութիւնը 1969 թը-
ւին, թարգմանութիւնները կառարուել են
Գարրիէլ Արդարի Թւ Վարդպէս Յովհաննիս-
եանի կողմից:

4. Նոր Զուլայի Անգիր Գրականաւ
քիւնը
Հեղինակ՝ Հանգուցեալ Տիգրան Արգար-

եան, տպարան «Մողերն», Թեհրան, 1966,
էջ 223:

5. Տեղեկագիր Նոր - Ջուլայի Հայ Կա-
նանց Գրութեան Միութեան 50-ամեայ
Գործունէութեան. 1915 - 1965:

Տպարան «Մողերն», Թեհրան, 1966, էջ
135:

Կազմուել է Միութեան Վարչութեան
կողմից. վերջում ունի Հին եւ նոր անգա-
մուհիներէ ցանկն ու բառանկարները:

6. Փերիայի Խելացիք (Զուլայի ման-
րագէտներ)

Հեղինակ՝ Տ. Ներսէս Մ. Վրդ. Բախ-
տիկեան, տպարան «Սեւան», Բէյրութ,
1967, էջ 60:

Պարունակում է ժողովրդական 35 զա-
ւեշտական պատմութեանքներ:

7. Երգասաց Տէր Կարապետ
Կեանքն ու Հայերէն երգերը:

Լ. Գ. Մինասեան, տպարան «Մողերն»,
Թեհրան, 1967, էջ 246:

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ: Խմբագրութիւն եւ յառաքարձ՝ Ռ. Գ. Դրամբեանի: Կերպարան եւ մամբրանկարներու բացատրութիւն՝ Լ. Ա. Դսոնովոյի: Փոքր երկնայ. լաթակազմ, 76 գումար եւ 4 անգամ բոլորիչ-ետն արտսիսմոթիւններով: Հնդամմը 235 էջ: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՏԱՐԱԿԱՆԻՒԹԻՒՆ, Երևան, 1967:

Հանգի անակնկալ մը եղաւ այս չքեղ հրատարակութիւնը՝ որ հայկական մանրանկարչութիւնը կը ներկայացնէ Հայքի, ուսերէն եւ Ֆրանսիայի բնագործ: Մեզի թող ներուի՝ եթէ դրամբեանէ չէլ մը աւելի սահմանով ծանոթանա՞նք այս հրատարակութեան մասին:

Հասարակ խմբագրութիւնը, որով հասանաբար ըսել կ'ուզուի մանրանկարներուն շարադրութիւնը, ինչպէս նաեւ յառաջորանք վերագրուած է Ռ. Գ. Դրամբեանի: Յատկաբան մը գրելու համար մէկը չէլ թէ շատ հեղինակութիւն մը ըլլալու է գրած յառաջարանին նիւթին մասին եւ հեղինակութիւն մը գորշ պէտք է ըլլայ, մասնաւոր երեք լեզուներով ներկայացուելու առին, վնասակար շափազանցութիւններէ: Դրամբեան կը խօսի ինչ որ 25,000 հայերէն ձեռագիրներու մասին, մինչ հայեր 22,000 կարելի է համարել: Իսկ Երևանի Մատենադարանին 10,000ը անցնող «Ձեռագրերի շուրջ մէկ երրորդը նկարազարդ» 2է, այլ հայեր 2,000ը որեւէ կերպով «նկարազարդ» կարելի է նկատել: «Մտոյճ թուական ունեցող ամենահին ձեռագիրը» Հազարեան Աւետարանը՝ 2է, որ գրուած է 887ին, այլ Վինետիկի Միխիլեանց Մլէխ Աւետարանը՝ որ գրուած է 862 թուականին Քրիստոսի:

Դրամբեան (էջ 8) կ'ընէ կարգ մը վերադրումներ Լ. Ա. Դոնովոյի, որոնք վերջինս կատարած է հայկական մանրանկարչութեան մասին, ըստ որոնց (Դոնովոն) նկատած է որ «հայկական մանրանկարչութիւնը բաժանուած է ո՛չ միայն ըստ առանձին տեղական դպրոցների, որոնց գոյու-

թիւնը պայմանաւորուած էր երկրի Ֆիզոլոգիական մանրանկարչութեամբ, այլ եւ ոճով տարրեր երկու խոշոր խմբերի, որոնք տեւարար գոյութիւն են ունեցել մի քանի հարիւրամիակ եւ որոնց ծագման պատճառները սոցիալական ընդթ ունեն: Այդ խմբերից մէկը Դոնովոն պայմանականորէն անուանում է «աղագիտական», իսկ միւսը՝ «սոցիոլոգիական»: Եթէ առաջին խմբի նկարազարդ ձեռագրերը հանդիսացել են Ֆիզոլոգիական վերնախաւի գեղագիտական ճաշակի արտայայտութիւն, ապա երկրորդ խումբը կապուած է եղել սոցիոլոգի ստորին խաւերի հետ եւ արտացոլել է Ֆիզոլոգիական հասարակութեան դեմոկրատական շրջանների յատուկ արուեստի ընդթը: Եթէ իրապէս Լ. Ա. Դոնովոն ըրած է այս եղբակացութիւնը հայկական մանրանկարչութեան մասին, ստիպուած ենք խորհիլ որ կամ Դոնովոն հայկական մանրանկարչութիւն չէ հասցնած եւ կամ թէ... հարկ եղածէն աւելի ընկերարանութիւն կարգացած է:

Դրամբեան (էջ 9) կ'ընէ որ ճշոյն ալորմըն ունի 75 նկար, ընդ որում վերահրատարակուած է միայն 35, մինչդեռ 40ը աւելագրուած է առաջին անգամ: Ասիկա ճիշդ չէ: Մենք միայն 26 նկար գտանք որ նախադէս գումարը չէ վերահրատարակուած հոս հրատարակուած 75 մանրանկարներէն: Ասիկա կարելի է հաստատել Երևանի 1952ի եւ Փարիզի 1960ի հրատարակութիւններէն: Իսկ հոս գումարը առաջին անգամ հրատարակուած 13, 19, 27, 31, 52, 86 թիւերով մանրանկարները հրատարակութեան համար նախընտրելի չեն, որովհետեւ Երևանի Մատենադարանը ունի շատ աւելի արժէքաւոր, եւ որով նախընտրելի, մանրանկարներ՝ որոնց գումարը հրատարակութիւնը շատ աւելի անհրաժեշտ է: Գոնէ առ այժմ աւելի լաւ կ'ըլլայ մեր սուղ մեջոցները տրամադրել հրատարակելու մեր մանրանկարչութեան պատմութեան եւ ծանօթացման իրապէս արժէք բերող մանրանկարներ: Անտարակոյս հարկ չկայ Երևանեան ամէն հրատարակութիւն որ հայկական մանրանկարչութեան նուիրուած է, խոնդիլ ՀԼԹՈՒԴԻ Զաւոյին ըրողովով մանրանկարներով: Ինչ որ հրատարակուած է արդէն գաղափար մը

կու տայ այդ դործին մասին: Մատենադարանին թիւ 979 եղող Հեթումի ձայնը ցանկալի պիտի ըլլար որ Մատենադարանի հրատարակութեանց մէջ ներկայացուէր մէկ տարեթիւով մը: 1952ի Մատենադարանի հրատարակութեան մէջ անոր տրուած է 1288 թուականը Գրիստոսի: 1960ին Փարիզ կատարուած հրատարակութեան մէջ կրկնուած է նոյն թ288 թուականը Գրիստոսի, մինչ այս հրատարակութեան մէջ նշանակուած է 1286:

Դրոժմանի յառաջանէն վերջ ներածութիւն մը տրուած է հանգուցեալ Լ. Ա. Դուռնովոյէ, Հոմ Կըլուսի: «Մաշտոցի անունի Մատենադարանով պահուող 887 թ. լազարեան Աւետարանը պէտք է համարել սեղ հասած գրքային գեղանկարչութեան ամենաթիւ թուագրուած յուշարձանը» (էջ 30): Ասիկա նախ ճիշդ չէ որոճհանու հարկուան գրքային գեղանկարչութեան ամենաթիւ թուագրուած յուշարձանը նախկին լազարեան հաւաքման եւ այժմ Երեւանի Մատենադարանը դաժնող Աւետարանը, 887 թուականէն Գրիստոսի, Ձի, այլ վերնաթիւի Խիթարեանի Միսրանութեան հաւաքման Մլքէ Թաղուհիի Աւետարանը՝ 862 թուականէն Գրիստոսի: Իսկ Լազարեան Աւետարանը ներկայիս ԱՆՁԱՌԴ գրչադիր մըն է, որուն համար երբեք չենք կրնար բանի գրքային գեղանկարչութեան յուշարձան:

Բոյրնովին առարկելի է Փղոսկրեայ Աւետարանին վերջի չորս մանրանկարներուն (ներկութիւն) մասին նշանակուած Ձ դարը, երբ առ այդ ոչ մէկ ապացոյց ներկայացուած եւ ընդունուած է ցարգ: Այս չորս մանրանկարները աւելի հին չեն քան Փ դար, եւ հաւանաբար ձեռագրական մանրանկարներ իսկ չեն:

Տիկին Դուռնովոյ կը կարծէ. «Եթէ չընչառեանք դիմանկարները, ապա աշխարհիկ թովանդակութեան առաջին մանրանկարը 451 թ. Աւարայրի ճակատամարտի նկարն է 1482 թ. Շտրակինցոյ (էջ 11): Չորս մանրանկարն է նաեւ հրապարակութիւն սրեւէ մէկէ՝ որ թէկա՛յ որոշ չափով դաղուած է հայկական մանրանկարչութեամբ, նախ ա՛ն միկնելի է թէ ինչո՞ւ Աւարայրի ճակատամարտը ներկայացնող մանրանկար մը Եւս-

րակնոցէ մը առնուած «աշխարհիկ» մանրանկար մը կը նկատուի, իսկ օրինակ Երեք Մանկանց Կիգոմը «աշխարհիկ» չի նկատուիր: Ո՛չ ալ կարելի է ըմբռնել թէ զոյմանկարները աշխարհիկ մանրանկարներ չեն՝ երբ անոնք այնքա՛ն «աշխարհիկ» կերպով ներկայացուած են վերնաթիւի Միթարեանց ծանօթ Այրիանուգոյոյ Աւետարանին (1007 թ.) նման Աւետարաններու մէջ: Արդեօք բացարձակապէս «աշխարհիկ» եւ ՈԶ զոյմանկարը մանրանկարներ չեն Երեւանի Մատենադարանին մեծարժէք Հաղաթի Աւետարանին սկիզբի խորաններուն կից զանազան աշխարհիկ մանրանկարները: Հապա Մարդիկ Պիժակի «Դաստաւանդի մատնակարը» (1331 թ.), որ Լեւոն Գ դատաստանի նստած է: Կամ Նոր Զուգայի 1330 թուականէն Գրիստոսի Աւետարանը, որ աշխարհիկ ընտանեկան մանրանկարներու ունի, վերնաթիւի Միթարեանց Վարդ Աղեքանիկին, աւա՞ղ այնքան վաժնարարին կրտսերած, աքանչիկ դործ մըն է հայկական «աշխարհիկ» մանրանկարչութեան՝ ժն դարու սկիզբներէն: Անառակապ դատարար եւ մեր մանրանկարչութեան ԼԱԻ Ժանթովութիւն լուսնեղ տարներու այս յախտիկ պիժակները Տգիտարէն ըստած նըման բոն մը սրտադրել անհուօքէն աւելի զժողար է անխոճեմ ըսուելէն: Տիկին Դուռնովոյ կ'աւելցնէ, «Բովանդակութեամբ աշխարհիկ նկարադարձ մտադրելու հանդէս են զալիս միայն ժն դարից սկսած եւ ընդհանրապէս նրանց բանակը մեծ է» (էջ 11): Ինչ ըսելի կ'ուզէ «Հանդէս են զալիս» ըսելով, Այոնքն ժն դարէն առաջուաններ մեղի չե՞ն հասած, թէ՛ ժն դարէն առաջ դուռնութիւն չեն աճեցած: Մակայն ինչ ալ ըլլայ, ան երկու հակադրողութեամբ ալ կը սխալի բացարձակապէս:

Մերայն Տիկին Դուռնովոն ինքզինք իսկ հակասած պիտի ըլլայ, եթէ դարաշրջան մը նշանակած ըլլար հետեւեալ ըսածին: «Որեւէ անասուն պատկերելիս նկարիչները երբեմն նրա մէջ մուծում էին որոշ երեւոյթներ եւ առարկաներ՝ դրանք վերցնելով մամանակակից, իրենց շրջապատող կեանքից աւ կենցաղից, ինքնանկարներ, պատուիրատուներ նկարներ, հազուադեպ, կենցաղային իրեր՝ կահկարասի-ամա-

նեղէն, գրեմական պիտոյքներ, երաժշտական գործիքներ եւ այլն» (էջ 12)։ Ուրեմն նոյնիսկ մեր զերօնական մանրանկարներուն մէջ կը գտնենք «աշխարհիկ» նիւթեր։ Մենք հոս պիտի ուզէինք ըսել նաեւ որ մեր «կերօնական» մանրանկարներուն մէջ յաճախ կը գտնենք «աշխարհիկ» մանրանկարներ, այսինքն «կերօնական» պիտուածի մը «աշխարհիկ» պատկերացումով։

Երբ այսօր մեր մանրանկարչութեան մէջ ո՛չ մէկ տեսակ կայ ասորական մանրանկարչութեան, շատ զարմանալի կը գտնենք որ Տիկին Դուռնովոյն, որուն մեծ ծանօթութիւն կը վերագրուի Հայկական մանրանկարչութեան, ընէ Հեռանկային նման անհիմն երբեկանութիւն։ «Քրիստոնէական» նոր պաշտամունքի հիմունքները Հայաստանն ընդունել էր Ասորիքէջ, հետեւաբար քաղական է, որ ասորական զեղանկարչութիւնն է պատկերագրական օրինակներ է տուելը։ Սակայն յաւանք էր որ յարգելի Հանգուցեալ տիկինը դիտարկ թէ քրիստոնէութիւնը «ասորական» պաշտամունք մը չէր, որուն պատճառաւ Հայաստան ստիպուէր «ասորական» զեղանկարչութիւնն ընդունել։ Առաւելապահանջութեան ծանօթ չէ «ասորական» զեղանկարչութեան պատկերագրական օրինակները քրիստոնէութեան սկզբնական շրջանին, դռնէ մինչեւ 586 թուական Քրիստոսի՝ երբ դրուած կը նկատուի Ռաբբուլայի Աւետարանը, որուն մանրանկարչութեան «ասորական» ըլլալուն մասին դեռ կարելի է կասկածել։ Սակայն տիկինը կ'աճապարէ ինքզինքը հակասել անմիջապէս, ըսելով. «Մայք րուն Ասորիքում դեռ եւս չկար որդալի մեւաւորում պատկերագրութիւն, եւ, դրանից քաջի, արդէն քրիստոնէութիւն ընդունած ուրիշ երկիրներ եւս, ինչպէս Պաղեստինը, Հռոմը, Եգիպտոսը, կարող էին իսկ իրենց օրինակները» (էջ 12)։ Սակայն Հայաստան ծանօթ էր Քրիստոնէութեան նոյնիսկ Ա. դարին, ինչպէս Պաղեստինը, Հռոմը, Եգիպտոսը, Ուրեմն ի՞նչ պատճառ կը թելադրէ տիկինը խորհելու որ Պաղեստինը, Հռոմը, Եգիպտոսը կրնային քրիստոնէական զեղանկարչութիւնն ունենալ, իսկ Հայաստան չէր կրնար ունենալ։ Ցաւաւոր է կը գտնենք Հայ զեղարուեստական կարգութեան այս ասորականացումը։ Ին-

չո՞ւ տիկինը կը պնդէ որ «Հայաստանը բաւական շուտ դուրս գայ սեփական պատկերագրութիւն ստեղծելու մայրուղի՝ մասամբ պատգործելով ուրիշ երկիրների փորձը» (էջ 12)։ Տարբերոյ չկայ որ Հայկական մշակոյթիին եւ Հայկական զեղարուեստին յետագիւ ծանօթ մէկը նման արտապայմաններէ կարծիք պիտի չյայտնէր Հայկական զեղանկարչութեան մասին։ Վերջապէս երբ Հայերը ունին ՌԱՃԱՐԱՅԱՅԻՍԻՍ Ինքնուրոյն լեզու, այբուբեն, ճարտարապետութիւն եւայլն, ի՞նչ պատճառ կրնայ ունենալ Տիկին Դուռնովոյն որ Հայերը «սկիզբէն իսկ չունենային քրիստոնէական զեղանկարչութիւն»։ Տիկինը կ'ընոյ՝ նոյն իսկ զոչի պաշտփար մը տալ մեզի թէ ի՞նչ էր «ուրիշ երկիրների փորձը» որոնց ազդեցութիւնը իր թէ պատճառ եղած է որ Հայաստանն «բաւական շուտ դուրս գայ սեփական պատկերագրութիւն ստեղծելու մայրուղին»։

Տիկինին յաջորդ առիթը, բաւական տեղ, կա՛մ Քարգմանութեան պատճառաւ եւ կա՛մ թէ տիկինը անորոշ մաքրէն տուն արուած են եւ դժուար է զաղափար մը կազմել թէ ի՞նչ ըսել կ'ազդուի։

Մեզի այնպէս կը թուի որ տիկինը կը հաւատայ թէ Հայկական «մանրանկարչական» զեղանկարչութիւնը շատ որոշակիօրէն ըմբռնուած է երկու հիմնական ուղղութիւնների, որոնցից իւրաքանչիւրը պայմանաւորուած է սոցիալական այն միջավայրով, որտեղ մեւաւորուել եւ զարգանում էին ներքին, Կարելի է նշել այդ երկու ուղղութիւններից մի քանի յուշարձաններ, որոնք թէեւ նկարագրագրան ժամանակով մօտ են իրար, բայց շատ որոշակիօրէն կրուած են այդ տարբերիչ գծերը։ Այդպիսի իրար հակադիր ձեւագրեր են՝ 986 թ. Աւետարանը եւ 989 թ. Էմբրանի Աւետարանը, 1038 թ. Աւետարանը եւ ԺԱ դարակէսի Մողնու Աւետարանը, 1224 թ. Աւետարանը եւ 1232 թ. Թարգմանյաց Աւետարանը, ինչպէս նաեւ 1332 թ. Աւետարանը՝ Վանի, աւելի ճիշդ՝ Կասպուրականի, դարոցից եւ 1328 թ. Թորոս Տարնաշու Աւետարանը Գլաճորից։ Ուղղութիւններից մէկի բնորոշ գծեր են՝ լակոնականութիւնն ... առանց ոսկու դրածութեան ... համեմատաբար էժան եւ

մատչելի չեւթերի օգտագործում և Այսպիսի մանրանկարներ ստեղծող նկարիչներ զեղա-
նկարչական վարպետութեան երկարատեւ
դասեր յեւ տաւ (էջ 18) :

Տիկինը կը շարունակէ ըսելով. «Այլ
կերպ եւ ստեղծուել էլ միայն Սեւտարանը,
Մոզնու Աւետարանը, կիլիկեան ձեռագրե-
րը եւ նրանց նման չքեղ այլ ձեռագրեր ...
(որոնք ի մէջ այլոց ունին յատկանիշներ)
... ոսկին եւ կատարման բազմաշերտ պատ-
տազային եզրանակը: Այս ամէնը կարող էր
մատչելի լինել միայն այն նկարիչին, որը
Հնուտ վարպետներին զեկամարութեան տակ
անցել է միջնադարեան երկարամեայ ժամա-
նակահան զարաց որեւէ մեծ վանքի նկար-
չական արհեստանոցում» :

«Այսպէս նկարազարդւած ձեռագրերի
պատուիրտութեանը լինում էին իշխող աշ-
խարհիկ եւ Հոգևոր դասերի ներկայացու-
ցիչներ, որոնք այլ միայն կարող էին վճարել
թանկածէք չեւթերի գինը, վարձատրել
վարպետների բարձր գնահատուող աշխա-
տանքը, որ երկար ժամանակ էր պահան-
ջում, այլ եւ կարող էին Հոգւոյ այգիների
վարպետներ պատրաստելու ծախսերը» (էջ
13) :

Ուրեմն արկնով ըսածը խոսքնեւով կը
հասկնանք այն կարգադրութեան որ «ոսկի-
ով», «չքեղ» «զգեժքերի մանրակրկիտ մշա-
կում», «բազմաշերտ պատտազային եզ-
րանակ ունեցող մանրանկարեալ աւետարան-
ները (կամ ձեռագրերը)» են «միայն այն
նկարիչին գործերը, որ Հնուտ վարպետնե-
րի զեկամարութեան տակ անցել է միջնա-
դարեան երկարամեայ տեղափոխական զբո-
րոց որեւէ մեծ վանքի նկարչական արհես-
տանոցում» : Իսկ «բազմաշերտութիւն» որ-
դեպրող մանրանկարիչները, որոնք «ստան-
դար» դարձանութեան, «Հնուտագիտութեան»
էջան եւ մատչելի չեւթերի օգտագործում,
զգոյններ շատ սահմանափակ ընտրութիւն
ցոյց կու տան, «այսպիսի մանրանկարներ
ստեղծող նկարիչներ զեկամարչական վար-
պետութեան երկարատեւ դասեր լին տաւ:
Հաստատար նրանց շատ բան մատչելի եւ
ծանոթ չի եղել» :

Ըս. ասիկա կը Հրատարակուի Հայաստա-
նի մէջ Հայկական մանրանկարչութեան նը-
ւերուած հաստորի մը էջերուն վրայ ... ե-

րեք լեզուներով : Ի՞նչ արտառոց չափանիշ
Հայ մանրանկարիչները դասաւորելու հա-
մար :

Դժբախտաբար արդէն երկարած զբախ-
տական սահմանները թոյլ չեն տար ապա-
ցոյցներով ծխելու համար տիկնոջ ըսա-
ծը, թող որ կարէք իսկ չկալ բազմապիսի
կերպով եւ բազմաթիւ ապացոյցներով ջրել
բուսածը : Տիկնոջ տուեալներով, օրինակ
Մոզնու Աւետարանը ասելի «եկամարեական»
վարպետի գործ է քան թէ Հաղթատի Աւետա-
րանը : Արդե՞ք «Վենետիկի Միխիթարեան»
հուսաժամ Աբրահամապոլսոյ (1007 թ.)
Աւետարանը կարելի է որեւէ կիլիկեան ման-
րանկարեալ դրչադէ պակաս արուեստով
կամ «եկամարեական» կարողութեամբ ման-
րանկարուած ձեւել :

Սակայն ա՛յ ասելն անընդունելի է Տիկին
Դուռնովոյի Հայ մանրանկարչութեան մատ-
ցածին, բունաղբարիկ եւ անիրական զբաժ-
նումէն յետոյ՝ «տնոր վերազգումը որ իր
բաժանմամբ մանրանկարները զատակար-
գային բարձր եւ սուրբին խաւերու արտադ-
րութիւններ են : Ասիկա անհիմն տեսութիւն
մըն է :

Շատ են կէտերը որոնց մասին կարելի է
լրջօրէն տուարկել : Արդէն ցոյց տուինք թէ
Հիմնական ի՞նչ ըմբռնումներով Տիկին
Դուռնովոյն ժողոված է Հայ մանրանկար-
չութեան՝ զայն արժէքաւորելու համար :
Հայագիտութեան պակաս, Հայ մշակոյթի
մասին Հիմնական անձնութիւն, դե-
զարուստի մասին նախնական ըմբռնում
եւ այլն կենսական պատճառներ են որ տիկե-
նը չէ ըմբռնէր Հայկական մանրանկարչու-
թեան արժէքաւոր տուեալները, եւ անոր
Հոգին :

Օրինակ, Հայագիտութեան պակասը ի-
րեն արգելէ Հանդիսացած է Տիգրիսէն
Համարարանին Աւետարանին յիշատակա-
րանին կեղծ ըլլալը դիտանալու, եւ ցաւաւոր-
բէն զայն նկատած է 1113 թուականէն Քը-
րիտաոսի մանրանկարեալ Աւետարան մը :
Այս բուրբովն անճիշդ յիշատակարանին
թուականով տիկնոյն Կիլիկիոյ մանրանկար-
չութեան մասին բրած է շատ սխալ եղբայր-
չութիւններ : Տիգրիսէնի Աւետարանը հա-
զիւ թ՞՞ դարու գործ կարելի է նկատել եւ
անսարակոյս Միւնիք պատրաստուած է եւ

ն'է թէ Կիլիկիայ Կիլիկեան մանրանկարչու-
թիւնը ժԲ դարու երրորդ քառորդէն վերջ
սաղմնաւորուեցաւ:

Էջ 18, Ներածութեան վերջաւորութեան
տիկինը դարձեալ կ'ընէ շատ զարմանալի եւ
բացարձակապէս անճիշդ տեսութիւն մը, ը-
սկիով. «ԺՁ դարից մեզ Հասած ձեռագրերը
սովորաբար Հարուստ չեն մանրանկարնե-
րով»: Կ'երեւի թէ տիկինը լուր իսկ չունի
այդ ժամանակուան Հայկական մանրանկար-
եալ խոշոր դրօժերէն: Օրինակ, Վարչ Ա-
ղեքսանդրի իմ Հաւաքման օրինակը 1536-
էն, մանրանկարեալ Գրիգորիս Աղթամար-
ցիէ (1536էն Նրուստաղէմի օրինակը մասամբ
մանրանկարեալ): Մանչէսթըր (Անգլիա)
Ռալլանտ մատենադարանի օրինակը 1544-
էն, մանրանկարեալ Աբաբարիա Գնունեցիէ.
1535էն Յովսէփի Սեբաստացիի մանրա-
նկարածը (Պերլինի Աբգունի մատենադա-
րանը): Սակայն մեզի Հասած են Հարիւրա-
ւոր ձեռագրիչներ ժՁ դարէն, մեծապէս մա-
սամբ բազմաթիւ մանրանկարներով եւ ոչ
թէ, «բաճախ նրանք զարդարուած են միայն
խորաններով եւ բաժանազարդերով» եւ ոչ
ալ ճիշդ է թէ «բաւական միօրինակ են ի-
րենց ոճով, որ մեծ մասամբ զբաֆիկական
է՝ ծածկուած մէկ կամ երկու գոյնի ներ-
կայ» (էջ 18):

Տիկին Դուռնովոյ կը խօսի զայսպէս
կոչուած էրզրումի դպրոց» մը մասին որ
զարմանք կը պատճառէ, եւ կ'աւելցնէ. «Որի
Հետ կապուած է յիշեալ ժամանակաշրջանի
Հայկական ձեռագրական գեղանկարչու-
թեան ամենապահանջար նկարիչներէց մէկի»
Յակոբ Զուլպայեցու օտոգրադործութիւնը
(էջ 18): Սակայն Յակոբ Զուլպայեցի աշա-
կերտն էր Զաքարիա եպիսկոպոս Լճեցի (Գը-
նունեցի) մանրանկարիչին: Յակոբի սկզբ-
նական մանրանկարները որոշ կերպով ժա-
մանակուան Վանայ դպրոցին ազդեցութեան
տակ են: Ժի դարուն սկիզբէն իր դրօժերը
ծանրաբեմուռ եմ խճաղմամբ: Զինքը չէ
կարելի «չիշուել Ժաթանակալը» չանի Հա-
րկական ձեռագրական գեղանկարչութեան
ամենապահանջար նկարիչներէց մէկը Հա-
մարել: Յակոբ Զուլպայեցի ինքնատիպ ը-
լալու ապագանը չունի, վարպետ մանրանկա-
րիչ ու ծաղկող մըն է միայն, Հեռու Համե-
նականաւորը կոչուելէ:

Հայերէն ներածութեան կը յաջորդէ ռու-
սերէն եւ Ֆրանսերէն լատալարան (Դրամբ-
եանի) եւ ներածութիւն (Դուռնովոյ): Աս-
կէ վերջ կը տրուին մանրանկարները:

Մանրանկարները Հարազատ արտահա-
նութիւններ չեն ուղղակի ձեռագրիչներէն
լատալարչութեամբ արտահանուած, այլ
սպաղարութիւնը պատարասուած է արդի
մանրանկարիչներէ եւ ձեռքով Հանուած
պատճեններէ: Մանրանկարիչներու ցանկը
կը տրուի Հաստորին վերջը: Ուրեմն ընկա-
ն է որ մանր տարբերութիւններ ըլլան այս
մանրանկարներուն եւ նախորդ Հրատարա-
կութեան մանրամասնութեանց մէջ: Սա-
կայն չենք դիտեր ինչո՞ւ Համար այս եւ նա-
խորդ Հրատարակութեանց մէջ մանրանկար-
ներուն չափազանքութիւնները կը տարբերիմ:

Զարմացուցիչ անակնկալ մըն է թիւ 8
մանրանկարը, որ Հրատարակուած է Փա-
րիզի Հրատարակութեան (էջ 46) Խանդի-
պակաց կերպով:

Էջ 201-ու կ'ըսին «Եկարներէ Բացառա-
բութիւններ», այսինքն Հաւ Հրատարակ-
ուած մանրանկարներուն ձեռագրիչներուն
մասին դիտողութիւններ: Այս մասը կա-
տարուած կ'երեւի Տիկին Դուռնովոյէն:

Ստանդով Փղոսկրեայ կողքով Աւետարա-
նին մասին, տիկինը կ'ենթադրէ որ ձեռագ-
րին լաւ ծանօթ վերջին չորս մանրանկար-
ները Զէ դարէն ըլլան, ինչ որ մեզ անհա-
ւանական կը դռնեն: Վենետիկի Միսթոլ-
եան Հաւարածոյի Միւթ Թաղուհիին Աւե-
տարանը 902 թուականէն կ'ըսուի, մինչ
ուն 902 թուականէն է: Եւ ոչ ոք երկու սխալ
տուեաններով կ'ընէ եզրակացութիւններ՝
որոնք Հիմքէ դուրկ կ'ըսուեն:

Ստանդով թիւ 6 նկարին մասին, որ պա-
տարիկ մըն է (Մատենադարանի թիւ
9430ա), տիկինը կ'ըսէ որ «8րդ դարի
խորհրդանշում է Գրիստոսի գիրքմանի յո-
րայի ծածկը» (էջ 202): Սակայն այս խո-
րանը, որ մենք Փղոսկրեայ կողքով Աւետա-
րանին մէջ ալ կ'ըսուեն, նման բան մը չէ
ներկայացուցած եւ Հոս ալ չի ներկայա-
ցներ: Ստորագրովի բնութարանը մը
(«արբարան») կարծած է նոյն պատկերա-
դրութիւնը: Իրականին մէջ անոր Հնագոյն
մեւ կ'ըսուեն Բոմբէյի (Իտալիա) աւե-
րակներուն մէջ դռնուած Թան մը որմնանը-

կարին մէջ՝ հեթանոսական շրջանէ։ Այս որմանկարը այժմ կարելի է տեսնել Նիւ Եորքի Մէթրոփոլիտէն Թանգարանին մէջ։ Ուրեմն ճարտարապետական հաճելի սն ժըն է որ քրիստոնէութենէն առաջ գոյութիւն ունէր, եւ որ դործածուեցաւ քրիստոնէական մանրանկարչութեան մէջ։ Ուրեմն ո՛չ զարբարանք, ո՛չ ամբարտանք եւ ո՛չ ալ Վերիստոսի պերկամանին վրայի ծածկն է այս խորանը։ Տիկին Դուռնովոյի զուցէ ծանօթ չէր որ Քրիստոսի գերեզմանը ժաբոսի մէջ փորուած էր» (Մարկոս, ԺԶ 46)։

Մոնղոլ Աւետարանին մասին՝ պէտք է վերահարել ԺԱ դարի կէսին» (էջ 202)։ Շատ աւելի հաւանաբար ԺԲ դարու դործ ժըն է իր շարադրութեամբ, զուցէ եւ քիչ ժը աւելի ուշ։ Զարմանալիօրէն Հաղբատի (1221 թ.) Աւետարանին արուեստին, թէեւ աւելի դասական, ազգակցութիւն ցոյց կու տայ։ Մանրանկար թիւ 12-ը տանուած թիւ 311 ձեռագիրը Աւետարանին, Նշանակուած է 1066 թուին Քրիստոսի։ Զարմանալիօրէն անհաւանական կը թուի այդ թուակնէն ըլլալը։ Պէտք է լուս քննել տեսնելու համար որ աւելի ուշ ժամանակի յաւելում ըլլայ։

Մանրանկարին թիւ 14, 15 եւ 16 տանուած են Մատենադարանի թիւ 2877 Աւետարանին եւ Նշանակուած ԺԲ դարի առաջին կէս։ Թիւ 14-ը խորան ժըն է, որոշապէս Հաղբատի Աւետարանին արուեստով, որով մենք աւելի հաւանական կը գտնենք այս ձեռագիրին՝ ԺԲ դարու վերջերուն դործ ըլլալը։ Դաւով տիկնոջ «Հասարակական» մարդկրեւոյն» Հաղբատի Աւետարանին (1211 թ.) «Հասարակարգային» ըլլալուն մասին, գտնենք, միջավայրի տուրք ըլլալէ աւելի բան ժը չենք նկատեր։ Թարգմանչաց Աւետարանի (1232) մասին ըսուածները եւս տնիմաստ կը գտնենք, որովհետեւ Տիկին Դուռնովոյի ըսածին պէս՝ «Այս ձեռագիրը, որ Մոնղոլներէ կողմէջ Հայաստանը նուաճելու մղձաւանջոյին տարիներին գրուած ձեռագիրներէ մէկն» (էջ 205ա) Զէ. Տիկին Դուռնովոն պէտք էր դիտար որ Վրացականի իշխանութիւնը Հայաստանի եւ Վրացականի վրայ ... առաջին շրջանում, ըսկասծ 1236 թ. մինչեւ 1256 թ. ...» (ԲՅՈՒՄԱՆԱՅԻՆ ՏԵՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԺԱՊՈՎՈՐԻ ՊԱՄԱՆՈՒՄԵՆ)։ Եւսկար Մանանդեան, Գ. Հատոր, էջ

244)։ Ուրեմն ի՛նչ «մղձաւանջ», ի՛նչ «բողոք», ի՛նչ «պայքար»...

Ստեյնով թիւ 2 մանրանկարի մասին (Մատենադարանի թիւ 7737), ԺԲ դարու երկրորդ կէս նշանակուած է։ Այդ չէ ինչպիսիք, ոսկայն հոս ալ ենթադրութիւններ կը կատարուին, որոնք կը հիմնուին Վերիվեհան ձեռագիրը՝ 1113 թ. Աւետարանին, որ պահուած է Տիւրինդենի Համալսարանում (թիւ 893)» (էջ 205ա), որ ինչպէս ըսինք մ'չ 1113էն է եւ ո՛չ ալ Կրիկիա գրուած։

էջ 205բ. Տիկին Դուռնովոն գրուի ժը նըւերած է Թորոս Ռոսլինի։ Աւելի տեսակ ժը մաքերու պատրաստութիւն է, արպէսի կարելի ըլլայ անտարապիք մանրանկարչութեամբ Երեւանի Մատենադարանին ինչ ժը մանրանկարեալ ձեռագիրները Թորոս Ռոսլինի պործ նկատել։ Որտ ցանկութիւն ժը կայ Երեւանի մէջ մանրանկարչութեամբ զբաղողներու կողմէ՝ Մատենադարանին մէջ Թորոս Ռոսլինի կողմէ մանրանկարեալ ձեռագիրները գտնենք։ Ցաւալի է որ գոնէ հատ ժը չկայ հոն՝ որով որտեք ու մաքեր հանդարտին։ Սակայն անտարապիք զգործ ձեռագիրներու մանրանկարները չենք կրնար չեղած տեղէն տեղեղնել։ Հետաքրքրական է որ միայն Երուսաղէմի Սբ. Յակոբանց Հաւաքածոյին մէջ եւ Միացեալ Նահանգները կը գտնուին։ Անկեղծօրէն չեմ հասկնար այս մեծ ցանկութիւնը Թորոս Ռոսլին ժը ունենալու՝ Երեւանի մէջ։ Մաղթենք որ օր ժը տնակնկալ կըրողով տնեհան ... ե իրենց հետ մենք ալ ապաստենք ոսլինեան այս մարմալէն։

Թորոս Ռոսլինի մանրանկարչական արուեստը բառին բուն Նշանակութեամբ հայկական մանրանկարչական արուեստ չէ, եւ եթէ չգտնուէին Հայ գրչութեանց մէջ, դժուար թէ Հայ մանրանկարչի զործ նկատուէին։ Նոյն առեւ, այդ ժամանակ եւրոպական մանրանկարչութիւնը այնքան ճախրութեամբ զարգացած էր, որ դժուար թէ Թորոս Ռոսլին իրք Եւրոպացի մեծատաղանդ եւ համալուար մանրանկարիչ նկատուէր։ Անտարակոյ կարող, վարպետ եւ տաղանդաւոր մանրանկարիչ է Ռոսլին։ Բայց հարազատ Հայ մանրանկարչութեան մանրանկարիչ չէ, եւ դժուար թէ իր որեւէ մէկ զործը փոխէի Երեւանի Մատենադար-

բանին ունեման Հաղարատի Աւետարանին (1211 թ.) հետ:

Թորոս Ռոսլինի վերագրելի կ'ուզուի Հեթում Բ-ի Ճաշոցին մանրանկարները: Սա-կայն մանրանկարները որեւէ գործադրու-կան, արհեստի կիրառման նմանութիւն չունին Ռոսլինի ստորագրեալ ծանօթ գոր-ծերուն մանրանկարներուն հետ: Մինչ ար-ծուելիքը Ռոսլինի գլխագիծնեցուն յառ-կանին է, Հեթում Բ-ի Ճաշոցին մանրան-կարէն կը նախընտրէ սովորական ելը-պակամ չիթը: Ասոր նման յաղժաթիւ յառ-կանէն, հազուադէպ ծալքերու շարադրու-թեան, առջեւու կազմութեան եւայլն, Հե-թումի Ճաշոցին մանրանկարէն կը տար-բերեն Ռոսլինէն. վերջինը անկասկած աւե-լի հայունակ է եւ կը ախրապետէ մանրա-մանուկեանց իրապաշտութեան մէջ: Հե-թումի Ճաշոցին մանրանկարէն կը նա-խընտրէ սնաւորել:

Ռոսլինի վերագրուելի կ'ուզուի նաեւ թիւ 197 Աւետարանը, գրուած 1287ին: Այս ման-րանկարներն ալ իրենց յատկանիշներով բո-լորովին կը տարբերին Ռոսլինի մանրան-կարներէն: Անոնք աւելի սերտ կապակցու-թիւն ունին Հեթում Բ-ի Ճաշոցին մանրա-նկարիին հետ:

Թորոս Ռոսլինի վերագրուած է նաեւ Մատենադարանի թիւ 9422 Աւետարանը: Այս ալ չնչ կրնար վերագրել Ռոսլինի, թէ-եւ Հեթումի Ճաշոցին եւ 1287ի Աւետարա-նէն աւելի վարպետութեամբ եւ հասունու-թեամբ արապագրուած է: Նոյնիսկ հուանա-կան է որ Հեթումի Ճաշոցին մանրանկարի-ն կը գործը ըլլայ այս թիւ 9422ը: Շահեկան է որ այս երեք մանրանկարեալ ձեռագիր-ներն ալ չունին մանրանկարիչին ստորա-գրութիւնը, մինչ Ռոսլինի բոլոր գործերը, որոնք ծանօթ են, ունին Ռոսլինի ստորա-գրութիւնը:

Վերջապէս Ռոսլինի ձեռքէն կը նկատ-ուին Մատենադարանի թիւ 7651 Աւետարա-նին մանրանկարներէն ոմանք: Այս անթուա-կան ձեռագիրը, որուն ԺԳ դարի երկրորդ կէսէն թուական տրուած է կամայականու-րէն, նոյնքան կատայականօրէն ալ ութ ման-րանկարիչներու զործ նկատուած է, իրա-կանին մէջ միայն Սարգիս Պիծակի ստորա-գրութիւնը կը կրէ, օրինակ, Մատթէոսի մանրանկարը: Զեռագիրը աւարտած է Սար-

գիս Պիծակի կողմէ մանրանկարներուն տա-րողչացումէն վերջ, 1820ին: Թորոս Ռոսլի-նի կը վերագրուի Մատթէոսի խորանը (Մանրանկար թիւ 51): Սեպեյն առիկա ըստ մեզի աւելի հուանաբար գործն է Հեթումի Ճաշոցին մանրանկարիչին եւ շերտաւորաբ-մանրանկարիչի մը գործը ըլլալէ աւելի՝ փորձառու մանրանկարիչի մը յաջող մէկ գործը կ'երևի:

Մատենադարանի թիւ 7482 ձեռագիրը Աւետարան մըն է 1297ին գրուած, որուն մանրանկարները Գրիգոր Տաթևացիի զործ կը նկատուին, եւ որով ծաղկումը եւ ման-րանկարչութիւնը կը վերագրուի ԺԳ դարու վերջներուն: Գրուածէն մենք այնպէս ապա-ւորուեցանք որ Վնստանի փիլիսոփայ Գն-միմալիստ Գրիգոր Տաթևացին, որ միա-ժամանակ եւ նկարիչ էր (էջ 209բ) Ու-րտանեցիի աշակերտ Գրիգոր Տաթևացին է: Որտանեցիի աշակերտ Տաթևացին ծնած է 1346ին, Երզնկա եկած 1372ին, 1373ի Զատ-կին Սրուտովմ կ'ըլլայ եւ նոյն տարին զարձնալ Երզնկա կու գայ, 1388ին Երզն-կայէն կը մեկնի եւ կը մեռնի 1410 Դեկտեմ-բեր 25ին (1390էն վերջ Տաթև գտնուած է): Սեպեյն ոչ մէկ տեղ մենք հանդիպած ենք Գրիգոր Տաթևացիի ծաղկող ու մանրան-կարիչ ըլլալուն, բան մը՝ որ անհուանական կը նկատենք, քանի որ իր զրած մեղի ծա-նոթ Աւետարանները իմէ չէ ծաղկած եւ կա-րելոգրոյցը՝ 1374ին Երզնկա աւարտածը՝ ծաղկուած եւ մանրանկարուած է Խաչա-տուր Կեսարացիէ (Ոսկեկաղմ Աւետարան, այժմ Էջմիածնի նոր հաւաքման մէջ), եթէ իրապէս կը լիւրսի Մատենադարանի թիւ 7482ին մէջ որ Գրիգոր Տաթևացի ծաղկած ու մանրանկարած է այս Աւետարանը, այն առնն Որտանեցիի աշակերտ Գրիգոր Տաթե-ւացիէն զատ ուրիշ Գրիգոր Տաթևացի մըն ալ զոյութիւն ունեցած ըլլալու է: Գալով թիւ 7482ի մանրանկարներուն, անոնք ու-նին ԺԳ դարու ոճ եւ մեծ առնչութիւն կը տեսնենք Հաղարատի գլուխ-գործոց Աւետա-րանին (1211 թուական) մանրանկարներուն հետ եւ զանոնք ԺԳ դարու վերջի, այսինքն գրչութեան մամանակակից գործ կը նկա-տենք: Դարձեալ Հաղարատի ոճին ազդեցու-թեամբ մանրանկարուած է Մատենադարանի թիւ 6305ը, որ ԺԴ-ԺԵ դար նշանակուած է, մինչ, ըստ մեզի, այս ալ ԺԳ դարու վեր-

ըի կամ ԺԴ դարու սկիզբի գործ է :

Դրամբան կը գրէ բացատրութիւնը Մասնադարանի թիւ 9891 Աննապատնին, որ մանրանկարուած է Յակոբ Զուղայեցի 1585ին եւ կ'ըսէ որ Վնակոր Զուղայեցի վերջին Հայ խոշոր մանրանկարիչն Պա (1592-1620) : Ասիկա ինքնին ազադակող անձը-գուծիւն մըն է : Նման կամայական եւ քուլ լորովին սխալ բան մը, այն ալ Վնակոր-կաւոր վնակամուծութեամբ ըսուած, աստ-նուազն մեր մանրանկարչութեան անծանոթութիւն կը հաստատէ : Դրամբան կ'ըսէ նաեւ որ Վնակոր ... սովորել է Վանում Նը-կարի : Զաքարիա Աւանցու ժոռո (1592-1620) : Գանի մը անձգութիւններ կան հոս : Զաքարիա Աւանցի, որմէ բազմաթիւ ձեռագիրներ ծանօթ են ինծի, աշխատած է Աւանցի դիւղը, որով Յակոբ կամ որեւէ ուրիշ մէկը չէր կրնար Զաքարիա Աւանցիի ժող ըսողորեք Վանում : Սակայն Յակոբ Զուղայեցի երբեք չէ աշակերտած Զաքարիա Աւանցիի, այլ աշակերտած է Զաքարիա Լմնեցիի քով, որ նոյնինքն Գնունեցիին է : Զաքարիա Աւանցի երբեք նախնադատ չէ եղած, ամուսնացած էր եւ զաւակներու տէր, մինչ Յակոբ Զուղայեցի իր ուսուցչի չա-մար կ'ըսէ : Ձեռագրիչն իմ քաջ եւ բարու-նի ... Զաքարիա եպիսկոպոսն՝ որ է Լմնեցին :

Հատորը կ'աւարտի առեւերէն եւ Փրանսերէն բացատրականներով :

Բնական է ըսելիք չունինք Հայկական մանրանկարչութիւնը ներկայացնելու այս մեծ եւ բուռն փափաքին համար, որ վերջին տարիներս մեր մէջ կ'երեւի : Սակայն կը խորհիմք որ երբ իւրաքանչիւր Հրատարակութիւն սահմանափակուած է լոկ իր մատենադարանին մանրանկարները արտահանելով քիչ կամ շատ Հարազատութեամբ, լաւ կ'ըլլայ որ Հրատարակիչները բաւականաճան լոկ իրենց արտահանած ձեռագիրները առարկայօրէն ներկայացնելով, եւ ոչ թէ զանազան եւ զարմանազան մար-զանքներ ընելով՝ ի Հնունու Հայ մանրանկարչութեան : Զեռագիրներուն Հարազատ կերպով ներկայացուիլն իսկ բաւական չուրջ եւ մեծ աշխատանք է : Առանց աւելորդ գաղափարաններու, ձեռագրականներու, քաջատարականներու, Հայկական մանրանկարչութեան այս պատկերազիրքի-

բը սքանչելի եւ մնայուն գործեր են, եւ պէտք է խնամք տանել որ այդպէս ալ ըլլան լոկ :

Բնական է որ կարելի է պատկերազիրքի մնացած Հրատարակել Հայկական մանրանկարչութեան մասին յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ, տեսութիւններ եւ դիրքեր : Երոնց սակայն քննադատութիւնը ոչինչով կը վնասէ միայն մանրանկարով պատկերազիրքերու : Իսկ այժմու եղածին պէս, եթէ քննադատութիւնները Հիմնական են եւ իրաւացի, պատկերազիրքը ինքնին, որ Հրատարակութեան ամենամախալից մասն է, կը տուէ իբր պարունակութեամբ վիճելի գործ մը :

Հայկական մանրանկարչութիւնը իբր ինքնուրոյն ուսումնասիրական ճիւղ դեռ իր սկզբնական, սաղմնային վիճակին մէջ է : Յիշատակարաններու մէջ յիշուած դէպքեր ու դէպքեր մշակելով՝ Հայկական մանրանկարչութեան պատմութիւն չէ կարելի գը-րել, եւ ոչ ալ մանրանկարի մը կամ անոր մէջ մասնիկին Հնաւոր կամ ժօտաւոր կապակցութիւնը կը բաւէ որ մենք, յաճախ ծի-ծաղելի եւ անընդունելի տեսութեանց մար-զանքներ ընենք ի գին Հայկական մանրանկարչութեան : Տղիտօրէն Վան Վնակոր-թիւններէն աւաղելի սխալ վերագրումներ եւ վճիռներ արուած են Հայկական մանրանկարչութեան մասին շատ Հնչաւութեամբ : Սակայն անոնք այժմ ճշգրիտ եւ ուղղիւ Հրատարակական աշխատանքի եւ միջոցներու կը կարօտի :

Պէտք է գրել Հայկական մանրանկարչութեան մասին, նախ Կատարել ձեռագիր-ներն ու մանրանկարները, զանոնք բացար-ձակապէս եւ ազատհոգութեամբ Հարազատ նկատելու համար ձեռագրի : Պէտք է պատ-բաստուած նոր ուժեր յառաջ բերել, որոնք օտար արուեստներու չունչով չեն ազդուոր-ուած, այլ միայն ունին արժատակաւ ֆան-տիստութիւն անոնց մասին : Մեծագոյն ան-Հրատարակութիւն մըն է Հրատարարօրէն ճանչ-նալ Հայուն նկարագիրը եւ Հայկական մշա-կոյթին բազմաթիւ երեւոյթներն ու երանգները : Սակայն ամենէն առաջ պէտք է շարունա-կել Հրատարակութիւնները Հայկական ման-րանկարչութեան պատկերազիրքերուն :

Ե. ՔԻՐՈՍԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՍԻՈՆ»Ի

1866 - 1968

Ն Ո Ր Շ ՐՋԱՆ

1927 - 1968

1927

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ե. Ե. Դուրեան. Բառագմնական դիտողություն մը - 12, 47, 340:

— Մամուլային հաշիւներում մէկ թիւը ձեռագիրը - 308, 343, 372:

Ն. Աղբալեան. Բանասիրական մանրութիւններ - 90, 126, 376:

Գառնիկ Յընտրգլեան. Վարդ Մաշտոցի ուղղեալ եւ լուսարանեալ - 146, 175, 214:

— Եփրեմ Խորի կամ Խորի - 252:

Բ. Ե. Հայերեմի Երեւանեան ուղղագրութեան խնդիրը - 171:

Մ. Յ. Թիրեաճեան. Պաշտօն-պաշտել - 281:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

Վահան Թէֆեան. Ի գիշերք - 26:

Արսէն Երկար. Աղօթեց - 26:

— Ուխտ - 46:

— Խորհուրդ - 168:

— Սուգ - 203:

Յովհաննէս Պաշկալի. Պատարագը (Թրգմ. Նեսար) - 46:

— Մուրացիկ տղան (Թրգմ. Նեսար) - 88:

— Երեմ Ողկոյզները (Թրգմ. Նեսար) - 138:

— Իմաստութիւն (Թրգմ. Նեսար) - 184:

Մեսրոպ Նուպարեան (Թրգմ.). Արժանաւորի օրեր, Գիշերային ժամեր - 88:

— (Թրգմ.). «Ի վեր գտնուեալ» - 184:

— (Թրգմ.). «Ի վեր գտնուեալ» - 184:

— (Թրգմ.). Սփիռքը - 267:

Վահան Մալեգեան. Կէս-Գիշերքի - 134:

Գարեգին Սպ. Տրապիզոնի. (Թրգմ.). Զկնորս Մարթէի Աւանդակը - 139:

Մ. Տաճատեան. (Թրգմ.). Մահուան տուրք, առաջին մը խորշը մեկուսի - 221:

Շահէ Մ. Վարդապետ (Թրգմ.). Հրաժարում - 298:

— (Թրգմ.). Տերաւաքի բազմ - 362:

Արամանի. Արդիւնի բարձրահայեաց մե-

նաստան - 305:

Ներսէս Սրկ. Տէր Ներսէսեան. (Թրգմ.). Լուսամբ եւ աղօթք - 306:

Լեւոն Խառնանեան. Երէ կիկը շարտաւաւր - 333:

Ե. Ե. Դ. (Թրգմ.). Սկարմի տապալմա-գիրը - 336:

— (Թրգմ.). Արցունք եւ մարգարիտ - 336:

— (Թրգմ.). Ուր ապրիմ - 376:

ԻԱՐՈՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

Ատրուշան. Ամառը յարգամբ - 56:

Գ. Մ. Պատիկ բաներ եւ մեծ բաներ - 112:

— Մեծնալու փափաքը եւ պատիկնալու փափաքը - 169:

Մ. Ե. Ն. (Հայացուց). Հայսի կարիւնե-րը - 271:

ԳԻՏԱԿԱՆ

Նարայր Սրկ. Պաշտօն (Հայացուց), Նարայր մը Ատուածաշնչական բնեղծութիւն վրայ - 186:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Ծ / Ծ / Դ (Թրգմ. Համարքիմէ). Սուրա-
տի մահը - 17, 43, 268, 299, 334, 363:

ՃԱՄԱՆԱԿԱՅԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Միմաս Զերագ. Մզկիթի մը պատմու-
թիւնը - 58:

Օրմանեան. Ռուսահայ կալածմեքաւ
գրաւուրը, Վզգապատումսէն - 225:

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն Գ

ՍիՌՆի հաստատումը Խայլմ - 2:

Հայ եւ Հայացի տոմեքաւ ամբար - 33:

Եկեղեցական միութիւն - 38:

Մեծպաւի կրօնականութիւնը - 65:

Ջուսիկի պառզամը - 98:

Հայաստանայց Եկեղեցւոյ գիրքը Ընդ-

հանուր Եկեղեցւոյ մէջ - 129:

Առաքելականութիւն Հայաստանայց Ե-

կեղեցւոյ - 161, 325:

Կրօնական մեծ շարժում մը - 193:

Պետութիւն եւ Եկեղեցի - 257, 289, 321,

353:

ԿԻՆԿԻՈՑ ԿԱՅՈՂԻԿՈՄԱՆԵՐԸ

Բարգէն Եպիսկոպոս. Ընդհանուր աւ-
նարկ մը - 121:

— Ա. — Գրիգոր Մուսաբէգեան - 154:

— Բ. — Կարապետ Եղանկացի - 240:

Կ Ր Օ Ն Ա Վ Ա Ն Գ

Բ. Ե. Դուսեր Աւետարանէն - Կոչը - 6:

— Կոչէն Խոքը - 69:

— Ազօքէն - 132:

— Վարդապետ եւ Աստուածածին - 198:

— Ամիրս մամոնէն - 261:

— Երանիկի է մամուսնդ տալի քան առ-

նուլմ - 293:

— Փառաւորեալ գէւեքը - 358:

— Ղեւոնդ Եպ. Դուրեան. Պարզ քարոզմեք

— Երկրաշարժ, քայց ոչ արաշարժ - 20:

— Պարզ քարոզմեք - Մի' ջնար - 108:

— Պարզ քարոզմեք - Հեղեքը - 201:

Յովհաննէս Պապիմի. Վաւառքի ցոլեք

ու խօսեքն - 27, 51, 76, 81:

Ներսէս Քինյ, Առաքելեան. (Թրգմ.).
Վիւժ էք լոյս աշխարհի - 171:

— (Թրգմ.). — Հոգեւոր քննադէք մը -
307:

Նարայր Սրկ. (Հայացոյց) - Ազօք է Այ-
լակիրպութիւն - 250:

Թարգմ Եպ. Գուշակեան. Ա. Ինքնաբն-
նութիւն, Բ. Ոգրմտութիւն՝ գործունէու-
թեան մէջ, Գ. Բուն քարթիմ, Դ. Կորուսած-
նեքը եւ փրկումնեքը - 331:

Ծ Ա Տ Ե Ն Ա Կ Օ Մ Ա Վ Ա Ն

Թարգէն Եպիսկոպոս. Վարեկ Ազօք-
մատեան Ս. Գրիգոր Նարեկացւոյ - Արդի
հայերէնի վերածնց Թարգմ Եպիսկոպոս:

— Վարեկ, Ոգրեքութիւն Ս. Գրիգոր
Նարեկացիի. աշխարհարարի վերածնց Գա-
րեգին Եպիսկոպոս Տրապիզոնի - 144:

— Վաճենատուր Երրորդութիւն եւ Հա-
յութիւն, գրեք՝ Բ. Ա. Կեօղիպէօյիւքեան
— 244:

— Վիւնաս Զերագ, Իր կեանքը եւ գործը -
գրեք՝ Արշակ Ալոյսանեան:

— Վրեկեան Վրեկեան, ուսումնասի-
րութեամբ մը Արտաշէս Յովհաննէսեանէ -
310:

— Կրօնական Գրականութիւն, Վաճա-
րանի ճամբէն՝ Թարգմ Եպիսկոպոսի,
Վարդ Գարոնեքն՝ Ղեւոնդ Եպիսկոպոսի -
374:

— Վարեկ - 375:

Գ. Մ. Վարդաշունչ Գրեքումնեք
Փրօք. Կ. Յ. Պէշկէօքիւքեանի - 150:

Ա. Կեօնեան. Կրօնարարական եւ Ըն-
կերային Շողակաթումնեք: Հեղինակ՝ Գա-
րեգին Եպ. Տրապիզոնի - 151:

Ներսէս Սրկ. Տէր-Ներսէսեան. Վաստա-
Սուսար Սրեկէ - 152:

Ն. Ս. Պ. Վարեկեքումն, Տէք. Գ. Ա-
մատեան - 187:

Անդրանիկ. Վարժ մանուկանի կտակը
կամ Յակոբոս Արշ., գրեք՝ Միքեան Նա-
նարեան - 188:

Լեւոն Զիլինկիւքեան. Վարդապետ Ման-
կական եւ Դպրոցական Նոր Երգարան. աշխ. Գեղարք Մ. Գառապեան - 188:

Միքայէլ Նուպարեան. Վարդապետ
Տեղեկապէքը - 188:

Հմախոյզ (Բ. Ե.). Զատկական հաւելիքը - 104:

Հայր Զ. Թ. Պրիմմեն և Ներսէս Սրկ. Տէր-Ներսէսեան. Անկիլիան եկեղեցի - Պաշտամունքի բարեփոխութեան խնդիրը - 118: Խրիմեան Հայրիկ և Սիւն - 144:

Ս. Տէր Մ. Գրիգորեան. Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Պաշտոն աւարտ - 153:

Համարաձուլ նրամեան. Խրիմեանի պատգամները եկեղեցական բարեկարգութեան շուրջ և իր հայեացքները հայկական խնդրոյ մասին - 182:

Բ. Ե. Բարձրագոյն բնագաւառութիւն - 189:

— Բիւզանդ Քէչեան, Զօրավար Անդրոնիկ - 312:

— Եկեղեցական երգեցողութիւնը և Այն

բալի Դպրաց Դատուն 35-ամեակը - 378: Յ. Թօփմեան. Յուշեր Արմաշի ձեռագրերէն - 218:

Հայր Հ. Պրիմմեն և Ներսէս Սրկ. Տէր-Ներսէսեան. Ա. Քէլիամի Աստուածաբանական Դպրոցը Անգլիոյ մէջ - 251:

Հանելուկ մը - 280: Լազանի Կրօնական Համաշխարհական Ժողովը և Հայաստանեայց եկեղեցին (Գերագոյն հորհուրդին երեսնագլը) - 282:

Պաշտօնի երկրաշարժը և լուսնդէմ մարմինը - 284:

Ազգիս վեհ. Հայրապետին հիւանդութիւնը և ապաքինումը - 316:

Ղեւոնդ Նպս. Դուրեան. Հաւատքի և Կարգի Համաշխարհային Ժողովը - Տեղեկագիր - 379:

1928

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ե. Ե. Դ. Մամբակունայ ճառերուն մէկնոր ձեռագիրը - 19, 46, 84, 133, 179, 211, 246, 312, 370:

— Սուրբերն ու ամառանմանը - 149:

— Նկատողութիւն մը Մակարայեցոց Գ. Դիրիմի սխալ մէկ բարգմանութեանը մասին - 209:

— Ազաթանգեղոսի Ազգոս մերձը - 244:

— Վրթամէն Գերբող - 305:

— Յատկաւած տաղեր (ձեռագիրներու մէջ) - 371:

— Նիկոլ Աղբալեան. Բանասիրական մանրութ - 26, 52:

Ֆ. Բ. Մուրատ. Սուրբ Պետրոս Առաքեալուն և Հռովմայ եկեղեցին - 152:

Խ. Պ. Քարտաշ. Հայերէնի երեսույթ մը (Իի անկումը) - 156:

Գաղմիկ Ֆնտոյեան. Սուրբ Պետրոսի Բեմը - 261:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

Յովհաննէս Պատկալի. (Թրգմ. Նեսար). Տարեդարձը - 5:

— (Թրգմ. Նեսար). Համին - 114:

Մ. Նուպարեան. (Թրգմ.). Կազմի ու Եղեղ - 11:

— (Թրգմ.). Քերթումը մը Ժերաթ Տը Ներկայէ - 205:

— (Թրգմ.). Եօթնամեայ Զարուհիս մահուան առթիւ - 231:

— (Թրգմ.). Երկու աղանձներ - 239:

— (Թրգմ.). Ո՛հ երբ ինչ մտած եմ... - 301:

— (Թրգմ.). Աս Տիկին... - 315:

Թորգոմ Նպս. Գուշակեան. (Թրգմ.). Հերովդէս - 38:

— (Թրգմ.). Յեփթայէի աղբիւր - 81:

— (Թրգմ.). Խոտալ - 120:

— (Թրգմ.). Դաքուս երկրորդ տարին - 177:

— (Թրգմ.). Մովսէս Նեղոսի վրայ - 203:

— (Թրգմ.). Ո՛վ է իմ Աստուածս - 238:

— (Թրգմ.). Հին հոգին - 314:

— (Թրգմ.). Կորսուած Ժամանակը - 369:

— (Թրգմ.). Սիրտս է բարի - 369:

Ակիլիմէ. Անճրեղին - 60:

Արսէն Երկաթ. Դարձ լուսեան - 83:

— Նուիրում - 107:

— Բանաստեղծին երգը - 119:

— Լուս սրինգը - 176:

— Կոստան Բաղումը - 241:

— Մայրական սիրտը - 315:

Եղիշէ Նպս. Դուրեան. (Թրգմ.). Պատմութեան Մուսան - 102:

- (Թրգմ.) Աղբրակն աւ ծովը — 210:
 — (Թրգմ.) Գերեզմանն աւ վարդը — 252:
 — (Թրգմ.) Բայըն — 265:
 — (Թրգմ.) Յուշկապարիկնիստն փա-
 խուսը — 294:
 — (Թրգմ.) Խնէ է մահը — 367:
 — (Թրգմ.) Բռնս քնացած — 368:
 — Ներսէս Սարկաւազ. (Թրգմ.) Բորոսը
 — 122:
 — Նորայր Սարկաւազ. (Թրգմ.) Այս բա-
 ճերը պիտի ըլլան + 124:

ԲԱՐԱՑԱԽՕՍԱԿԱՆ

- Երուանդ Եպիսկոպոս. Հայ ընտանեկան
 կեանքին հայաբայութիւնը — 88:
 — Կրօնական ամուսնութիւնը — 131:
 Գ. Մխալեան. Խնամքները — 90:

ԳՐԱԿԱՆ

- Ներսէս Սարկաւազ. (Թրգմ.) Աստեմա-
 կանը եւ Անդեանականը — 136:
 Ս. Տէր-Գրիգորեան. Գիստար առաջերի
 կարելի աղբիցութիւնն հեղեղների վրայ —
 138:
 — Կապկարանի չորս գետերն եւ Հայաս-
 տան — 265:

ԳՐԱԿԱՆ

- Ե. Ե. Գ. (Թրգմ. Լամարքինէ). Սոկրա-
 տի մահը — 12, 40:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՆՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

- Մ. Զերազ. — 58:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

- Պետութիւն եւ Նկեղեցի — 8, 35, 67, 103,
 163:
 Առաքելականութիւն Հայաստանայց Ե-
 կեղեցւոյ
 Ա. — Լուսաւորչէն յառաջ Քրիստոնէա-
 րիւն կայ Հայաստանի մէջ — 71:
 Բ. — Տերտուղիանոսի ակնարկածը Մեծ
 Հայքն է — 108:
 — Գ. — Սանատրուկ Հայոց թագաւոր — 168:
 — Գ. — Աւանդութիւն է Պետրոս Առաքելի
 Հռոմի մէջ Եկեղեցի հիմնելը — 193:

Հայաստանայց Նկեղեցւոյ բարեկարգու-
 քեան վերաբերեալ խնդիրներ — 225, 228,
 289, 357:

ԿՈՒԿՈՑ ԿԱՌԱՂԱՅՈՒՄՆԵՐԸ

- Բարգէն Եպիսկոպոս. Գ. Ստեփանոս Սա-
 րաճաբեցի, Գ. Յովհաննէս Ա. Անտիոքացի
 — 145:
 — Ե. Յովհաննէս Թլկուրանցի — 215,
 269, 377:
 — Զ. Յովհաննէս Քիլիսցի, Կայծակն Դ
 379:
 Նդիշէ Եպս. Կարօեան. Ամգիր էջ մը կի-
 րկիւյ կաթաղիկաւներու պատմութեան հա-
 մար — 381:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

- Նդիշէ Ե. Դուրեան. Աստուածաշաշտու-
 քեան խորհուրդը (Ս. Մննդեան տօնին առ-
 քիւ) — 2, 33, 65, 91, 161:
 Բարգէն Եպիսկոպոս. Դասեր Աւետարա-
 նէն — Մեռուք (Խակումէ) — 8:
 — Դասեր Աւետարանէն — Զատիկի առ-
 քիւ — 111:
 — Դասեր Աւետարանէն — Կեանքին բուռ
 արժէքը — 198:
 — Դասեր Աւետարանէն — Քրիստոսի հա-
 գիւն — 232:
 — Դասեր Աւետարանէն — Աղօթքին գերբ
 հաւատացեալ մարդու կեանքին մէջ — 293:
 — Դասեր Աւետարանէն — Անշահախնդիր
 աղօթքը — 362:
 — Դասեր Աւետարանէն — Սուրբ Գիրքի
 ընթերցումը (Թուրք առ Հոսովմայեցիս) —
 127:
 Թորգոմ Եպս. Գուշկեան. Նախասաե-
 մանութեան բարոյական իմաստը — 10:
 — Կեանքի կամոնը եւ ընտանեկան բարա-
 յակամի հիմը — 39:
 — Զմարիտ սփոփամքը — Հոգեւոր տուրք
 — 76:
 — Կննդամի ժարդութիւնը, օրտին խա-
 տարը — 112:
 — Ոչ տարմնով տալ հազում — 171:
 Ղեւոնդ Եպս. Դուրեան. Պարզ Քարոզներ
 — Թուրք Յակոբայ Առաքելոյն — 324:

ՄԱՏԵՆԱԿՕՍԱԿԱՆ

Ն. Սրկ. Տեր-Ներսեսեան. «Բարոյական Դաստիարակութիւն», հեղինակ Մ. Գ. Մալ-
եան - 22:

Բարգէն Եպիսկոպոս. «Մարաշի Զարդը», պատրաստեց Յովսէփ Տեր-Վարդանեան - 22:

— «Ամէնուն Տարեցոյցը» (1928-ի) Թէո-
դիկ - 22:

— «Ընդ կամ Գրիգորեան Տոմարը եւ Հա-
յոց Ս. Եկեղեցին», Գրեց Յ. Վարժապետ-
եան - 50:

— «Ընդարձակ Տարեցոյց» (1928-ի) - 51:
— «Գրգանի Տարեցոյց» - Գարամանեան
- 51:

— «Եղեղատոռի Հայոց Հին եւ արդի եկե-
ղեցիները եւ պատմութիւնը շինութեան Ս.
Գ. Լուսաւորիչ նորաշէն եկեղեցւոյ Գահե-
րէի» - Գրեց Թ. Ե. Գ. - 86:

— «Թղտակեցի եւ իր զործը» - Հրատ-
նախանձնաւորեանի Թղտակեցիի Սանքրու
Միութեան - 125:

— «Մովսէս-Հիւսիսի» - Գրեց Կիրեակ երա-
յեան - 125:

— «Կիրիկեան Կահիներ» - Վաւերագրեր
Կիլիկիոյ կաթողիկոսական դիւանէն - 181:

— «Անցած Օրեր» - Վ. Մալեգեան - 214:
— «Գիւլաշար» - Վահան Համբար-
ձումեան - 214:

— «The annual bulletin of the Academy of
Medicine of Jerusalem» - 242:

— «Բաւերի եւ եղբոր բացատրութիւն-
ներ» - Ս. Սապահ Գիւլեան - 242:

— «Kevork Aslan - Etudes historiques sur
le peuple Armenienne» - 341:

— «Այրուրէն Հայերէն բանասիրու-
թեան» - Գրեց Եղիշէ Արքեպ. Դուրեան -
373:

— Արտաագլ Վարդապետ - «Տաթեւ»
Տարեցոյց - 374:

Գ. Միսկիան. «Յոյսերի Ժ. Երգեր» -
Տիրան Մազմանեան - 48:

— «Աղբիւր Անճառութեան» - Ազատունի
- 127:

Նարայր Սրկ. Պաղարեան, «Զուարթ պատ-
մութիւններ իրական եւ բնական ինքնաբե-
ական» - Գրեց Տօթ. Ա. Նազարեան -
50:

ՆԵՍԻՐԻ ՆԱԽԵԱՅ ՄԱՏԵՆԱԿՕՍԱԿԱՆ

Ֆրէտերիկ Յ. Մուրադ. Ս. Եփրեմի Ա-
սորայ Վեշտաւան Աստուած Վան Նի-
կոմիդիոյ Գաղափին - 28, 61, 93, 157, 186,
219, 278, 346, 382:

ՊԵՏՕՆԱԿԱՆ

Եթովպիոյ Գահաժառանգ իշխանին ուղ-
ղուած Պատրիարքական Կանգալին եւ տըր-
ուած իշխանական պատասխանին պատճէ-
նները - 97:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Միքսիլ Եպ. Ազանունի. Հայ միաբա-
նաւորեան մը ծագումը Մար-Սարայի վան-
քին մէջ - 16:

— Թէոդոսի վանքը, անոր հայագրի վա-
նահայրն եւ իւրակներն Մայր եկեղեցին -
42:

— Զիքեմեաց կերամ վրայի Աշակերտա-
բանի եւ բլրի եկեղեցիները եւ հայկական
վանքեր - 77, 115, 172:

— Երուսաղէմի Ռշտունեաց վանքը ու Ե-
նոք ուրկանցը - 199:

— Հայոց Ս. Պողոսի վանքը Երուսա-
ղէմի մէջ - 233:

— Գազուն Կամարականի հայկական
վանքը Երուսաղէմի մէջ - 301:

— Միլիտինցի Հայեր Եթովպիոյ վան-
քին մէջ - 364:

Բարգէն Եպիսկոպոս. Դարձեալ Մով-
սէսի - 182 («Տեղ Եւրոպ. 125»):

Սարգիս Սրկ. Մանուկեան. (Թրգւ.) -
Պաղարեան եւ Փղտաղի - 258:

Գր. Մ. Ֆաթիմի. Եգիպտահայերը Էյուպ-
եան աւաւանութեան օրով - 336:

ՍՈՒՆԻ ԼՈՒՍԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բարգէն Եպիսկոպոս. Մեծ Պառնի իճն-
պէս կրնամք անցնել. Բանի որ ուտելիքի
կողմէն հին խտութիւնները թուրքաւոր են:
— Իճնպիսի գիրքեր կը յանձնարարէ մեզ
կարգաւ Մեծ Պառնի մէջ, որ կրնանք եւ
հագնուր սնունդ տան - 92:

— Իճն կտայ ունի Կաթողիկոս բառը Գա-
թողիկ բառին հետ, եւայլն - 183:

— Հայաստանայց եկեղեցւոյ կանոններուն հսկառա՞հ է օծեալ քարի վրայ Ս. Պատարագ մտաուցանել եւայլմ — 343:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Յունուար — 32:
Փետրուար — 63:
Մարտ — 96:
Ապրիլ — Մայիս — 159:
Յունիս — 188:
Յուլիս — 223:
Օգոստոս—Սեպտեմբեր — 279:
Հոկտեմբեր—Նոյեմբեր — 348:
Դեկտեմբեր — 383:

ԱՅԼԵՆԱՅԼԳ

Ճ. Յ. Մուրատ. Կրօնական աշխարհը — 59:
Մեսրոպ Եպիսկոպոս. Հրեայ ղեկաւորեան առումը Պաղեստինի մէջ — 156:
Ամանոր եւ Մնունդ — 1:
Ղեւոնդ Եպս. Դուրեան. Հաւատքի եւ Կարգի Համաշխարհային Ժողովը — 24, 56:
Մեսրոպ Յ. Սէքեանց, Ուղեբժ առ Մեռոպ Արքեպիսկոպոս — 153:
Բարգէն Եպիսկոպոս. Զիքեմեաց Լերան Ժողովը — 185:

— Զիքեմեաց Լերան Ժողովին պատգամը — 322:
— Թեոդիկ — 324:
— Հրամդ Ասատուր — 287:
— Ի զուր խորտակուած կեանք մը — 288:
Ներսէս Սրկ. Տէր-Ներսէսեան. (Թրգմ.). Կրօնական կեանքը Անկլիքան եկեղեցւոյ մէջ — 143:
— (Թրգմ.). Ամերիկացի Հայագէտը — 147:
— Ազգայնականութիւն Թէ Աւետարան — 253:
Մ. Խալեան. Ժողովրդագիտութիւն — 206, 316:
Թորգոմ Եպիսկոպոս. Մօքը լեզուն — 249, 295:
Նորայր Սրկ. Պաղարեան. (Թրգմ.). Մահուն ու եկեղեցին — 256:
Ճ. Յ. Մուրատ. Նեռն եւ Գրիստոնէութիւնը յԱշխարհիս Հայոց — 262:
— Պարագմունք Ի Ս. Գիրս Նոր Կտակարանի — 330:
Հայրապետ Յակոբեան. Ուղեբժ առ Մեռոպ Արքեպիսկոպոս — 275, 345:
Համարարում Երամեան. Եկեղեցեաց միութեան ինդիք եւ Հերպէրթ Ալէն — 327:

1929

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Եղիշէ Եպս. Դուրեան. Քաղաւածներ — 21:
— Պրիամական Փարձութիւն — Պիստն — 26:
— Մանդակունիի ճառերուն մէկ նոր ձեռագիրը — 27, 65, 119:
— Մեր բարգմանիչներուն կարծեցեալ երթայագիտութիւնը — 63, 116, 152:
— Նկատողութիւններ եզնիկի Աստուածաշնչական վկայութիւններու մասին — 250:
— Հատականաւ բառին նշանակութիւնը — 253:
Ս. Տէր Մ. Գրիգորեան. Ամովսայ «Հարմօնայն» եւ Հայաստան — 177:
Տիրան Արեղայ Ներսիսեան. Անգիր աւացուածներ — 255:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

Թորգոմ Եպս. Դուրեան. (Թրգմ.). Յովհաննէ Մկրտիչ — 12:
— (Թրգմ.). Օտարականը (Սիւլի Բրիտոմ) — 54:
— (Թրգմ.). Աս Աստուած — 73:
— (Թրգմ.), Ինքսեմանի — 108:
Արսէն Երկաթ. Աստուածը — 42:
— Կրկնեւեայթ — 109:
— Թախանմանք լոյսին — 142:
Մեսրոպ Նուպարեան, (Թրգմ.). Ատաղ-ճագործ աշակերտը — 62:
— (Թրգմ.). Մամկութեան յիշատակներ — 141:
ԲԱԿ. Ոսմուշ — 140:
— Խաչը — 146:

— Զատիկը — 151:

— Սէրը — 269:

Վահան Թէֆէեան. Ժամանակ — 141:

Նդիշէ Նպո. Դուրեան. (Թրգմ.). Վազֆ մը կապոյտ երկինքին մէջ — 170:

— (Թրգմ.). Իմաստասերին Աստուած անտես — 215:

— Օշական — 214:

— Նպիփանի խստակրօնութիւնը — 238:

— Փայլեալ վարձք — 238:

— Սկիտի ժողովը — 239:

— Պամբոյի արցունքը — 240:

— Իմաստուն վճիռ մը — 240:

Ակիւլինէ. Զամբան — 240:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Արաւիկ Իրկաթ. Սուգը. Հօրս յիշատակին — 269:

Կ Մ Ր Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրներ:

Ե. — եկեղեցւոյ ժողովուրդը — 7:

Զ. — եկեղեցւոյ դաւանանքն աւագանւորմանը — 43:

Է. — եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը — 99:

Ը. — կոչում — 129:

Թ. — Նկարագիր — 161:

Ճ. — Ուսումը — 192:

Դ. — Կենցաղ — 225:

Ե. — Ապրուստ — 227:

Ա. Պապին աշխարհական իշխանութիւնը — 103:

Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կազմակերպութիւնը Սիրիոյ մէջ — 132:

Սիմէ Ե. Զ. Վ. Հացունի — 133:

Եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը — 164:

Հակասութիւններ — 197:

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Բարգէն Նպիսկոպոս. Է. Սիմէն Ա. Զէյթունցի, Ը. Վազար Զէյթունցի, Թ. Թորոս Ա. Սսեցի, Ժ. Խաչատուր Ա. Զորիկ — 17:

— ԺԱ. Խաչատուր Բ. Զէյթունցի — 58:

— ԺԲ. Ազարիա Զուլայեցի — 60, 114, 147, 175:

— Սիզմի Նպիսկոպոսին տեղեկագիրը Հայոց մասին — 211, 258:

Կ Ր Օ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Նդիշէ Նպո. Դուրեան. Խօսք մը Մանդեան առթիւ — 19:

— Պետարումի Ժողովուրդը (Ամփոփում քարոզի) — 36:

Բարգէն Նպիսկոպոս. Դասեր Աւետարանէն. Մանգիթի պատգամը — 3:

— Դասեր Աւետարանէն. Մարդկութեան տառապանքը — 33:

— Դասեր Աւետարանէն. «Երանք»ներ — 105, 135, 200:

— Դասեր Աւետարանէն. Արդարութեան ցաղափարը — 239:

Ղաւնդ Նպիսկոպոս. Պարզ Քարգանք, Պոզոս Առաքելի հովանաւորութիւնը — 5:

— Պարզ Քարգանք. Անձնագրութիւնը — 233:

Նորայր Արեղայ Պարեան. Նեոն — 107:

— Զորին յաղթելու պայմանը — 237:

Արտաւազ Վարդապետ. Տնտեսութիւնը անհատական եւ համայնական կեանքին մէջ — 138:

Նրումը Նպիսկոպոս. Վարդապետ — 202:

Մ Ա Տ Ն Ն Ա Վ Օ Ս Ա Վ Ա Ն Ք

Տօք. Ե. Թօփեան. Տփ. Իմի Լուսկի — Կի «Մարգարէ Որդի» — 29, 123:

Արտաւազ Վարդապետ. «Պարտականք կամ Պոռնիք» Հայոց Պատմութեան մէջ — 76:

Բարգէն Նպիսկոպոս. «Օրադրութիւն Ուղեւորութեան յերոսկոպ Սահակ Բ. Կաթողիկոսին Կիլիկիոյ» — Գրեց Վ. Լ. Խաւէտեան — 76:

— «L'Armenie et le Proche Orient», — 122:

— «Հայ Ազգին Մարգարանութիւնը եւ Մարգարէ» — 156:

— «La Roseaie d'Armenie», — 216:

— «Anthologie des Poetes Armeniens», — 217:

— «Պարտականքի Քարգանք» — 274:

Ե. Օշական. Յովհաննէս Պատարան — 178:

ՆՇԽԱՐԲ ՆԱԽԵԱՑ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ֆրէտէլիք Յ. Մուրատ. Ս. Եփրեմ Առքւն վեշտասան Ասացումք վասն Նիկումիգ- իոյ Գաղափին ~ 31, 78, 184, 222, 276:

ԳԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

Ս. Էջմիածնի Գերագոյն Խորհուրդի շըր- քաքերակամը՝ Տ. Նդիշէ Ս. Պատրիարքիմ ռազդուած ~ 275:

ԳԱՏՄԱԿԱՆԻ

Մկրտիչ Եպս. Աղամուհի. Սեղավաճ ա- ւագանը եւ անոր մօտ գտնուող Հայկական վանքը ~ 13:

— Գոգեքայի վանքը՝ եւ անոր Հայ միա- րանները ~ 55:

— Գոգեքայի մեծ եկեղեցին կամ մա- տուր Դ Դարուն ~ 110, 143, 171:

— Ս. Հրեշտակապետի Հայոց վանքը Ե- րասաղէմի մէջ ~ 207:

— Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնի եկե- ղեցին ~ 250:

Կիւլպէնկեան Հնծայարանի Սարկաւա- գունք. (Թրգմ.). Գրիտոնէական ճակնա- կան կեանքը ~ 245:

Գր. Մամուր Ֆաթիմի. Խաչակրութեան իրական պատճառները եւ Սաղիմախ պատ- րիարքի մը օգտակարութիւնը ~ 259:

ՀԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Խմբագրութիւն ՍԻՈՆԻ- «Յիսուս Նազով- րեցին» ~ 262:

ՄԻՈՆԻ ԼՈՒՍԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բարգէն Եպիսկոպոս. Մնումը իմշո՞ւ Յունուար 6-իմ կը տօնենք ~ 126:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Մեքայ Եպս. Նշանեան. (Թրգմ.). Յա- րեւանը երկայնացող էով ~ 25:

Նդիշէ Եպս. Դուրեան. Նգնիկ ~ 208:

Յ. Քիւրտեան. Աւետարանի հմագոյն օ- րինակ մը ~ 326:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ԴԵՐՍԵՆ

Յունուար ~ 32:

Փետրուար-Մարտ ~ 80:

Ապրիլ ~ 126:

Մայիս ~ 159:

Յունիս ~ 190:

Յուլիս ~ 223:

Օգոստոս-Սեպտեմբեր ~ 280:

Հոկտ. ~ Նոյ. ~ Դեկտ. ~ 404:

ԱՅԼԵՒԱԹԻՐ

Երկու խօսք Ամանորի եւ Ս. Մնումի առ- քիւ ~ 1:

Կիւլպէնկեան Հնծայարանի Սարկաւա- գունք. (Թրգմ.). Կրօնք եւ Գիտութիւն ~ 39:

Ֆ. Յ. Մուրատ. Պարապմունք ի Ս. Գիրս Նոր Կուակարանի ~ Գ. Ի լեզու խօսել ~ 68:

Դ. Զիւնջ ի ճշմարտութիւն ~ 166:

Սահակ Բ. Կաթողիկոս Կիլիկիոյ ~ Խօսք Հայրական ~ 98:

King Solomon's Diadem ~ 125:

Միհրա Ձերգի մահը ~ 155:

Հայ Կիմ ~ 158:

Աստուշան. Յուշեր-Նիշեր ~ 181:

Ս. Գրիք Ուսուցումը եւ Կրօնական դաս- տիարակութիւնը Հայաստանեայց եկեղեց- ւոյ մէջ ~ 218:

Թորգոմ Եպիսկոպոս. Հերմոս ~ 218:

Բարգէն Սրբազանիս ռազերը ~ 219:

Արտաւազ վարդապետի ռազերը ~ 220:

Օր. Սիրադի Տէր Ներսէսեան ~ 221:

Սիմոն վեքերի մահը ~ 221:

Խորհրդածութիւններ (Montesque) ~ 233:

Բարգէն Եպիսկոպոս. Խնջ ի մատենադա- րանը ~ 267:

Պաղեստինի դէպքերը ~ 279:

1930

Ո

Ն. Աղբալեան. Միտքարել ~ 351:

Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանց. Միտ- քար Այրիկամեցի ~ 395:

ԲԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ

Տ. Ա. Ն. (Թրգմ.). Մնումի գիշերիմ ~ 10:

Ակիլիճէ. Բարեկամութիւն 27:
 — Եւս քէ Աստուած — 50:
 — Երկդիմի մարդկութիւն — 173:
 — Մեծագոյն փաստը — 376:
 Արսէն Երկաթ. Անհուն պարտէզ — 27:
 — Մոռյալ կախարդամբ — 50:
 — Դիւքերդ — 179:
 — Հեծերդ տըմբեան — 222:
 ԲԱԿ. Մռվը — 76:
 — Անկեղծը — 230:
 — Պօղոս Նուպար — 236:
 — Վարդավառ — 243:
 Ծ. Ծ. Գուրեան. Աշէր — 82:
 — (Թրգմ.). Մակիս Սկեռլա — 82:
 — (Թրգմ.). Ազգային գուռը — 186:
 Գարեգին Եսս. Տրապիզոնի. Օրհնութիւն
 ճրդ փայր — 83:
 Թորգոմ Եսս. Գուշակեան. (Թրգմ.). Ա-
 մէն ինչ կը մեռնի — 174:
 — (Թրգմ.). Ապաքիմազին աղօթքը — 318:
 — (Թրգմ.). Հիմ գանգակներ — 343:
 Վիշէն Սրապեան. Մանիշակիւն — 207:
 — Քաղցր յուշ — 344:
 Նոտար. Պոռյուր — 220:
 — Փարատած մշուշը. Անգին երճուանքը
 — 221:
 — Արեամարեանքը — 317:

Գ Ի Ի Ա Ն Ս. ՅԱՆՈՐԱՅ

Մ. Ե. Ն. Ա. Մարտիրոս Վրդ. Կաթացի
 Երուսաղէմէ՝ առ Նդիագար Վրդ. Այնթապ-
 ցի — 350:
 — Բ. Աստուածատուր Վարդապետի ձե-
 ռագիրն է — 351:
 — Գ. Մարտիրոս Վրդ. Կաթացի Ռատու-
 քոյէն՝ առ Նդիագար Վրդ. Այնթապցի յԵ-
 րուսաղէմ — 384:
 — Գ. Մարտիրոս Վրդ. Կաթացի՝ Կ.
 Պոստէն, առ Նդիագար Այնթապցի յԵրուսա-
 ղէմ — 385:

Խ Մ Բ Ա Գ Բ Ա Վ Ա Ն Գ

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Դարեկարգու-
 քեան վերաբերեալ խնդիրներ՝ Երրանկացու-
 քիւն — 5:
 Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ արդի վիճա-
 կը — 35:

Մեր պարտքը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ
 արդի վիճակին մէջ — 65:
 Մայր Աթոռը Էջմիածնի մէջ այժմ եւ
 միշտ, Եկեղեցական համեմաշխութիւն —
 161:
 Հոգեւոր հունձ, ազգայնականում, կը-
 րօնական դաստիարակութիւն — 193:
 Բ. Ե. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բերք —
 305:
 Տ. Վ. Ն. Լամբերթի Համաժողովը — 308:
 Բ. Ե. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ թագա-
 յին գիծերը, Հայոց քրիստոնէացումը — 337:
 ՍԻՆՆԻ չարս քաղերները — 369:

ԿԻՆԻՍԻՍ ԿԱՅՈՂԱՊՈՍԻՐԸ

Բարգէն Եպիսկոպոս. ԺԳ. — Յովհաննէս
 Դ. Անթէպցի — 20, 46, 80, 189:

Կ Բ Օ Ն Ա Վ Ա Ն Գ

Բարգէն Եպիսկոպոս. Դասեր Աւետարա-
 նէն. Եւնչ է ողորմութիւնը — 11:
 — Դասեր Աւետարանէն. Սրտի Սրբու-
 քիւնը — 39:
 — Դասեր Աւետարանէն. Խաղաղութիւն —
 69:
 — Դասեր Աւետարանէն, Հալածանքը —
 169:
 — Դասեր Աւետարանէն. Նախատիմքը —
 202:
 Ղեւոնդ Եսս. Գուրեան. Պարզ Բարոյներ
 — Եկեղեցին — 13:
 — Պարզ Բարոյներ և Բարեպաշտութիւնը
 — 313:
 — Պարզ Բարոյներ — Համակրութիւնը —
 374:
 Մեարոպ Եսս. Նշանեան. (Թրգմ.). Եռ-
 մապաշտութիւնը Հրէից հով — 71:
 Թորգոմ Եսս. Գաշակեան, Կիբակնորեայ
 Խոկումներ — Հունձին հաճող, գուժկա-
 լութիւն եւ աշխատասիրութիւն — 340:
 — Կիրակնորեայ Խոկումներ — Աստուծոյ
 ճշմարիտ փառքը, անհերքելի ապացոյցը —
 372:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Ս Ս Ա Վ Ա Ն

Բարգէն Եպիսկոպոս. «Ամբողջական Եր-
 փեր», Խրիմեան Հայրիկի — 28:

— «*Աւետիս Աւարոնեան*», Մկրտիչ Պարսամբնի — 51:

— «*Բառասեակ*», Թ. Ազատեանի — 51:

— «*Ընթացքի Գրոց Բարբառ*», Գ. Տարի, Ե. Արքեպ. Դուրեանի — 87:

— «*Անդառաց Անդէա՝ Ամիրտոյրաթի*» — Կ. Յ. Բասմազեան — 237:

— «*Հայոց Հայրիկ*», Ա., Հայկ Անէմեանի — 239:

— «*Մի Գրէք ... Այլ Գրեցէք ...*», Հ. Ա. Ղազիկեանի — 241:

Արքիար Սրկ. «*Ընդհանուր Տարեցոյց Արդային Հիւանդանոցի*» (1930) — 52:

Շաւարշ Վրդ. Գույումեան. «*Տաթև*» Տարեցոյց, Արտաւորդ Վարդապետի, Զ. Տարի — 53:

— «*Հայ Եկեղեցի*», Բաքզէն Եպիսկոպոսի — 332:

Սիոն Վլադ. Մամուկեան. «*Հին Ռուսի Պատմութիւնը*», Զ. Ա. Գինյ. Կեղիսեանի — 184:

— «*Արձակ Նշեր եւ Հէթաթեան*», Ռ. Զարգարեանի — 258:

Զգոն Վրդ. Տէր-Յակոբեան. «*Նոր Ռուսի Պատմութիւնը*», Զ. Ա. Գինյ. Կեղիսեանի — 184:

— «*Այսպէս Այրեցանք*», Յ. Աւագեանի — 358:

Գ. Մ. «*Յուշագիրք*», Ա. Յ. Մակարեանի — 242:

Արտաշէս Թ. Ալլաիվէրդեան. «*Խօշա Պետրոս*» — 331:

Նորայր Վրդ. Պազարեան. «*History of Education in Armenia*», Գ. Ա. Սարափեանի — 356:

— «*Վարդ Մալթոցի*», Գ. Ֆնտզեանի — 397:

Տիրան Վրդ. Ներսէյեան. «*Կեանք եւ Արուեստ*», Տարեգիրք — 357:

— «*Գրպանի Տարեցոյց*», Ս. Գաբամեանի — 358:

— «*Գիտական Շարժում*», Պարբերագիրք (1930) — 398:

— «*Ուղեորութիւն յԵթովպիա*», Գ. Արքեպ. Արսլանեանի — 398:

ՆԵՆԱՐԳ ՆԱԽԱՅ ՄԱՏԵՆԳՐԱԽԹԻՆԱՆ

Ֆերտէրիք Յ. Մուրաւ. Ս. Եփրեմի Ա.

սորոյ վէշտաաւ Ասացումժ Վասն Նիկոմիդիայ Բազաֆին — 55:

ԳԱՇՏՅՈՒԱԿԱՆ

Գէորգ Ե. Կաթողիկոս. Կոնդակ Օրինուքեան — 1:

Եղիշէ Արքեպ. Դուրեան. Պատասխան Հայրապետական Կոնդակին — 38:

Մայր Աթոռ. Պաշտօնագրեր — 250:

ԳԱՏՄԱԿԱՆ

Մկրտիչ Եպ. Ազամունի. Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնի Գերեզմանի Եկեղեցին — 17:

— Գրիստոսի Ըմբոնման Եկեղեցին Գերեզմանի մէջ — 41:

— Գրիստոսի Ս. Ծննդեան Եկեղեցին եւ Հայոց Վամբը Բնորդեհէմի մէջ — 77, 175, 216, 319:

— Մարիամեց ... Եկեղեցին Երուսաղէմի մէջ — 345:

— Պետրոսի Վամբը Երուսաղէմի մէջ — 378:

Կիլիկիեկեան Ընծայարանի Մարկաւազունք. Գրիստոնէական Ուսմանական Կեանք — 84, 353, 387:

Գր. Մամուր Ֆարսի. Պատր Էլ Կամարիի գերեզմանը — 180:

— Էյուպեան Սուլթանուրիւն — 323, 348, 382:

ՄԱՌՆԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մ. Եպ. Ազամունի. Մեծ Պառնոս Աւագ Խորանի Վարագոյրը — 359:

— Տ. Վ. Ն. Եկեղեցիներու տարբերութիւնները — 361:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԻ

Յումուար — 32:

Փետրուար — 61:

Մարտ — 94:

Ապրիլ-Մայիս — 155:

Յունիս — 191:

Յուլիս-Օգոստոս-Սեպտ. — 271:

Հոկտեմբեր — 334:

Նոյեմբեր — 387:

Դեկտեմբեր — 399:

ԱՅԼՆԻԱՅԼՔ

Ե. Ե. Դուրեան. Ամմոնիքի եւ Մանդեան պատգամ մը - 3:

Խորհուրդ եւ Խօսք. 13 (Կրօնք), 41, 87 (Պատմութիւնը), 93, 342, 367, 381 (Մտաւարտութիւն), 343 (Խորհուրդ եւ Խօսք), 390 (Աստուածային առաքինութիւնները):

Ներսէս Սրկ. Տէր-Յակոբեան. Խորհեանք Հայրիկ (Տպաւարութիւններ) - 29:

Գնահատումներ Տ. Մ. Ե. Ազատամարտի Վերականգնում եւ Այցելում գործին առթիւ - 30:

Բարգէն Մայիսպետ. Մերոյ Նուագեան - 31:

Թղթակից. Դուրեան Յոսէփեան Մանչեսթրի մէջ - 53:

Հայ Վիպագիրը, Նիսի ժողովը եւ ոչ թէ Նիկիայ, դպրոցի մը հարստութիւնը - 54:

Մահագրութիւն. Ա. Տիար Մուշեղ Վայկունի, Բ. Համբարձում Նրամեան - 60:

Ճիշդութիւն Տ. Մուրադ. Պարագանքի ի Սուրբ Գիրս Ն. Կոտայարանի. Եւ Ձի դուր յագապութիւն կոչեցեալ էք, եղբարք - 73, 170, 204:

Գ. Մխիթան. Բարեգործականը եւ իր գործունէութիւնը - 88:

Յորեկաններ - 93:

Յարութիւն Ա. Դուրեան. Բազմք մը (Պետրոս Դուրեանի գործերը) - 150:

Խաչատրիկ. Յուլիս 1929-էն - 185:

Պօղոս Նուագար Գալա - 230:

Կաթողիկոսութիւն Կիլիկիայ. Կաթողիկոսութիւն եւ Ուսումնարան Ամբիլիասի մէջ - 263:

Մահ Պատրիկ էք. Կիլիկիաներ - 265:

Այլեւայլ ծանօթութիւններ - 270:

Միան վրդ. Մանուկեան. Տէր. Տ. Պարտեան եւ իրիմեան շնորհակալ - 329:

Յետադուր Ազգային Եկեղեցական Ժողովին - 333:

Ազգային. Ինչպէս կը խնայու - 344:

Թ. Մարմանեան. Նամակ - 362:

Տիար Գալաթի Կիլիկիան Լ. Բ. Լ. Մ. Ի Նախագահ - 363:

Լուսարար. (Թրգմ.). Խօսքը - 391:

Մերոյ Նուագեան. (Թրգմ.). Իրերօգնութիւն - 393:

ՀԱՆԳԻՆՑ

Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպ. Դուրեան - 98:

Հիւանդութեան տեղեկագիրը - 102:

Դամբանական քաղաք - 108:

Յուդայականութիւնը, քաղաք - 114:

Յուդայական հետազոտներ - 118:

Յուդայական ճամբաներ - 122:

Գերեզման Եղիշէ Դուրեանի - Արտէն Երկաթ - 149:

Դուրեանի դամբանին վրա - Բ. Ե. - 151:

Յուդայական, Ամեն. Դ. Ե. Ս. Պատրիարքի մահուան առթիւ - 244:

Տ. Տ. Գէորգ Ե. Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց - 152:

Պատրաստեց՝ ԱՂԱՆ ԱՐԵՂԱՅ ՊԱՆՈՋԵԱՆ

(Շար. 3)

ՅՈՒՑԱԿ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Գ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՆԱՏԻՊ ԳԻՐԳԵՐՈՒ

(1512 — 1800)

232

ԳԻՐԳ ՈՐ ԿՈՁԻ ՎԱՐՃՈՒՄԸ ԿՏԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ: ԲՐԳԺ. Ազալարի սրգի Երևանցի Գարոնի Գարբիէլ: Վենետիկ, ապ. Անտո Գոթոլի, 1749, 244 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԳ ՈՐ ԿՈՁԻ ՎԱՐՃՈՒՄԸ ԿՏԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

Որով յարգարի հանապարհորդ մարդն է կենի աշտիկ, առ ի առնել զկտակն իւր խոհեմողէն, եւ առ ի հախաւորաւ զաշի, զոր արագազէն լինելոց է:

Բարգմանեցեալ ի յաղտիական լեզուէն ի Հայ բարբառ, յԵրևանցի ազալարի սրգի Գարոնի գարբիէլէ: Եւ ազալարեցեալ եղև արդեամբք նոյնոյ Բարգմանի. ի փառս աստուծոյ, եւ ի յազուա բարեպաշտ անձանց:

Ի հայրապետութեան Տեառն Ապարու Հայոց Կաթուղիկոսի: Յամի Տեառն. 1749. յազատասի. 20. Ի Վենետիկ: Ի Տպարանի Անդոնի Բոթոլի Հրամանա Մեծաւորագ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Շնորհիւ ամենազորին աստուծոյ, եղբրեցաւ ազալարութիւն սոյն գրգոյս, որ կոչի վարժուած կտակագրութեան, Բարգմանեցեալ ի նուաստութենէ իմէ՛լ գարբիէլէ ազալարեան: Քանզի յառաջ չափ զընդհատասի ամ մինչ էի եւ ի մաւրաւ քաղաքն, որ է հաւա նանդիտա Նոյեկաց, աշխարհին անդ էր եւ հուշայեցի խոհա բառեցի պարոն պիւրոսն ռաւ կանեան, որ շնորհեաց ինձ զասի զիրքս աղանիական լեզուաւ ապագրեալն Եւ խնդրեաց յիւնէն, զի Բարգմանիցէի ի Հայ բարբառ ի յազուա ազգի մերոյ, որ եւ Բարգմանեցի անդ: Եւ աշտ ըստ սնորհեման անառն, ապագրել հասու ի վենետիկ քաղաքի, առ ի սար առնել ի մէջ մերաստից: Ուստի ոյժ ընթեանոյժ զայս, առ անք յիշման արժանի համարելիք զՅարգմանողս, եւսեւ զվերադրեցեալ պարոն Գեարոսն սոկանեան, հանգեւրձ ազալանով մերովք: Որ եւ յիշեցեալք լինեցիք սուղի աստուծոյ, եւ ամենից սրբոց նորին. ողջ լեբուք:

Կիւլլիկեան Մատենադարան

230-2 Աջ

233

ՄԱՏԹԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. ՎԱՐԳ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՆՈՐԱՅԻՆ: Վենետիկ, ապ. Անտո Գոթոլի, 1749, 328 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ՎԱՐԳ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՆՈՐԱՅԻՆ.

Հրամանաւ մեծաւորաց հանգեւրձ փրկիլիւնիով:

Եւ յազնախն երկաթաբերութեամբ ապագրեալ ի նոյնոյ ի փառս ամենափրկչին: Եւ ի յազնա ժանկանց ճկեղնայոյ:

Ի Հայրապետութեան անտան Պապարու Հայոց Կաթուղիգոսի: Յոսի փրկութեան մեարոյ: 1749: Մայիսի: 19: Իսկ ի Թուահանութեան Հայոց: Ընդր:

Ի Վէնետիկ ի ապարանի Անտանի Պոթուլի:

Հրամանաւ Մեծաւորաց

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Գրան առ ընթերցողս յապագս առաջիկայ յառաջադրեալքս:

Գործ իմաստանոյ է ա՛յ միայն գտնելն նկատել: Եւ Եւ ի լրումն կատարման գործնայն ընդել: Գտնել գործ թերաւի՝ իբրեւ զփառս ինչ պախարակեալ անարգի ի մէջ իմաստանոց: Ապա սորին ազգաւ գերազանձ բարունակեան մեր Միւրթաբ արքայն խորհեցաւ սրտի մասը առ կատարումն մեծափառակ գործոյ Հայկազեան բարաբարեալ երազել: Գտնել վերահրեալ զգործս զայս ի սկզբանէ մինչեւ զվախեան առ պսակ կատարման նորա վազմագեաց՝ մեծամասն լինել ի յառաջադրեալ բարաբարեալ: Եւ Եւ ըստ վերահրեալ անտանութեան նախադրեալ ի փութոյ իբրմէ: Վառել յազգս օրհասին մահու կանխելոյ՝ ախտացեալ զախտ ցուպիկ, անկաւ ի մահիմ, եւ իբրեւ անհարկն եղեւ ինքնին վերադիւր զգործեալ իբր, կոչեաց զմեծաւորն աշակերտս իբր, եւ պատուիրեաց նոցա ի զմեաց իբրոց յորինել զյառաջադրեալ գործոյս, աւանալ նոցա յառաջագոս զնիւթն զառնելունէ ընդ ժամանակս ժամանակս հաւաքեալ: Եւ նոցա աշին ինչ զպատուիք Հրամանին ըստ նորին կատարել ի լրումն Հանին: Եւ զնա ի պատարտութիւն ապագրել ինչ յազգիկ, ախտ ցուպիկ եւ զորացաւ, եւ իբրեւ աշ զեղք եւ աշ նորարարութիւնք բռնկաց օղնել ինչ կարացին, եւ նա ի կենաց ստաք փոխեցաւ, վախեալ աւաց իբրեւ երազեալ: Եւ Եւ ըստ վերահրեալ մեարոյ: 1749: ապրիլի: 27: Չորոյ գերկնաձիբ իմաստեց զառաւելութիւն: Եւ զպատուանագործ սորութեան կրօնից զպաշտաւութիւն, եւ զբարաբարեալ արքայեաց զարեաց զմեծաբարութիւն, ընդ սրանելի վերահրեալ ինչ նորա անմարք է մեղ յայտ ի զայն սոփեալ իման ինչ սեւակաւ պարտել: Մահաւոր զի չէ իսկ զիմայ՝ յազգս ամենեցուն զաւաժայտ լինելոյ: Այլ որ կոչ մեղ ընդ գործ արկանել՝ այս է, զի սոյն առ ըստ բարաբարեալ արքանեան փողոյն՝ զընթացին կատարեալ, զհաւանին պահեալ, առ ժառանգութիւն յաւաքեալ արքայեաց փութացաւ, մեկեալ ամենայն յազգաւոր կենացս կրից: Եւ Եւ կաթուղիգոս արքայ զմեղ զնին Հնոց իբրոց՝ Թուալ արքայեաց զփրկելիս իբր: Այսպիսի ինչ առ յերաւանի յորինեալոյ յաւորդ յառաջադրեալքս ասացեալ, ըստ լինի:

Կիւլեկեան Մահաւորացաւ

463 Մի

235

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՎՐԻ. ԴՈՒՆԵԼԵԱՆ. ԱՅՏՈՒՄԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ. Թրգմ. Աթա-նաս Վրգ. Տայի Միմանան: Վենետիկ, ապ. Անտան Պոթուլի, 1749, 8 չէ, 4 408 4 47 = 461 էջ:

ԱՆՈՒՄԱՐԱՆՈՒԹ Ե

ԱՅՏՈՒՄԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ Կաթուղիգեաց քրոց երանելոյ Գալորուս Առաքելոյն:

ԱՆՈՒՄԱՐԱՆՈՒԹ Բ

ԱՅՏՈՒՄԱՐԱՆԱԿԱՆ ՆԻ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ Կաթուղիգեաց քրոց երանելոյ Յա-կորուս Առաքելոյն Արարեալ եւ Հարազեալ ի Հայոց Թրանդեպոս Դուքելեան Առաքելոյն Վարդապետին ի Կարգէն Յիսուսեան:

Իսկ Թարգմանութեամբ, եւ երկամբք աշխատեաց ի առաքելան ընդուն ի Հայկա-կան բարաբար ի լոյս անեալ ի Աթաւան Վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեաց Տայի Միմանան:

Արեւմտեք եւ Զորիւք Ազնուարայ եւ ազնաւանեաք Քրիստոսապէր բարեպաշտի ուժեմք ի փառս Տեառն:

Ի Հայրապետութեան Լրատուիչոյ Գահին սրբոյ էջմիածնի Տեառն Տեառն Ղազարու Հայոց Կաթուղիկոսին: Յամի փրկչին. 1749. ի օգոստոսի. 15: Իսկ ըստ Հայոց. յամին. ռեզի:

Ի Վնկեմիկ Ի Յպարանի Անանի Գոթթայի:

Հրամանա Մեծաւոքայ Հանգերմ փրկչի՛նքիդ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուկի:

Կիւլպինկեան Մասնազարան

227-9 Դու:

ՅԱՆՕԹ.

406-րդ էջն սկսեալ, 1-47 էջակալութեամբ կը սկսի շտամանակագրութիւն սրբազան սուրբ գրքոց:

236

ԱՐՄԱՆ ԴԳԻՐ. ԳԻՐԲ ՍԱՀՄԱՆԱՏ ԵՌԳՆԱԴԻՄԻ ԻՐՈՂՈՒԹԵԱՆՏ: Կ. Գուլիս, ապ. Ձիւնի Յովհաննէս, 1749. 628 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ՍԱՀՄԱՆԱՏ յաշնագրի՛ն իրողութեանց:

Ըստ Կարգի ուղարկելիցն ի մի վայր հաւաքեցեալ, Ի Հայրապետութեան Սրբոյն էջմիածնի Տեառն Ղազարու Սրբազան Կաթուղիկոսի, ամենայն Հայոց: Եւ ի Գաւառաւորութեան Սրբոյն Երաւապետի Տեառն Գրիգորի՝ երկոյս երանեալ Բարանապետի: Եւ Հրամանա կոտանեղանս պոյսոյ Գաւառաւոր, Տեառն Յակոբայ, յաշնագրաւ՝ եւ Առաւանդաւան Վարդապետի:

Երկաթորութեամբ իւտաւաղանեղ եւ շնին բանասերէ՛ն՝ արեւն զդրոյ կոտանեղանապոյնեցեալ: Իսկ եւ Արեւմտեք, եւ գոյնեք, ի նոյնոյ լոյս անեցեալ:

Ի Թուին Հայոց, (ռեզի): Փետրվար ամսոյ, 17:

(Ի ապարանի շնին Յովհաննէսի):

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման Գրքայս:

Ենթիւն՝ եւ ողորմութեամբն Առաւանդ, եւ օգնականութեամբ Սրբուհոյ Առաւանդանին, որ եւ մաղթանոց Սրբոյ Ամբարկոյն Յովհաննէս Կարապետին՝ յանկ ելեալ տաւրանցաւ նորաստեղծ բարաստանս, վայելչեղեղ՝ եւ յաշնագրեղ ճաղկօք, եւ հոխողիչոյ բարանակա՛ն առաստաւոյն վտակօք, ի փառս միայն Առաւանդ, եւ ի պարանաւ ամենաբարեւոյ գլխունւոյն երկինց: Իսկ եւ ի յօգուտ մանկանց Սկզբեցեալ:

...Յորոց մի եւ եւ յանեալ սարսկս եւ Թափուրս ի խուրս իմաստեց, արեւն լուկ եւեթ անուամբ շնին գլխոյ, ըստ Տեառն շնորհելոյ պարգեւացն սուրբ, որ անաշտապէս եւ առաստաւաշխարհին ներ հեղու ի սիրտ եւ ի հոգի՝ սիրով ինքզնուց:

Մտնաւանդ յայտմ Բաւաստականութեան՝ եւ ընտանեկանութեան գլխեցման ամանակի ներկայականիս յաւանդին, նոր անհաւաքին էր ամենիս մեղապարտի արժանաւորի զործոյ սորին յալողման՝ սակս անթիւ եւ անկէրա անօրէնութեանց իմոց: Բայց սակայն ե՛ս հիշոյս ուժեղանքին եւ կարողութիւն, զթամն, անեախանն, եւ բազմապարզեան՝ առ ի յայտ անկ զայս նորանին եւ իմաստաւոյց մասեանս՝ Որ Կոչի Սահմանաց:

Ի Հայրապետութեան Սրբոյն էջմիածնի Վեհափա Տեառն Ղազարու Սրբազան Կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց:

Նաեւ յիշեցին եւ զապիտան ծառայո ձեր զՄարտիրոս զպիտոս: Աւ զսիրեկն որդեակն իմ զտիրացու Սերօբէն. որ ի զորք յարարարդութեան կապարեայ տառիցն եւ ցրթմանցն նոցին զցայգն և զգերեկ ժխանակ՝ ոչ սակաւ կրեաց զաշխատանս. զորոյ զկեանս երկարս արասցէ աստուածն ամենայնի:

Վերջապէս յիշեցէր եւ զաշխատաւոր զործոյս զղարտոյ կազգուանու զտիրացու Իկրիթանն. եւ զծեօզս նորա զմիբղախանն եւ զմարիեայն. նաեւ զաւետիսն:

Կիւլպէնկեան Մասենադարան

264-6

1750

238

Ն Ե

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲԵՐՈՒԱՅԻ. ԳԻՐԲ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ: Կ. Գուլիս, 1749, 160 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ:

Ետադրեցեալ ի Վրբոյն Ներսէսէ Լամբրոնացւոյ ձորիմաստ եւ Աստուածարան մեծի Ենտրածաւալ Վարդապետին մերոյ: Ի խնդրոյ Հրեշտակաւորս Կաթուղիկոսին մերոյ՝ Տեանն Գրիգորիսի՝ եղբոր Որդւոյ Սրբոյն Ներսէսի:

Հրամանաւ Տեանն Յարութիւն Արհի Եպիսկոպոսի, եւ փոխադրէր:

(Ի Թուին Հայոց ռճըր:)

ԵՆԵԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ենտրին Աստուծոյ՝ ապեցաւ տեարակս, որ է՝ առիթ սիրոյ և խաղաղութեան. եւ բնծայեցաւ խաղաղասէր անձանց, որք աւետարանին չբխառնէ են ունկնդիրք. ուր ամենափոքրին առէ թէ՛ կալարուք յանձնաւ ձեր զաղն, եւ խաղաղութիւն արարէք ընդ միմեանս: Իսկ որ բանակուածութեան են Հեռեւօղք, ի բաժն կացցեն ի խաղաղական գրոյս. եւ աստուածն խաղաղութեան՝ եղբայր ընդ մեզ, ամէն:

Ի յայս շարս առաջ է՝ Թուական.

որ յայտնէ զթիւ տարին արպման.

եթէ թեմի՝ քանի՞ է այն.

ընդ զայ գրոյն՝ է յղանակ:

Կիւլպէնկեան Մասենադարան

230-153 Լա

239

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿՐՈՆԱՒՈՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ (ՆԵՐՍԵՐԵՐԳԵԱՆՑ). ԿԵՒԹ ԺԱՄԱՆԱԿԻ: Թրգմ. Զաբարէա Վեդ. Ալեքեյի: Վենետիկ, ապ. Ստեփաննոս Որլանտեան, 1750, 552 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԱՆՈՒԱՆԱԿԻ ԿԵՒԹ ԺԱՄԱՆԱԿԻ:

Ետրամ ցուցանի զանազանութիւն ի մէջ ժամանակաւորին, եւ յաւիտեականին:

Արարեալ ի Յովհաննո: Եւտրիմոսէ Երեմիքեանց ի միտքստութեան յիտաւանց: Թարգմանեալ յիտաւանց լեզուէ ի հայ բարբառ Ի հայր Զաբարէայ վարդապետէ աղնեցւոյ յաշակեմոսէ Միտրոբարայ մեծի Աբրալի:

Ի հայրապետութեան տեանն Ղազարու հայոց կաթողիկոսի: Յամի տեանն. 1750:

Իսկ ի Թուին հայոց. ռճըր:

Ի Վենետիկ, ի տպարանի Որլանտեան Ստեփաննոսի: Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի,

Կիւլպէնկեան Մասնագործ

237 Նձ

240

ԿԱՌԼՕ ՌԻՍՈԼԻ. ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ. Թրգմ. Գեորգ Վրգ. Թիֆլիսցի:
Հրատ. Սարգիս Արգեդ. Կ. Գուկցի: Վենետիկ, ապ. Անտոն Գոթթլի, 1750. 10 չւ. + 520
= 530 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ.

Շարադրեցեալ է Կառլս սխալի կուչեցելոյ ի կարգէ Յիսուսեան: Եւ թարգմանեցեալ
է Գեորգի Վրգեանէ Թիֆլիսցի: Եւ ապագրութեամբ ի լոյս տանեցեալ է Սարգիս Արգ-
եդի-Կուկցի Կոստանդնուպոլսեցւոյ, յապաւմամբ իսրգ լարագրութեանց՝ որքան իցէր կա-
րէի:

Ընդ որ առաջին նաեւ երկու գնդեցկազան Կառլս, եւ Քարադը՝ Վան Ապագր-
ութի աւուրի:

Օժանդակութեամբ ծախուց ժանտեթ Յոկսթի որդի՝ Յունենէս լէլիպուսի սեզ-
րոսեան:

Ի Հայրապետութեան որդոյ էջմիածնի՝ Տեառն Ղազարս կաթողիկոսի հայաց:
Յամի Տեառն ժերոյ. 1750. Յաղրիի. 38:

Ի Վենետիկ է ապարտէր Անտոնի Գոթթլի: Հրամանա Մենուարաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի,

Կիւլպէնկեան Մասնագործ

210 Քի

241

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՆՃԷՄԻՆԵՑԻ. ԳԻՐԲ ՕՐԻՆԱԿԱՆՑ ԵՒ ՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ, Թրգմ. Ղուկաս Վրգ.
Խարբերչի: Վենետիկ, ապ. Անտոն Գոթթլի, 1750, XX(20) + 1092 + 1 չւ. = 1113 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ԳԻՐԲ ՕՐԻՆԱԿԱՆՑ ԵՒ ՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ԳԻՐԲ ՕՐԻՆԱԿԱՆՑ ԵՒ ՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ

Յուէտ օգտակար եւ պիտանի է զարգացումն աւուստրոսեան լատուրիաց. ժանտ-
ւանդ իսկ քանիքուն թարգմտաց. եւ դրէթէ առնալիս եկեղեցական անձանց: Արարեալ է հե-
ղինակէ Յունենէս Սանճէմինեցւոյ, ի կարգէ Քարադըզաց:

Ի լատինական լեզուէ է Հայկական թարգմանեցեալ՝ ըստ ժառինի է Գնէթ,

և ըստ մասին է կոստանդնուպոլիսի է Ղուկասու վարդապետէ խորհրդացւոյ է ինչքոյ տեսան Յունեան զերմանար վարդապետի քաղիչեցւոյ Պատրիարքի կոստանդնուպոլսոյ:

Եւ այժմ է ձեռն յոյնաշան աշխատասիրութեան Սարգսի արքեպիսկոպոսի կոստանդնուպոլսոյ է լոյս տնկեալ յարմարագրութեամբ, եւ ապագրութեամբ: Ի փաստ առնեալ մեծին Աստուծոյ, Բ պատիւ Երանանւոյ կուսին մարիմու. եւ է լուսաւորութեան մարտնչից:

Յորդորմար, եւ իւրք իսկ արդեամբ տեսան իսահակայ իմաստանիւն վարդապետի եւ հուպակար Արքեպիսկոպոսի, մակնուամբ Անպէն կուչեցւոյ:

Ի հայրապետութեան Հայոց է ըստանկարն սուրբ իջմեանին. Տեսան Հապարու կաթողիկոսի լուհեցւոյ: Յամբ ներմարմութեան Տեսան մերոյ. 1750: Եւ է թուականութեան հայոց. սնկք: Յամեանն յուլիսի:

Ի Վենետիկ է Յարմանի Աստանի Պաթարի, Հրամանա Մեծաւորաց:

ՌԵՇԻՍԿԱԿԱՐԱՆ

Արամազիբ յիշատակագրութեամ սպել տուողի մատնին

Շնորհիւ ... յանկ երեւոյ աւարտեցաւ ապագրութեան սոյն արդատուի մատնին. որ կոչի Գիրք օրինակաց եւ նմանութեանց. յամբ Տեսան 1750: Ի յուլիսի ամսոյ: Վասնզի որպէս յակարս յիշատակեցաւ յինչ յաւալին ճակատի, եւ յառաջարանութեան. թէ յարդարմար եւ նախիւք Տեսան իսահակայ եւ Արքեպիսկոպոսի է լոյս տնկալ սոյն գործ: Նոյնպէս է վերջարանութեան համատար. յիշատակել պարտաւորիմ եղբարց մերաղնից՝ զարեւիսն զիստան արհիպատիս, եղբար մերոյ հարապատի, որոյ տակ ոչ ինչպեայ զդիտայ նախաւ, զոր է մեան մեծի աշխատասիրութեան իմոյ յոտարեցաւ է լոյս տնկի. կամեցաւ անշնչի յիշատակ, եւ կամ իրք Վալսեփ կայացանկ վասն այն յարհում ապրեք Սուրբ լուսաւորի վանացն, որ է ի քաղաքն կարին, որ եւ կուչ մարկու վանք: Աղագու որոյ հարկաւորեաց եւ զիս արմանագրել զայս յիշատակարան՝ զոր ընթեանաւ յայժմիկ վերջարանութեան: Վասնզի արդէս բաւայայտ իսկ է յոյնաց, մանաւանդ զեանդիւնցն է կարին՝ հնգամասն ամբ չափ էրն սորին զաղմաղիմի աշխատանս ի պատեալ լինութեան, եւ նորագութեան յիշատակեցւոյ ապրեքն, է զուր անդ տաւնորդ: Ուստի զիսելով սոյն արհաւ պահաւել. թէ զարմարագրութեան մեծ է զտացեալն պահել է զուր, զան զուր ստանալին ստանալ. որոյ վասն արժան կորաց զպուշտաւ հնորել քորդոյն կեդար այս յիշատակագրութեան տա է յարգարազի պահել յաղագրն զմարկն նորին: Աղագու պարտաւորութեան եւ պատկարութեան նոյն սուրբ վանացն. միութարութեան տակ մարտնչից, եւ չիւրմանալ աշխատարաց. պատեալ յանախելոյ զԱստուած աղորմին՝ վասն հոգաց հոգեւոր եւ մարմնաւոր մեղաց իւրոց, եւ իւր: Ակնունկելով եւս ըստ խոսման Տեսան՝ ընկախաւ ձգտաւարութեամբ մերին աղթից, զհաւատար վարձո՝ հանգոյն բաժակալ եւեթ արբուցանողի զուր ցուր յանուն աշակերտի միայն: Ողջ լիւրք է Տէր՝ զարաքեալ շէննորհիւ:

Կիւլպինեան Մատենապարան

230:2 Եւ

242

ԱՐԻՍՏՈՏԵՆԻ ԿԱՄ ՊՐԱԿԶ. ԳԻՐԲ ՊԱՏԱՐԱՆ. Թրգմ. Սահակեան Լեւոնի, Կ. Պոլիս, ապ. Գարբէլէ զպէր Բարսեղեան, 1750, 78 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԲ

ԳՐԳՈՒԿ ՈՐ ԿՈՅԻ ՊԱՏԱՐԱՆ.

որ է մասն ինչ է զբոց պատեալացն Արթուրուհի. կամ արդէս ոմանք կարենն Պրոգի իմաստասիրի. Թուին 1190.

ՓԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ենթահոգ...

Բ Հայրապետութեան Տնտես Հազարս ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի: Եւ ի Պատ-
րիարքութեան Սրբոյ Աթոռոյ Ծրուողէմք Տնտես Յակոբայ Աստուածաբան Վարդապետի:
Հրամանաւ կոտանեղինու պոյսոյ պատրիարքի Տնտես Մինասայ Եղեալպեան վարդապետի:
Ի ապարանի Հանձնարեղ եւ Ներքնայ Բարեպետան զարբիւն զպրի- ի թուի քրէի: Ի
նշծին ի մայիսի 10ին:

Ի վերջ րանիս աղ ծարաւից տեսական եւ գործնական դիտութեան ուրախ իրուք րեղ
իս զի թէպէտ րատ տէրունական րանին զհորատելն, աշխեքն ի գրչոց զազատեղեայս ամտն
աշ կարացի գտանել. սակայն զաշ կորուսեալն արժանագրեցի զի մի կորեցն եւ դիտեմ զի
զկոյ է ինձ սատ լանգզեութեան յանգիմանութիւն, որ ըստ իրից կերպի կարեն գտանք ա-
սել թէ եթէ աշ կարելի գտանել զիարզ զքեզ այս իրականութեան ի մէջ մզեցեր զի թերեւ
իցել որ կարողագոյն բան գրեզ. որ ձեռնամուր լինել այսորիկ գործոյ, առեմ առ այն թի
այնպիսի կորոցն թաւ զայս մեծամեծադն մեծամուր լիցի եւ գմեղ ախու պարտաւեցն
բաւ է Ներքնատեց:

Կիւպլինիկեան Մատենադարան

185-1 Աբ

243

ԵՐԱԿՐ. ԳԻՐԲ ՌԻԹԸ ԵՐԱԿՐ. ՄԵՆԴԱՆ: Կ. Պոլիս, աղ. Աստուածատուրի, ապագրի:
Յովհաննէս Դպիր, 1750, 182 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐՔ

ԳԻՐԲ ՌԻԹԸ ԵՐԱԿՐ. ՄԵՆԴԱՆ:

Արարեալ Սրբոյ Հօրն Եւագրեայ: Եւ Հաւաքեցեալ ի մի՝ յոյնալեւ Երկամր Մատ-
թէսի Վարդապետի Բանասիրի:

Տպագրեցեալ ի Հայրապետութեան Տնտես Հազարս Սրբազան Կաթողիկոսին ա-
մենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարքութեան սարք աթոռոց Ծրուողէմք եւ Կոտանեղեայս
այս Տնտես Յակոբայ եւ Տնտես Մինասայ Աստուածաբան Վարդապետաց: Ի Տպարանի
աստուածատուրի:

ՓԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման:

Օրհնութիւն...

...Ուստի րանաւր եւ դիտական մեծ րարուի Վարդապետան Մատթէոս՝ ախա-
տաւիրեալ առ ի Հաւաքումն սորին. եւ իբր սրբալով կակղացուցեալ անտանլով զառ ի պե-
տաւ րեմաս յովեան վարդապետաց Համակարգացն իւրոց: Որոյ սրինակն գրչադր՝ գոյց
մեծ Յարութիւն րախովաստակ եւ զրաւել վարդապետին եւ խոհեմագարի Եպիփանիոսին
սրբոյ անասաւան լմայ: որ է Հարազատ մատակարար եւ Հողարարձու սրբոյ անասաւան
այնորիկ: եւ րուր պակասութեան եղբարին՝ արք ի մէջ սորին՝ սիրով եւ Հաւատարմորեն
պաշտօնի կառավարող: Որ ի սոյն ամի եւ՝ յորում էր Թուական ընդ, եկեալ էր ի րա-
պեք կոտանեղեայս յովեոս՝ Հաւաքի զողորմութիւն զակա անասաւան լմայ: Որ զրեթէ հա-
րին յորդորմամբն եւ րախայրս տալով՝ տպեցաւ րա եւ Էւրոյս անաւ պարճառ զոյով զը-
խովին տաղարութեան սորին:

Արդ՝ րոտ առաքելոյն իրատու զոր առն՝ թէ եւ մի ումիս պարտական զտանիցիք,
պարտիք ընթերցողը եւ լանդողը ի ամանէ, յիւն առ ի քրիստոս զվերողեցեալ Յարու-
թիւն վարդապետն սրբոյ անասաւան լմայ ի մարտի մաղթանա մեր, Ընդ նմին եւ զհան-
դուցեալ աստուածատուրի որդի՝ զիս զանխմաստ զպիրս յստեմնէ՝ զտաղալից սորին.
եւ զաշխատաւորն իմ գործարարին՝ զբանագրան մշակն՝ զախրաղա զրիգորն վանդի. զի եւ
զայս պարտաւատոյց լեալք՝ յիւնիլիք յաւուր յայտնութեան Քրիստոսի. ամէն:

ԻՆՆՕՔ.

Ներկայ գիրքը միեմոյն տարում մէջ երկու ամբաստանողութիւն ունեցած է. Իսկապէս որ բովանդակութիւնն ու հետազոտութիւնը ամէն կերպ Յոյնն են: Ասկայն ինքն մամբ տարբերութիւններ, որոնցմէ գլխաւորներն են.

ա) Ներկայ առաջին հրատարակութեան բուզըքը անլի հասաւ է Էմմ Յայտարգիմը:

բ) Եւ 3-ի լուսանցադրոյ տարբեր է երկու հրատարակութիւններում մէջ:

գ) Կամ շարունակէ, կ'ետադրութեան եւ ուղղագրութեան քննարկներ անոր տարբերութիւններ երկուքին միջեւ:

դ) Առաջին հրատարակութեան ճիշտակարանին մէջ, իրիւ տպարանի անշնորհաւոր կը յիշուի *զգրտական մշակի՝ զտրտացու զրիզորի մանչի*: Մինչ երկրորդին մէջ՝ *զգրտական մշակի՝ զտրտարարի եւ զտարարի*:

Այս պատճառներով յարմար ճիշտեցիմք երկուքը ճիշտաւ անշնորհաւոր տարակութիւններ:

Կ. Լ. Կէնկեան Մասնագործ

230-14 Ե.

244

ԵՆԱԳՐ. ԳՐԻՔ ՌԻՔԷ ԽՈՐՀՐԳՈՅ ՄԵՂԱՅ: Կ. Գ. Լ. Կ. Կ. Առաւելածաւրի. տպարար՝ Յովհաննէս Դադր, 1750, 192 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐՔ

ԳՐԻՔ ՌԻՔԷ ԽՈՐՀՐԳՈՅ ՄԵՂԱՅ:

Արարեալ Սրբոյ Հոր Նաւորեալ. եւ Հաւանեցեալ է մի՛ յոգնաշուն հրկամբ Մասնաբէտի վարդապետ Ռաճախիք:

Տպարարեալ է Հայրնորդութեան Տեառն Հաղորտ Սրբազան Գաթաղիկոսին աւանդի Հայոց: Եւ զտարարութեան տարբարացն երաւանդէմ եւ կոտորակնորդութեան Տեառն Յայրայ եւ Տեառն Միանայ Առաւելածաւրի վարդապետաց: Եւ Տպարարի առաւելածաւրի:

ՅՈՒՆԱՆԱԹԵՐՔ

Յիստակարան Տպարար:

Սրբաբնութիւն...

...Ուստի յոյնացի եւ զիստական մեծ բարեւի վարդապետ Մասնաբէտի աշխատարեւոյ ազ է Հաւանեցեալ սրբի. եւ իբրեւ որովայն կազմացեցեալ անասնով զառ է պէտքս բնականութեան վարդապետաց. Համակարգացն իւրոց: Որոյ օրինակն զբազմիք՝ զայս մեծ Յարութիւն զաշխատակ եւ զառեւ վարդապետին եւ խահնապարհ իսկականութեան սրբոյ անասնութիւն լծայ: որ է Հարգաւ մասնակարար եւ Հարգաբաւ սրբոյ անասնութիւն սրբի: եւ բոլոր պակտութեան եղբարցի որք է մէջ սրբի՝ սրբով եւ Հաւանաբարեւ պաշտեմէ կոտորակնորդ: Որ է սոյն առի եւս՝ յարմ էր Թաւանան անգլ. Եւեւոյ էր է զապարհ կոտորակնորդ: Հաւանի զոգորմութիւնն ապա անասնութիւն լծայ: Որ զիստէն իսկ իրիզորմարի եւ զաշխատակ աշխով՝ տպարար: առ է ի լոյս տալ: զառաւել զբաւ իսկն տպարարութեան սրբի:

Արդ՝ բոլ առաւելոյն իրաւոյ զոյ առն՝ Բէ եւ մի ունեց պարտական զառնիցիւ պարտիք ընթերցողք եւ շահողք է սմանէ. յիշել առ է զիրաւոյ զիստարեցեալ Յարաւութիւն վարդապետ սրբոյ անասնութիւն լծայ է մարդ զապարհ մեծ: Ընդ նմին եւ զանազանաց առաւելածաւրի որքի՝ զիս զանեմաւ զպարհ յառնանէ զառաւել սրբի. եւ զառաւելութեան իմ զոգորմարի զգրտական մշակի՝ զտարարութեան եւ զտարարի. զի եւ զուր պարտաւորաց լծայի՝ յիշելիք յառաւել յառնանէ Զիրաւոյն. առնէ:

Կ. Լ. Կէնկեան Մասնագործ

230-14 Ե.

245

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ: Կ. Պուլս, 1750, 28 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԲԵՐԹ

(ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ) ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Հուսարեցեալ յուժանէ բանախիչ Համաստարար վան մանկանց անվարժից կամ Բարձրժողից:

Ի Թուակահիւ Հայոց ձեզք: Յուժարէ ին:

Տ Յ

Կիւլպէնկեան Մասենագարան

238 Քր

246

ՊԱՆՏԱՍՏԱՐ ԳՊԻՐ. ԳՐԻՈՒԿՍ ԵԱՆՆԱԻՏ: Կ. Պուլս, աղ. Յովհաննէս (որդի Հանդուցեալ Աստուածասուր Կոստանդնուպոլսցիքի): 1750, 96 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԲԵՐԹ

ԳՐԻՈՒԿՍ ԵԱՆՆԱԻՏ, ունի յինքեան բռն ինչ Հուսարեցեալ աստի եւ անտի. յաղագս զգտի որոց միտս ունին եւ լսելիս:

(Յաջորդ էջ) Տպեցեալ Կարդուժեմի Աստուծոյ յառաջ քան զայս, ի Հայրապետութեան Սրբոյն էլմիաննի՝ Տեառն Աստուածարայ Սրբազան Կարդուժեմի ամենայն Հայոց:

Ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմի՝ Տեառն Գրիգորի Ենթակալար Յովսէփոսի: Ի Հուսարեցեալ Կոստանդնուպոլսի: Հրամանաւ Կորին առաջնորդի՝ Տեառն Յովհաննէսի Աստուածարան Վարդապետի:

Իսկ այժմ Կարդուժեմի Տպեցեալ ի Հայրապետութեան սրբոյն էլմիաննի Տեառն Հայրապետ Սրբազան Կարդուժեմի, եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմի՝ Տեառն Յովհաննէսի Սրբազան Յովսէփոսի եւ Աստուածարան Վարդապետի:

Ի Կոստանդնուպոլսի քաղաքի: Հրամանաւ Կորին Վերադիտողի Տեառն Միեռասյ Սրբազան Յովսէփոսի եւ Աստուածարան Վարդապետի:

Մտաւ ծառայից Տեառն

Պաշտասար ինչին զպիբ կենարան,

Կոստանդնուպոլսցիքի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպագի Գրիգորի:

Փառք...

...Որ եւ կարդուժին ողորմութեամբ իւրով՝ մերոյն Կոստանդնուպոլսի, աղպիւ եւ ի լոյս անէլ վիճորդի անտարկեալ շարադրեցեալ ի տիրացու պաշտասար զպիբ աւելի քան զինքեան ամս յառաջ քան զայս եւ աղպիւցեալ, եւ կոչեցեալ ի շահողացի Եսայի: Իսկ այժմ Կոր եղև, աղպիւ ըզմանաք եւ արդեամբ աէր զուկասի որդի տիրացու զասպարին: Ի տպարանի Հանդուցեալ մատենի աստուածասուրին եւ որդւոյ Կորին՝ գիտեաց ծառայ աւարացու յանձնիս: Աղք որք շահիք ի սմանէ ի փառս աստուծոյ, յիշեալիք յաղթս մեր զվերորդեալ տիրացու զասպար, եւ զհայրն Հանդուցեալ զպիբ զուկասն. եւ զպապի զտէր Կոստանդին. եւ զայլ անչեցեալն Կորին, Ընդ Կորին եւ զին Հանդեմ աշխատարար զործարանիս յիշեալիք ի աէր եւ ողջ լերուք:

Կիւլպէնկեան Մասենագարան

250-2 Պա

247

ԳԵՈՐԳ ՎՐԴ. ՄԻԼԱՅԻՄ. ՃԵՄԱՐԻՑ ՆԵԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐՈՒՂԻԿՈՒԹԵԱՆ, 1750, 272 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՃԵՄԱՐԻՑ ՆԵԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐՈՒՂԻԿՈՒԹԵԱՆ.

Տպագրեցեալ երկրորդ Անգամ.

Ի Հայրապետութեան ամենայն Հայոց, Տեառն Ղազարու Ճշմարտաւէր Կաթուղի-կոսին: Եւ ի պատրիարքութեան երկուց Սրբոց Կորնուլիոսի եւ Կոստանդ-նուպոլսոյ Տեառն Յակոբայ եւ Տեառն Մինասոյ Առաւելաբարն Վարդապետաց: , Կ

Թուին Հայոց. (1190)

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

ԾԱՆՕԹ.

Հեղինակի, ինչպէս Գառն տպարանի եւ երկրի ամեն չէ տրուած: Հեղինակն է Գե-որգ Վրդ. Միլայիմը, եւ զիրքը, 1734-ին տպուած է առաջին անգամ՝ զփորձ վիճարանու-քեան ընդշէմ երկարմակաց Վերնագրով, Պոլիս, Մարտիրոս Գալիքի տպարանին մէջ: Մա-տնեղաբանին մէջ իր պատկերն օրինակներ, քրոնց ամուսնաբերքին մէջ կաթողիկոսի յիշատակութեան վերջ իջ պակսի Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքներու մասը. փոխա-րէմ՝ տպուած է հետեւեալ յիշատակութիւնը. «Ողորմութեամբ եւ Տրուէք՝ Բրիտանացի եւ Բարեպաշտուհի Կիւլ Խաթունին: Ձըրի Բաշխալը»:

Կիւլպինկեան Մատենադարան

278 ձէ

248

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ԿՈՎՉԻՆ. ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ, Հասար Ա. Թրգմ. Վրթանէս Վրդ. Աւէէր-եան: Վիննաիկ, տպ. Ստեփաննոս Որլանտան, 1750, 2 (80) + 482 = 562 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ըստ անըտերիւր, եւ անասթաջ Վարդապետութեան սրբոյն Թովմայի:
Բաժանեալ ի շուր հասարս. Զոր արարեալ է հօր Անտոնի Կովչեայ՝ լեմովկեցւոյ,
Առաւելաբարն Վարդապետի Փարէս Ժապարի:

Հասար Առաջին: Տրամարանութիւն:

Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ հայկական լեզուիս ոճոյ, ի Հայր Վրթանէս Վարդապետէ կոստանդնուպոլսոյ յաշակերտէ Միխիթարոյ Վարդապետի, ժենի Արարիի:
Եւ տպարարւոյ Հրամանա Ստեփաննոսի Վարդապետի, եւ Արարիի Եսրէն յաշորգի:

Ի Հայրապետութեան ամեն Ղազարու Հայոց Կաթուղիկոսին: Թամի անան. 1750:
Ի Թուականութեան Հայոց. Ընդր:

Ի Վիննաիկ. Ի տպարանի Որլանտան Ստեփաննոսի. Հրամանա Մեծաւարաց. Եւ
Փրիվիլեգիոյն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

ԾԱՆՕԹ.

Առաջին Կտոր: էջ Ա-Ձ (1-80), առաջին ամուսնաբերքով, տպուած է 1751-ին եւ

կը Յերկայացմէ Էփիիսոփայութիւնն յորս Կատարմերուն յառաջանալիսն: Առաջին հատորը տպուած է 1750-ին, յսկի առանձին տնտեսաբարձ յառաջադրմէն տնօրէնական:

Կիւլպէնկեան Մասնագարան

100 Ա

249

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ԿՈՎԴԻՆ. ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆՆԻ Հասար Բ. Թրգմ. Վրթակէ Վրդ. Ասկեր-հան: Վենետիկ, տպ. Մտեփաննոս Որլանտան, 1750, 501 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

Հոս անշտերիւր, եւ անայթաք Վարդապետութեան սրբոյն Թովմայի:

Բաժանեալ ի շորս Կատարոյ Զոր արարեալ է Հոր Առանի կովչեոյ՝ լեծովկեցոյ, Աստուածարան վարդապետի Փարէն քաղաքի:

Հասար Երկրորդ: Առաջին ժառ քնարանութեան:

Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ Հայկական լեզուիս ոճոյ, ի Հայր Վրթակէն վարդապետէ կոստանդնուպոլսեցոյ յաշակեալ Միխիլարայ վարդապետի, ժննի Արարայի: Եւ տպագրեալ Հրամանաւ Ստեփաննոսի վարդապետի, եւ Արարայի Երբին յաշիւրդի:

Ի Հայրապետութեան տեան Ղազարու Հայոց կաթուղիկոսի: Յամի տեան. 1750:

Ի Թուականութեան Հայոց. չնայր:

Ի Վենետիկ. Ի տպարանի Որլանտան Ստեփաննոսի. Հրամանաւ Մեկուսարաց:

ՔԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ

Զուշի:

Կիւլպէնկեան Մասնագարան

100 Ա

250

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ԿՈՎԴԻՆ. ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆՆԻ Հասար Գ. Թրգմ. Վրթակէ Վրդ. Ասկեր-հան: Վենետիկ, տպ. Ստեփաննոս Որլանտան, 1750, 698 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

Հոս անշտերիւր, եւ անայթաք Վարդապետութեան սրբոյն Թովմայի:

Բաժանեալ ի շորս Կատարոյ Զոր արարեալ է Հոր Առանի կովչեոյ՝ լեծովկեցոյ, Աստուածարան վարդապետի Փարէն քաղաքի:

Հասար Երկրորդ: Երկրորդ ժառ քնարանութեան:

Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ Հայկական լեզուիս ոճոյ, ի Հայր Վրթակէն վարդապետէ կոստանդնուպոլսեցոյ յաշակեալ Միխիլարայ վարդապետի, ժննի Արարայի: Եւ տպագրեալ Հրամանաւ Ստեփաննոսի վարդապետի, եւ Արարայի Երբին յաշիւրդի:

Ի Հայրապետութեան տեան Ղազարու Հայոց կաթուղիկոսի: Յամի տեան. 1750:

Ի Թուականութեան Հայոց. չնայր:

Ի Վենետիկ. Ի տպարանի Որլանտան Ստեփաննոսի. Հրամանաւ Մեկուսարաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուհի:

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

100 ԱԶ

251

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ԿՈՎՆԻՆ. ՓԻԼԻՍՈՓԱՏՈՒԹԻՒՆ, Հասար Դ. Թրգմ. Վրթանէս Վրդ. Ասէր-
հան, Վենետիկ, ապ. Ամստ Գոթուլի, 1751, 627 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հոս անդուհիւր, եւ անայթաղ Վարդապետութեան որդի Քովմայի
Բաժանեալ ի չորս Հասար. Զոր արարեալ է հօր Ամստի կովմայի՝ լեմովկեցոյ,
Աստուածարան վարդապետի Փարէս քաղաքի:

Հասար Զորարդ: Բարոյական. եւ Համարեալաբան:

Թարգմանեալ զգուշութեամբ ըստ Հայկազեան լեզուիս սեռի, ի Հայր Վրթանէս
վարդապետէ կոստանդնուպոլսեցոյ յաշակեան Միտթարայ վարդապետի, ժննի Արքայէ:
Եւ ապարդեալ Հրամանա Ստեփաննոսի վարդապետի, եւ Արքայի Եսթի յաշուրդի:

Ի Հայրապետութեան տեսն Ղազարաւ Հայոց կաթողիկոսի: Յամի տեսն. 1751:
Ի Թուակառութեան Հայոց. ԶԲ:

Ի Վենետիկ. Դ ապարանի Ամստի Գորզուլի: Հրամանալ Մեծաւորաց եւ Փրիվի-
լէնէյսի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուհի:

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

100 ԱԶ

252

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՅ . . . ՍՐԲՈՅՆ ԵՍՉԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆ ԶԱՅՐԱԳԵՏԻՆ: Թրգմ.
Դրբիւր Վիյաւոր Կաթողիկոս, Հրա. Սարգիս Արքեպ. Կ. Գուլսեյի, Վենետիկ, ապ. Ամ-
ստ Գոթուլի, 1751, XII(12) + 318 + 330 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՅ ԵՍՉԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Վարուց. Սքանչելեաց. եւ Դիպուածոց՝ Սրբոյն Յոհաննա Ռեկերեան Հայ-
րապետին Կոստանդնուպոլսոյ:

Թարգմանեալ ի Յունականէ ի Հայո՝ ի Դրբիւրէ Կաթողիկոսի Վիյաւորի Կիւլի-
ցեյոյ. շուրջ զթուակառութեամբ Հայոց. ԵԵ:

Տպարկեցեալ աշխատութիւնամբ Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցոյ:
Խնդրանք, եւ արքանմար՝ Կարալլացի ինքնեց Գաղութի, որ արար քիչապակ վասն
հոգւոյ հանգստեալ կողակցի իւրոյ Տեղլէթի, եւ արգասի Յօրի խղճեմարդի:

Ի Հայրապետութեան սրբոյ էջմիածնի՝ տեան Մխատաջ ակնեցւոյ,
Յամբ Տեառն. 1751: Ի Յունիոնի. ա:
Ի Վենետիկ: Ի Տպարանի Անտոնի Գութուի: Հրամանա Մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան
922.1 80

253

ԳՕՂՈՍ ՎՐԴ. ՍԵՆԵՐԵԱՆ. ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՇԽԱՐՈՂԻ, Թրգմ. Սարգիս Արքեպս. Կ. Գու-
նեցի Վենետիկ, ապ. Անտոն Գութուի, 1751, XXVIII(28) + 240 = 268 էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՇԽԱՐՈՂԻ

Աս ի բարեպետ խոստովանիւ:
Գիրք Հոգեւոր, յորմէ ամենայն ոք կարէ ուսանիլ զհաւատաբէ եղանակ զառնելոյ ի
Հնորհա Տեառն, եւ պահել ի նայն:

Շարադրեալ ի Գողոտէ սենեքեան, յընկերակցութենէ Յիսուսեան: Նորապէս թարգ-
մանեցեալ յիտալական բարբառոյ ի Հայոց լեզու, ի Սարգսի Վարդապետի, եւ Արքեպի-
սոսի Կոստանդնուպոլսեցւոյ, սրոյ աշխատութեամբն նաեւ ապաղրեցաւ:

Ի Հայրապետութեան սրբոյ էջմիածնի, տեան Ղազարու Հայոց Կաթողիկոսի.
Յամբ Տեառն. 1751: Եւ Հայոց. ամ:

Ի Վենետիկ: Ի Տպարանի Անտոնի Գութուի: Հրամանա Մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան
234 ՍԷ

254

ՍՏԵՓԱՆԵՆՈՍ ԴԳԻՐ. ՏԱՂԱՐԱՆ: Կ. Գուր, ապ. Տէր Յովհաննէս, 1751, 64 էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՏԱՂԱՐԱՆ ՓՈՔՐԻԿ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ:

Յորում պարունակին երգք Հոգեւորք՝ եւ զսարճառիթք, երգեցեալք ի զուարճու-
թիւն ժողովանց Եկեղեցւոյ. ի Ստեփաննոս յնչին Դպրէ:

Ի Թուին Հայոց. 1200 փաթաւարի. ծք:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Յժանդակութեամբն տատուծոյ աւարտեցաւ տեառակս առ: ի Հայրապետութեան
տեան Ղազարու Սրբազանի՝ Հայոց Կաթողիկոսին:

Եւ ի Գաւառագոյն. Բնան սրբոց աթոռոցն՝ անուն Յակոբոյ՝ եւ անուն Մինասոյ
Փերբեաբի եւ Առաւանտարան Վարդապետացի-
ի Տպարանի Յէր Յովնանիսի:
Արդ՝ որք Հանդիպէ ամա յիշեցէ՛ք ի ժառար աղօթս ձեր Հանգերն Ենողոքս. աշ-
տիքն զՄովսէսն եւ զՄարտին:
Նաեւ Գանառնն եւ զԻգնատիոսն:

Կիւլպինկան Մասնագործ

284.4

1751

255

ԳՐԳՈՒԿ, ՈՐ ԿՈՅԻ ԷՃԻՄԻՐՏԷ, Հրա. Սարգիս. Արքեպ. Կ. Գուլեսի, Վենետիկ, ապ. Ան-
տան Գոթթալի, 1752, XXXI(21) + 456 = 477 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ԷՃԻՄԻՐՏԷ ԵՒ ՏԱՐԵՐԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ԳՐԳՈՒԿ, ՈՐ ԿՈՅԻ ԷՃԻՄԻՐՏԷ:

Յարում պարսկակի Նախ՝ Երլան ժամկենուար զնկույցմանց: Երկրորդ՝ Ընձնա-
ւանց տարերկան արկուքանց: Երրորդ՝ Հաւաքմանց Նշանուար բանից իմաստասիրաց:
Չորրորդ՝ Տպարան Հանճարեղութիւնք, եւ իտալք:

Տպարեցեալ աշխատասիրութեամբ Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեց-
ւոյ, ի յազուա եւ ի զուարճութիւն Դեափթիթ ժանկանց ուսումնասիրաց ժերային Աղդի:
Օժանդակութեամբ եւ խնայմանք՝ Մանասի Յակոբի սրգի, Երեւապոսն Քովմաս
Հիւլպինկան Սեղառնան. (որ եւ Տաշեաներէն կոչի) Քոմապոսի Սէնփոս:

Ի Հայրապետութեան Հայոց ի Հասանկարն օտար էլժիանին: Տեառն Միտասոյ Կա-
թողիկոսի Աննեցւոյ: Յամի Կեանարին ժերայ: 1752: Ի ժառար 30 ի Վենետիկ: Ի Տպա-
րանի Անտանի Գոթթալի:

ՈՒՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ենորէն՝ եւ սարմաթեամբ Տեառն՝ եղերեցաւ ապագրումն առն փորագիր դր-
կանս (որ է իբր զրոտարան իմն ուսումնալան ժանկանց) ի բարեվոյնի քաղաքն Վենետիկ. ի
խնդրաց աշխարհիկ պերճափառի, որոյ անունն ի յառաջին հազարի սորին ժակարեցաւ: Ուս-
տի խնդրեմ ի վաշխուպոյ՝ յիշատակել յաղթս ձեր, զնեղս Խորին, եւ ձեր՝ ժիւղ Հայր
ժերին ի Տէր:

Կիւլպինկան Մասնագործ

133 Ս-

256

ՄՈՎՍԷՍ ԵՈՐԵՆԱՅԻ. ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, Հրա. Սարգիս. Արքեպ. Կ. Գուլեսի, Վենե-
տիկ, ապ. Անտան Գոթթալի, 1752, XXX(12) + 424 + 92 = 528 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԱՋԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ՏՈՂՄԻՆ ՈՍԻՐԵՆԱՆ

Յօրինեալ ի Մովսէս Ենանն Վարդապետէ, եւ Յոյնեախոս Քերթաղաւորէ. ի
խնդրոյ Պայազատապետի Մանակայ Բազրատուանոյ:

Տպագրեցեալ երկամբարութեամբ Սարգսի Վարդապետի եւ Արզեմարեանի Կոստանդնուպոլսեցւոյ: Ըստ ինքրոյ Յունեկէս Ձեռնագրի Սեղոսեան. առ ի չիմիւ յիշատակ բարի տեսան՝ Հովնանց Մանանի Թարութիւն Գերազատի Փշխանին ի Յրիստոս Հանգուցեալ:

Ի՞նչ Նախապետութեան Սրբոյ իշխաննի. Տեսն Միկայիլ Ակնեցւոյ՝ Հայոց Կաթողիկոսի. Թամի Տեսն. 1752. ի Մայիսի. 12: Ի Վենետիկ. Ի Տպարանի Անտոնի Գոթօլի. Հրամանաւ Մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուեի:

ԵԱՆՈԹ.

Վերջաւորութեան, տառնին տնտեսութեամբ եւ իշխանութեամբ (1-92) ԿԸ սկիւթ Խորենացիի զՊատմութիւն Աշխարհագրութեանցը: Անտեսութեամբ է.

ՀԵՏԵԻԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

Թարսւմ ընտել զՄատենց Աշխարհի. եւ զՆշանաւոր Գաւառաց, Գաղաթաց, եւ Գեոսոց: Արարեալ ի Նոյնոյ Հեղինակէ Մովսիսի Խորենացւոյ. Գալիմարս եւ Թագապետաց Վարդապետէ:

Տպագրեցեալ Հեռանկալէ՝ Աշխատութեամբ, եւ Արզեմար աշխարհի, բոլոր Անտոնի Նշանագրեցան ի յակդարնի:

Ի Վենետիկ:

Կիւլպէնկեան Մատենագարան

956-621 Խ

257

ՊԱՏԵԼԶ ՀՈԳԵՒՈՐԻ Թրքւմ Թովհանեկ Վրդ. Կո Գոսեցի Վենետիկ, ապ. Սահփանեոս Ռիւանան, 1752, 321 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՊԱՏԵԼԶ ՀՈԳԵՒՈՐԻ

Պարսկապոյ Գաղաթաց եւ զանազանից ինքնուրուագրեաց աղօթից, Ըստ պատշաճաւորութեան տեղւոյ եւ ժամանակի:

Թարգմանեցեալ ի Թովհանեկ Վարդապետի Կոստանդնուպոլսեցւոյ:

Թարսւմ յետոյ յոմանց յաւելան եօթն տաղմարի աղալարութեան: Նախապատշաճութեան զբիտառեղարար ժեռանկալ: Հաւատով խոստովանիմ: եւ Նշանագրութեան ի խորհրդոց սրբոյ Պատարագին ի վերայ յարչարանաց տեսն ժեռոյ յետուի զբիտառի:

Տպեալ յամի տեսն 1752. Հոկտեմբեր 18: Ի Նախապետութեան տեսն Միկայիլ Հայոց Կաթողիկոսի:

Ի Վենետիկ. Ի տպարանի Ռիւանանեան Սահփանեոսի, Հրամանաւ ժեռաւորաց: Հանդերձ Փրիմիէնիով:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուեի:

Կիւլպէնկեան Մատենագարան

248 Ե

258

ԳԻՐԲ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԱՆՆ. Գ. Գուր, ուղի հեղուցեալ ժամանակ Աստուածատուքի, 1752, 150 + 272 = 421 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԲԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԱՍՏԻՃԱՆ ՅԱՆՈՅ ԴԳՐԱՅ ԵՒ ՍՍՐԿԱԴԱԳԱՅ ԵՒ ՔԱՆԱԿԱՅԻՑ, ԵՒ ԳԱԻԱՋԱՆ ՅԱՆՈՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՋԱՆ:

Տղեցեալ ի Հաղապետութեան սրբոյն էլմիտնի՝ Տեառն Մինասայ ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:

Արդեամբ եւ նախնիք՝ մէջոյալ բարեպաշտեան ժաւանի Գրիգորին: Ե Կոստանդնուպոլսի Քաղաքի: Ի Թաւի Հայոց աշխ: Ի Տղարանի Հեղուցեալ ժամանակ առաւանտաւորի:

ՅԻՇԱՆԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տղուղի:

Փառք...:

... Ի յաւարտ անկ զառախկայ զրդայկո ձեռնադրութեան առաւանտայ եկեղեցայ՝ եւ զաւազան տալայ վարդապետացն ի փառս նախ ամենազօր Տէրութեան նարին, եւ ի պալաւ ձառութիւն աւղապետս եկեղեցայն իւրայ սրբայ ի Հայաստան աշխարհիս:

Ի Հայրապետութեան Սրբայն էլմիտնի գերադարձաւ զահին, Տեառն Մինասայ երկրոյն երեսեալ սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Աւ ի Պատրիարքութեան սրբայն Արաւոյնէմի Աստուածաւում քաղաքի՝ Տեառն Յուրայ սրբազան եւ առաւանտարան վարդապետի:

Ի Կոստանդնուպոլսի քաղաքի: Հրամանաւ նարին սրբազան Պատրիարքի Տեառն Գերգայ առաւանտարան վարդապետի:

Որ աւ՝ ըստ կանոնի սրբոց առաքելացն եւ Հայրապետաց՝ եղովիւր փակեաց զարձեալ՝ որ զազնաւ եւ զանապատն չմեծագրեան ամենեւին ցրանաւ: Եւ զարձանաւորն ձեռնագրեան առանց առնլոյ եւ ոչ փող մի: զոր Հաստատան պահեցէ աւեր առաւանտ մեր մէջն:

Արդ՝ եղև ապումս զբոյս՝ կամելովն վերագրեալ սրբազան Պատրիարքին կոստանդնուպոլսայ: Որ կամէր եւս թէ իւր արդեամբք լինէրի որ եւ ի մէջն այնպէս եղաւ, բայց յետայ իրազեկ լեալ մէջոյալ բարեպաշտեան ժաւանի գրիգորն, ըստ բարեւէր ըզմին իւրայ, ինկրեաց ի սրբազանին որ ինքն տացէ դիտարեն առ ի լինել յիշատակ հոգւայ իւրայ:

Ընդ որ Հանգալ սրբազանն, եւ Հաւանութիւն ըստ սիրելոյն զեռ լինել այնպէս:

Արդ յիշովիք ուրեմն միով Հայր մերի զվերագրեալ սրբազան Պատրիարքն կոստանդնուպոլսայ: Եւ զնեզան նարին զետային եւ զետլուն: Աւ ընդ նախն զմահանի գրիգորն վերագրեալ բարեպաշտեան. եւ զնեզան նարին զմահանի միւրեանն եւ զմահանի ըզլախոյ: Եւ զկողակիցն զմահանի զարմանն. եւ զգրիգորն իւրեւմ զարեացաւ յակրոն: Եւ զաներմանն զմահանի ալիքառնն: Յիշովիք ընդ վերագրելացդ եւ զայնառաւորն արդազդ Գրայս աշխարհի: Աւ որք յիշեցդ՝ յիշեալ լիլիք ի քրիստոսէն առաւանտէ մերէն ամէն:

ԵԱՆՕԹ:

Առանձին էրանմարով եւ անմամբերով կը սկսի՝ «Գիրք գաւազան տալոյն աշակերտացն ճշմարիտ բանին քաղաքութեան: Իսկ էջ 53-ով կը սկսի «Կոստանդնուպոլսի իշխանութիւն տալայ վարդապետացն ճշմարիտ բանին քաղաքութեան: Որ է տաւն աստիքն ճան ծայրագոյն գաւազանին:

Կիւլլէնիկեան Մատենադարան

204.8

1752

259

ՄԱՆՈՒԷԼ ՅՐՄԱԲԷԷ ԿԵՍԱՐՅԱՆ. ԵՐԳԱՐԱՆ ՀԱՅԻՐԺ. Կ. Գուր, ապ. Հանգուցեալ Մարտիրոս Դարբի, 1752, 160 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԵՐԳԱՐԱՆ ՀԱՅԻՐԺ: Ար ի սեռ պարունակին՝ երկնյալից զանազանք եւ Հնգերարկանք: Ի Հայրապետութեան տեսան Միևսայ զեւափառ Կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց: Սը արբոյն Սաղիմայ տեսան Քորոսի արքեպիսկոպոսի: Սը ի պատրիարքութեան Բեզանդիոյ: Տեսան Յակոբայ Սրբազան եւ Առաւմտեարան Բարունեայ պեմին: Ք.ին 1201 Սեպտեմբեր 10:

ՅԻՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Շնորհիւ եւ սաաբութեամբ անեղին առաւմտայ Հոր, տախիւք եւ տանգալութեամբ անմահի արդալի Հոր, պարզեւք եւ ձերբակալութեամբ անհատի Հոգւոյն, արդալի եւ Հոր, եւ բարեխոսութեամբ ձորն առաւմտայ պատուեցելոյ, զաղան տանալ աւարտեցաւ գրգռիւս այս որ կոչի Երգարան: Ի ապարանի Մարտիրոս դարբի, արդէն ի տէր Հանգուցելոյ:

Արդեամբ եւ զոյնիւք, ժահանգի սահակայ արդի միեղանգի տիրացաւ կիրակոսին. Արդ ուրք Հանգիպիք սմայ յիշեցիք զվերայ դրեալ միեղանգի կիրակոսի ճամայնիւք նիշեցելովք իւրովք ամէն:

Նաեւ զլարազն եւ զգրաւզն արքի կապարեայց, զպտիրացու Սերօրէն: եւս մի ժողաւ նայք զգրաւզն ի զղանգի զուտայ Մարգին, որ ժող տնուամբ կոչին նաարաւին իսնայ: Այլեւ Հուսի յետայ ի միա անհալ յիշեցէք միով Հայր մերիւ, անարժան եւ սաարաւոյն ծառայիցք ծառայ աարուի Մանուէլ (որ լարաւրեցի զառ իսա առաւմտայ աղւշութեան եւ իսա իմայ կարգութեան) Հանգերմ նիշեցաւ ծնագոք իմովք թորոսիւ եւ կիւլի, այլ արք յիշեցէք իշեալ լիլիք ի զրիտանէ, ի միւտանգաւ պալլառանն նորին ամէն:

Եթէ կամիք երգարանիս այսովի բարի.

Իմանալ թէ զսարին աղաւմն երբ արբի.

Ընդ միակի Հինգ երկերիւք թէ Համարի:

Երկ յարեւանն, տանեալ տանիւ յայդ յարմարի:

ՅԱՆՈԹ.

Կազմուած է 1734-իմ տպուած գիրք փոքրիկ որ կոչի Տաղարանիմ հետ:

Կիւլիշեկեան Մատենադարան

284-4

1734

260

ՏԱՂԱՐԱՆ: Կ. Գուր, ապ. Հանգուցեալ Մարտիրոս Դարբի, 1752, 448 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՏԱՂԱՐԱՆ ՎԱՏԵՆՈՒՅ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ Ի ՁԱՆԱՋԱՆԻՑ ԲԱՆԱՍՏԵՆՆԻՑ ԵԱՐԱԴՐԾԵՆԱԼ Ի Խորանան Հայոց բարեխարգից եւ ճշմարտասիրաց:

Ի Հայրապետութեան տեսան Միևսայ ամենայն Հայոց կաթուղիկոսին: Իսկ ի Պատրիարքութեան Կոստանդնու. Գուրոյս Արևի եւ Առաւմտեարան Վարդապետի: Տեսան Յակոբայ:

Ի ապարանի մարտիրոս դարբի Հանգուցելոյ ի տէր: Ի Թուին Հայոց. 1201

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Երբեք իմ օտար-մարմին չեմ համարում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Արդե՞հե՞տ կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար:

Արդ երբ հանդիպեցի քեզ, ինչպե՞ս էր իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Յիշե՛մք, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար:

264. 4 ճա

261.

ՊԵՏՐՈՍ ՎՐԻՆ. Գ. ՊՈԼՍԵՏԻ. ԳՐԿՈՒԿ ԵՏԱՄԱՄԵՆԱՅ: Գ. ՊԵՏՐՈՍ. ԵՏԱՄԱՄԵՆԱՅ:

1752. 172 էջ:

ԱՆՈՒՆԱԾԵՐԺ

ԳՐԳՈՒԿ (ԵՏԱՄԱՄԵՆԱՅ)

Այս անգամ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Երբեք իմ օտար-մարմին չեմ համարում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Այս անգամ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար:

Այս անգամ իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար, ես չեմ կարողանում իմ ինքնակամ զգացման համար:

Ինչպե՞ս կարող եմ իմ ինքնակամ զգացման համար:

268 ՊԵ

(Ետք. 15)

Կապե՛ք Ա. Գ.

ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՈՍԻ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՓՈԽ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄԲԻՈՆԻ ՊԱՇՏՏՈՆԱՊԷՍ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հետեւեալ գեկուցումը, որ կը տրուի քարգմամբար, կատարուած էր Եւրաթօր, Յունիս 14ին, Համագայիմ Հայագիտական Միութեամ տարեկան նաշկերութիւն, Պաթոնի մէջ:

Եւրջ տասը տարիներէ ի վեր՝ Լոս Անճելոսի Դալիֆորնիոյ Համալսարանի Հայագիտական Ուսմանց Բաժինը մէկ մասը կազմած է Միջին Արեւելեան Լեզուներու Բաժանմունքին: Մինչեւ 1965 թուականը, Հայագիտական Ուսմանց Բաժինը կառավարուած է առանձնայ ուսուցչական կազմով: 1965 թուականին, երբ Տքթ. Աւետիս Սահնեան պաշտօնի կոչուեցաւ Հայագիտութեան բրոֆեսորի ախոյոսով, Համալսարանի մինչ այդ կատարած համեստ ճիւղերը կարեւոր թափ մը ոտացան եւ մեր հաստատութիւնը զարգաւ մէկը Ամերիկայի աշխարհագրական բարձրագոյն կրթական հաստատութիւններէն՝ որոնք սկսած են իրենց լուրջ ուղարկութիւնը կեդրոնացնել Կովկասագիտական եւ Հնդկերոպական ուսմանց ընդարձակ բնագաւառներուն մէջ կարեւոր գիրք գրաւող Հայագիտական ուսմանց զարգացումին:

Յիշեալ բրոֆեսորական նշանակումին բերումով՝ քայլ մը՝ որ մեր Համալսարանը առաւ առանց սպասելու Հայագիտական ուսմանց սատարելու նպատակով պոյացուելու իր հիմնադրումին, Միջին Արեւելեան Լեզուներու Բաժանմունքին մէջ մասուցուած է Հայագիտութեան բազմազան բնագաւառները ներկայացնող համապարփակ դասաւանդութիւններու ծրագիր մը: Այս դասաւանդութիւնները ճիշդգրկած են Հայերէն դրարար եւ աշխարհարար լեզուները՝ իւրաքանչիւրը բաժնուած երեք տարիներու վրայ, Հայ գրականութեան պատմութիւն, Հայ պատմագիտական գրականութիւն, եւ յետաւարտական աստիճանի վրայ գիտահետազոտական դասընթացք Հայերէն լեզ-

ուի եւ գրականութեան բնագաւառներուն մէջ: Բացի այս ինը դասընթացքներէն, երկու դասեր եւ աւանդուած են Համալսարանի Պատմութեան Բաժանմունքին մէջ, այսինքն՝ Հայ իմացական գրականութեան պատմութիւն եւ Հայ ժողովուրդի պատմութիւն:

Բրոֆ. Սահնեանէն զատ, Հայագիտական Բաժնի ուսուցչական կազմին մաս կազմած է Տքթ. Ռիչըրտ Յովհաննիսեան՝ Հայոց պատմութեան այցելու բրոֆեսորի հանդամանքով, ինչպէս նաեւ իւրաքանչիւր տարի տուրքաւոր թեկնածու աշակերտ մը պատասխանատու եղած է աշխարհարարի առաջին երկու տարիներու դասաւանդումին: Բաց աստի, 1965-1967 թուականներուն Համալսարանի Միջին Արեւելեան Ուսմանց Կեդրոնին մէջ պաշտօնաւարած է Տքթ. Ճօրճ Իկըն՝ այժմ Ուաշինկթոնի Տրմպորթն Օթո հաստատութեան մէջ՝ Հայերէն լեզուով պոյութիւն ունեցող Հայկարանական գրականութեան բնագաւառին մէջ ուսումնասիրութիւններ պատրաստելու նրպատակով:

Նախագահ Ջարլոյ Մանկի վերջերս կատարած պաշտօնական յայտարարութեան համաձայն, 1969 թուականի ապրիլմական շրջանէն սկսիայ Համալսարանս կը թեւակոխէ նոր եւ րաբերաստիկ հանգրուան մը եւ կ'արձանագրէ հակապաշտ յառաջդիմութիւն մը Հայագիտական ուսմանց զարգացման ասպարէզին մէջ:

Իր յայտարարութեան մէջ Նախագահը պաշտօնապէս յայտարարեց հետեւեալ միջոցառումները.

1. Հայագիտական Ուսմանց Ունիթներ

մշտնջենական հաստատումը Միջին Արևել-
եան Հեղուներու Բաժանմունքին մէջ։ Ամբի-
ոնին վարիչ նշանակուած է Բրոֆ. Ան-
տիս Սանճեան, որուն ցարդ արձանագրած
ակադեմական եւ գիտական նուաճումները
արժանացած են Համալսարանին նախագա-
հութեան եւ պաշտօնէութեան բարձր գնա-
հատման։

Զ. Հայագիտական Ուսմանց գիտահա-
զօտական կեդրոնի մը հաստատումը՝ իբրեւ
մէկ կարեւոր օղակը Համալսարանին Միջին
Արևելիկան Ուսմանց նուիրուած աշխարհա-
հայակ կեդրոնին։

Յ. Պատմութեան Բաժանմունքին մէջ մը-
նայուն պաշտօնի մը յաւելումը, որով ու-
սուցչական անձնակազմին վրայ կ'աւելնայ
մասնագէտ մը՝ աւանդելու համար Հայ Ժո-
ղովուրդի պատմութեան վերաբերեալ դա-
տեր։

Կարեւորութեամբ կը փափաքինք շեշ-
տել, որ յիշեալ երկու բրոֆեսորական մը-
նայուն պաշտօններու հաստատումով, ինչ-
պէս նաեւ քաջատիկ արժէք ներկայացնող
գրագարանի մը ապահովումով, Լոս Անճե-
լոսի Գալիֆորնիայ Համալսարանն իր նիւ-
թական միջոցներէն արամագրած է չուրջ
մէկ միլիոն տուրքի պատկանելի դումար
մը։ Համոզուած ենք, որ այս նախաձեռնու-
թիւնը ինքնին կը հաստատէ այն իրողու-
թիւնը որ մեր Համալսարանը առած է գործ-
նական եւ խիստ կարեւոր քայլ մը՝ ապահ-
ովելու համար Հայագիտութեան զարգացու-
մը իբրեւ համահասարակ եւ անհրաժեշտ օ-
ղակ մը մեր Միջին Արևելեան մշակոյթնե-
րու համազարգացիկ ուսմանց շարքին։

Վերոյիշեալ միջոցառումներու բերու-
մով, Համալսարանին Հայագիտական Ու-
սմանց Ամբիոնը իր հաստատ անցը գրաւած
է ակադեմական երկու կարեւոր բաժան-
մունքներուն մէջ։ Ասոր իբրեւ արդիւնք,
մեր Համալսարանի աշակերտները հնարա-
ւորութիւն պիտի ունենան մասնագիտու-
թիւն ձեռք բերելու լեզուաբանական, գրա-
կան, բանասիրական եւ պատմաբանական
բնագիտական մէջ։ Յիշեալ բաժան-
մունքներուն մէջ հետզհետէ ծաւալող դա-

տնթացքներուն կողքին՝ յառաջ պիտի ըն-
թանայ նաեւ գիտահետազօտական աշխա-
տանքը, յատկապէս իրենց առթիւրայի ու-
սումները աւարտած երիտասարդ գիտնա-
կաններու միջոցաւ։ Համոզուած ենք, որ
այս կարգադրութիւններու հետեւանքով,
Լոս Անճելոսի Գալիֆորնիայ Համալսարա-
նի Հայագիտական Ամբիոնը պիտի հանդի-
սանայ կարեւորագոյն եւ լաւագոյն կերպով
կազմակերպուած կեդրոնը, ոչ միայն Ամ-
բիլայի՝ այլ նաեւ Հայաստանէն դուրս որ-
եւէ երկրի մէջ։ Հայագիտական Ուսմանց եւ
Ամբիոնի բոլոր աշխատութիւնները պիտի
ղեկավարուին Բրոֆ. Սանճեանի կողմէ։

Մանօթ է, որ վերջերս յաղորդութեամբ
աւարտեցաւ Համագոյնի Հայագիտական
Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմա-
կերպուած հանգանակութեան արշաւը, ու-
րան նպատակն էր զոյացնել 200,000 տուր-
քի հիմնադրամ մը՝ որ Համալսարանին տը-
րամադրւելով պիտի առտարէր Հայագի-
տական ուսմանց մշտնջենական մշակումին։
Յիշեալ դումարին 150,000 տուրքը ապա-
հովուած ըլլալով, առաւելաբար Գալիֆորնի-
այ Հայ դպրութիւն առաջաձեռն նուիրաբե-
րումին շնորհիւ, Համալսարանն իր պայ-
մանագրային խոստումին համաձայն արդէն
պաշտօնապէս հաստատած է Հայագիտական
Ամբիոնը։ Մեր արամագրութեան ասիկ զբա-
նուող հիմնադրամին տարեկան եկամուտը
պիտի յատկացուի ընդարձակելու համար
Հայագիտական դասաւանդութիւնները եւ
հետազօտական աշխատանքները, որոնք ի-
րենց նպատակը պիտի բերեն Հայ մշակոյթի
լաւագոյն գնահատումին եւ ճանաչումին։

Լիայոյս ենք որ Համալսարանին նախա-
գահութեան կատարած վերոյիշեալ կար-
գադրութիւնները հնարաւոր պիտի դարձնեն
հետեւեալ ծրագրերները։

Ն. Կրթաթոշակներու բաշխում այն ա-
շակերտներուն՝ որոնք կը ձգտին մասնագի-
տութիւն ձեռք բերել Հայագիտութեան բը-
նագիտական մէջ։

Զ. Յետադիմացի հետազօտիչի պաշ-
տօններ, արամագրելի անոնց որոնք պիտի
զրադին Հայ մշակոյթի եւ գրականութեան

Հետ տանելով ինչ որ ունեցող մեծագույն թիվը
 ներքին պահպանություն աշխատանքով:

3) Հին եւ միջնադարեան հայկական ըն-
 կերթողություններու, ինչպէս նաեւ հայերէն
 լեզուով հրատարակուած արժէքաւոր մե-
 ճագրութիւններու թնդիրէն լեզուով թարգ-
 մանութիւններու պատրաստութիւն, որ-
 պէնպէս տնտէր մարտիկ ըլլան արեւմտեան
 աշխարհի գիտնականներուն եւ վերջապէս,

4. Հնարաւորութիւն ստեղծել որ Հա-
 մալարան սամանն այցելու գիտնական-
 ներ եւ դասաւորներ, օրինակի համար լեզ-
 ուարաններ, հնագէտներ եւ արեւմտեան
 պատմութեան մարզին մէջ հեղինակութիւն-
 ներ: Այս այցելութեան մասնագիտական
 դաստանդութիւնները պիտի նպատակն ըստ
 մը բաժանմունքներուն մէջ արձանագրուած
 աշակերտներու, որոնք առիթ պիտի ունե-
 նան մօտէն ծանօթանալու Հայ Ժողովուրդի
 մշակութային ժառանգութեան: Մեր ծրու-
 գիրն է այցելու գիտնականներ հրաւիրել
 եւրոպայի ակադեմիական հաստատութիւն-
 ներէն, եւ մասնաւորապէս Երեւանի Հայ-
 կական ՍՍՀ Գիտութիւններու Ակադեմիա-
 յն եւ Պետական Համալսարանէն:

Մեր հաստատութեան մէջ պաշտօնավա-
 րող գիտնականները իրենց արժանագրու-
 թեան տակ պիտի ունենան Հայագիտական
 գրադարանային ֆոնդ մը, որ մեր կարծի-
 քով ամենէն ընդարձակ եւ հոգի գտնաւորան
 է բովանդակ Միացեալ Նահանգներուն մէջ:
 Համալսարանին գրադարանին փոքրիկ հա-
 աքածոն, 1960 թուականին, տակի քան
 հազար հատորի յաւելում մը ունեցաւ, ըը-
 նորհիւ հանդուցեալ Տօքթ. Սանդամուրի
 անձնական գրադարանի նուիրատուութեան:
 1966 թուականին՝ Բրոք. Սանտան մաս-
 նաւոր առաքելութեամբ աղետորցեալ Հա-
 յաստան, եւ մեր գրադարանին համար ա-
 պահովեց Ակադեմիայի, Երեւանի Պետա-
 կան Համալսարանի եւ այլ հրատարակչու-
 թիւններու արժանագրելի հրատարակութիւն-
 ներէն բազմաթիւ օրինակներ: Եւ վերջա-
 պէս, անցեալ տարի, Համալսարանս յաջ-
 դեցաւ սպահնակի շատ թանկարժէք անհա-
 յական գրադարան մը հայերէն հնատիպ եւ

նորատիպ գիրքերու, ձեռագիրներու եւ ար-
 խիւային նիւթերու: Մեր կարծիքով, այս
 գրադարանը աշխարհի մէջ գտնուող նման
 հաւաքածոններուն մէջ հաւանաբար ամենէն
 ընդարձակ ու արժէքաւորն է: Յիշեալ գը-
 րադարանին արձանագրուած կը պարտինք
 Համալսարանի կարգ մը վարչական եւ ու-
 սուցչական անձնակազմի բոլորանուէր հի-
 դերան, քայքայ մանաւանդ Բրոք. Սանտա-
 նին: Պէտք է գիտել որպէս, որ Համալսարա-
 նը այս հաւաքածոն ձեռք բերաւ իր նիւ-
 թական միջոցներէն արժանագրելով պատկա-
 ունի դուստր մը: Կր փափաքիմ այս ուղիւ
 պաշտօնապէս մեր հաստատութեան խորունկ
 շնորհակալութիւնը յայտնել Հ. Բ. Ը. Մի-
 ութեան նախագահ՝ Տիար Ալէք Մանուկ-
 եանին, որ 25,000 տոլարի առատաճեւն նը-
 ւիրատուութեամբ նպատակը գրադարանի
 գնումին:

Այս գրադարանը, որ այժմ մաս կը կազ-
 մէ Համալսարանին հայկական հաւաքածո-
 յին, կը բովանդակէ ժողովուրդապէս 10,000
 հատոր գիրք, ձեռագիր եւ արխիւային վա-
 լերաթուղթեր: Այս նիւթերուն մէջ գտնուող
 շուրջ 140 հայերէն ձեռագիրները կը ներ-
 կայացնեն ամենէն բազմաճոխ հաւաքածոն
 Միացեալ Նահանգներու թանգարաններու
 եւ գրադարաններու շարքին: Այս պարագան
 կը շնորհէ անոր համար որ ցարդ ամենէն
 ճոխ հաւաքածոն կը գտնուէր Հարթֆորտի
 Աստուածարանական ձեռարանի գրադարա-
 նին մէջ, որ ունի 22 հայերէն ձեռագիրներ:
 Արդարեւ այնքան բազմաթուանակ է մեր
 արձանագրած անհատական գրադարանը, որ
 մի քանի տարիներ պէտք է սպասել մինչեւ
 որ աւարտի նիւթերուն գիտական ցուցակա-
 դրուէր, եւ այդպիսով յստակ գաղափար մը
 կազմուի անոր բովանդակութեան լրիւ տա-
 րգութեան մասին:

Հուսկ ապա, պէտք է յիշենք մեր գրա-
 դարանային նիւթերուն մէջ գտնուող եւ ե-
 դակի արժէք ներկայացնող գանձ մը, ա-
 րինքն՝ 14րդ դարու առաջին յիսնամեակին
 փոքրիկաւուած եւ բազմաթիւ հոյակապ
 մանրանկարներ պարունակող ձեռագիր Աւե-
 տարանը, որ արգասիքն է միջնադարեան ե-

րեք գլխաւոր Հայ մանրանկարիչներէն մէկուն, Թորոս Տարոնացիին: Գլածորի հրաշակաւոր վանքին մէջ գրուած եւ ծաղկուած այս ձեռագիրը, որուն նիւթական արժէքը 50,000 տոլարէ աւելի կը գնահատուի, արտասահմանէն օտարոյնուած է իւրեւ նուէր եւ ախտեղ բերուած եւ Համալսարանին նախագահին յանձնուած Բրոֆ. Սանճեանի ձեռքով:

Այս հակիրճ գեկուցումով փորձեցինք ներկայացնել այն բոլոր միջոցառումները որոնք Լոս Անճելոսի Գալիֆորնիոյ Համալսարանին նախագահութիւնը ի գործ դրած է յոգուած հայագիտական ուսմանց մշակման եւ զարգացման: Այս կարգադրութիւնները կը

հաստատեն Համալսարանիս եռանդուն եւ զործնական Վսեփ Քուէնը՝ Պոստարեմէ Հայ մշակոյթի ճանաչման եւ գնահատումին ակադեմական եւ դիտական բարձրագոյն գեանի միայն: Լիայոյս ենք շահեւոր հետզհետէ պիտի կարենանք առաւել եւս ընդարձակել մեր Հայագիտական Ամբիոնի ծրագիրները, եւ ապակոյս չունինք որ ամերիկահայ համայնքը պիտի շարունակէ զօրավիգ կանգնիլ մեր ճիգերուն իր նիւթական եւ բարոյական միջոցներով: Այսպիսով պիտի հասնինք մեր նպատակին՝ Լոս Անճելոսի Գալիֆորնիոյ Համալսարանը վերածել արտասահմանի ամենէն պատկառելի Հայագիտական ուսմանց կեդրոնին:

Ս. ՅԱՎՈՒԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ ~ ԲԵՄԱԿԱՆՔ

* Կիր. 1 Յունիս.— ՀՈԳԵԳԱՌՈՒՍՏ (Պենտեկոստ) և Բարեկենդամ Նդիակամ Պահպան: Օրուան «անդիստոս» Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ ժառուց Հուսաբարակութեան Գերբ: Տ. Հայրիկ Արքեպ. Առաջնահան: Ըստ սովորութեան, ի ժամ Ս. Պատարազի կարգադրուեցաւ Ս. Յովհ. Ռոհերերանի Հոգեպաշտեան ձառը՝ զրուած ի զէմն Ս. Երրորդութեան իւրաքանչիւր անձին: Իսկ Հայր Սեդէն առաջ, Գերբ: Տ. Նորայր Նդիակոստան զիտարութեամբ կատարուեցաւ Հոգեհոգեպաշտեան Հանդիսաւոր պաշտան՝ Ս. Աթոռոյ Հանգուցեալ պատարազաց Հոգեհոգեպաշտեան Համար: Արարչութիւնները ճաշափոխուեցան Իսթաշիման առաքիպականէն:

— Կէսրէ հոր, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վեպաշտեան, որուն նախագահեց Գերբ: Տ. Նորայր Նդիակոստան: Ապա կարգադրուեցաւ Համարանայի Հոգեպաշտեան Ներքոյը:

— Ժամը 4ին, Հոգ: Տ. Կիրիւկ Մ. Վարդապետի գլխաւորութեամբ, Միտան Հայրիկ և ժառանգաւորաց անձեր մեկնեցան Սիւն լեռ, և Ս. Հոգ-Ուր խաղաղութեան վրայ իլմն տեղւոյն Սիւնի Վերնաւան վրայ կատարուած աղօթափայլելի մէջ կատարեցին օրուան պատանձ արարչութիւն: Ապա խոսեցաւ Հոգ: Տ. Կիրիւկ Մ. Վարդապետ, ապա՛ զպատմական Սրբալիւրի, որմէ հոր նախագահեց Ս. Փրկիչ զերեզնիստեան ժառ, եկեղեցւոյ զաւթին մէջ, Ս. Աթոռոյ Հանգուցեալ պատարազաց Հոգեհոգեպաշտեան կատարուած հանգստեան պաշտանաւորէն:

* Եր. 7 Յունիս.— Է. օր Հոգեպաշտեան: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայրաւորութեան տոհմի արեւելահողմը զանուղ Ս. Հոգ-Ուր նորիւրու ժառարն մէջ: Ժամարարն էր Հոգ: Տ. Գերբ Վրդ. Նազարեան:

* Կիր. 8 Յունիս.— Յիշատակ Նդիայի մարգարէին: Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ: Տ. Նարեկ Արք. Մարֆաղէլեան:

— Ս. Հովհաննէսի նախատեսող պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Հանդիսապետն էր Լուսաւորապետ Գերբ: Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

* Բ: 9 Յունիս.— Ս. Կուսմացն Լեփօսիմ-նանց: Առաւանակ ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիին մէջ. իսկ Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ եկեղեցիին աւանդատեան՝ Ս. Հովհաննէս ժառարն մէջ: Ժամարարն էր Հոգ: Տ. Սիւն Արք. Ղարեպետ:

* Ռ: 13 Յունիս.— Նախատեսակին ի Ս. Թարիւր նախագահեց Գերբ: Տ. Նորայր Նդիակոստան:

* Եր. 14 Յունիս.— Ս. Հորն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորիչն. Յիշատակ Յիւնիւնի ի Վիրապէն: Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատեան՝ Ս. Լուսաւորիչ սեղանին վրայ, ժամարարն էր Հոգ: Տ. Գրեմ Վրդ. Նրէշեան:

— Նախատեսակին ի Ս. Թարիւր նախագահեց Լուսաւորապետ Գերբ: Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս: Ապա, ըստ սովորութեան, երգուեցաւ «Տէր Ռ-զորմեայ»:

* Կիր. 15 Յունիս.— Տօն Կարօղիկէ եկեղեցւոյ Ս. Էլիմեմի: Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ պատարազեց Հոգ: Տ. Սեւան Արք. Ղարեպետ: «Հայր մերն առաջ, Լուսաւորապետ Գերբ: Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ կատարուեցաւ «Հայրապետեան Մալթան» վան Մայր Աթոռոյ:

— Կէսրէ հոր, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Վեպաշտեանի նախագահեց Գերբ: Տ. Ծանէ Եղիսկոպոս:

* Եր. 21 Յունիս.— Ս. Մեծին Ներսէս և Խաղայ Նդիակոստան: Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Գրիգորի ժամարարն էր Հոգ: Տ. Նարեկ Արք. Մարֆաղէլեան:

* Կիր. 22 Յունիս.— Բարեկենդամ Ս. Լուսաւորիչ Պահպան: Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգ: Տ. Կիրիւկ Մ. Վրդ. Գարեգեան:

* Ռ: 27 Յունիս.— Նախատեսակին ի Ս. Թարիւր նախագահեց Գերբ: Տ. Ծանէ Եղիսկոպոս:

* Եր. 28 Յունիս.— Գիտ Նշխարաց Ս. Հորն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորիչն: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մալթայի ժառարն մէջ, ուր ժառուեց ժողովաւորական Ս. Լուսաւորիչն: Ժամարարն էր Հոգ: Տ. Աղան Արք. Պալիսեան:

* Կիր. 29 Յունիս.— Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Գրիգորի, ժամարարն էր Հոգ: Տ. Սիւն Արք. Միսեան:

✱ ԴՆ. 2 Յուլիս.— Աճեն. Գաղափարք Ս. Հայր Զախարանց Ս. Յակոբեանց Մաք Յահարին մէջ պաշտօնած Թարգմանչաց Զախարանիկն:

Ք ԵՆ. Տ ՏՈՒՆԻՄ.— Ս. Քարգմանայ վարդապետաց մերոց Սահակայ եւ Մեսրոպայ (Տօճ ագգային)։ Ըստ տղմութեան, Մայր Տանորէ Աւագ Սեղանին վրայ պատարաչէ Ս. Քարգմանայ երէրորդական վարժարանի Տնօնը՝ Հովհ. Տ. Կրեթկ Ե. Վրչ. Գարեգին, որ եւ քարանձ, քանարն ունեւորդ որոտն ձաւու և քարանձն առային շատուածը։ ՎԻ՛ Երէկշիբ հօտ գործիկ, զի ւանկաւ Հայր ձեր առջ ձեզ զարգայութիւնը (Ղուկ. ԺԲ. 82)։ Ս. Գատարաբ և քարազ, Երկու Ժամերու տեւողութեանը ձայնափողուեցն Իրարայլի առափայլանէն։

* Եր. 5 Յուլիս.— Ս. Տրգոտայ բազմաթիվ
 և Աշխեն Թիվկույն: Ս. Գառաբազը մասնաշնչանա
 թ Ս. Գլխաբեր, Ժամաբարն էր Հոգի. Տ. Դեռգ
 Վրդ. Նազարեան:

— Լախառանգիկն է Ս. Յակոբ Լախառանգ
Գևորգ Տ. Լախառանգիկի:

✱ Կեր. Յ Յուշիւ.~ Դիւտ Տիգր Ս. Աստուա-
ծածնի: Ս. Գառաբազը ժառանգեցաւ Գեթեմա-
նիկ Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տէրամար Ս.
Կերեզմանին դրայ: Ժամարարն եր Հուշ. Տ. Նարեկ
Արք. Սարգիսեան: Երկ ու դարձի Բարդուղիմէոս
Նախապետն Գեղ. Տ. Նաթան Երեւանցի:

* Ուր. 11 Յուլիս.— Երեսուցիներ ի Ս. Յուր ձախադարձեց Գեր. Տ. Երզնէ Եղբորդաւ:

* Եր. 12 Եւթիւս.— Յ. Երկատանց տառնիւնց
 Գրիստոսի Է. Գողոթի՝ երեւոտաներադ տառնի-
 լայն: Ս. Գաաբադը ժառանցուցաւ Մար Տահարի
 Ս. Գողոթի զերեւոտան ժէլ: Ժամարան էր Հոզի:
 Յ. Սեան Արդ. Զարդեան:

✱ Կիր. 13 Յուլիս.— Բարեկենդան վարդավառի
Գահաց: Ս. Գառաբաբբ ժառանգուհեա ի Յ. Յարու-
թիւն, Ս. Լուսաւորիչ նկիւնչիթիւ յէջ, Ժամարաբի
էջ Լուս. Տ. Կրկեց Ս. Վրդ. Գարիկենտ:

— Եւր Սրբաւորէի Ս. Կրկնքը Լուսաւորէի Է-
կեղեցիին մէջ մատուցած Ս. Պատարագի ընդ-
րին, Տեսաւ Հոգւ. Տ. Յուսի Ծ. Վրդ. Պաղատա-
նան Խոսեցաւ Քրիստոսի առնելովո՝ տաքանդե-
րուն Լուսաւորին եւ Լաւառաւորականութեան մասին:

* በ.ፖ. 18 ፍርድ-፤ ደረጃውን ለማሳደግ ማቅረብ ይቻላል፡-

տանակը կառարարուհեաւ Մայր Յաճարին կից՝ Ս. էջ-
միանին մատրան ճէջ, Հանդիսապետն էր Լուսարա-
բապետ Գեորգ Յ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

* Շք. 19 Յուլիս.— Յիշատակ հաղանակիմ: Ս. Պատարագը ժառուցուեցաւ ի Ս. էջմիածին: Ժամաբարն էք Հոգչ. Յ. Աղան Արդ. Պալիօղեան:

— Մայր ճանաբին մէջ պաշտուած Այնկեր-
պոթեան մեծահոգիէս Թաթաւաճակին եւ անոր յա-
ւորդող ճանահղբօր գահակալութեան հանդիսու-
թեան նախագահը ԳԻՐ. Յ. Շահէ Եղիսկոպոս:

—Գիշերասկիզբին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան «Յիկուցէ՛ք Էւ Հսկեա՛մ կարգեր: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եղիսիպոս:

* Կիր. 20 Յունիս.— ՎՐԱՐԱՎԱՐ (Յոճ Այլա-
 կերպարեան Տեսն Վերջ: Օրումն Հանգրաւումը
 Մ. Գառապարդ՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեպակին վը-
 բայ ժառանգ Գերշ. Տ. Շահէ Եպիսկոպոս Աճէճեան
 ի բարոյց՝ շնն աշխատեցանք տալիք նշանք բը-
 շարանով: Մեր Տէրի վարկեանտակարարութեան
 տնի խօսելի հարց, Գերշ. Սրբազանը վեր առաւ կա-
 ղաւորութիւն տառիչական Ս. Աբրահմ, որուն ա-
 ռաւիքն եպիսկոպոսապետին՝ Ս. Յակոբոս Տառնեկ-
 բար գտնակարութեան զէջար տանգութիւնը կապած
 է այս տանին:

— Կէսրէ Լաք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնած
Վնկաւաստեանին Զօրագունից Գէրշ. Տ. Եւրայր Ե-
ղիսէսպոս :

* Բ. 21 Թուիւն. — Յիշատակ մեռելոց: Ս. Պատարագը ժառանգեալս Խ Ս. Գլխադիր: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազդեան: Ապա, լուսաւորեալս Գնդը. Տ. Հայրէկ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ կատարուեցան Հոգեւանդաւանի շահկիտար կորգիւր, նախ Մայր Տաճարին մէջ եւ ապա զօրիթը՝ Երեսնամեո՛ր Տ. Կերեկ Բ. Պատարարիւր ըր չիճին վրայ:

✱ Ո՛ր. Տ Եռլիս.— Երեսուցիքն ի Ս. Ես-
կուր երեսուցուհէ Գէրջ. Տ. Եսրայր Երեսուցուհի:

✱ Եր. 26 Յուլիս.— Ս. Քաղախի առաքելոյն
մեկը և Սանգիտայ իւսեմն: Ս. Գառաբազը ժա-
տարեւոյն: Մար Տանաթի Ս. Գրիգորի մատրան
մէջ, ժամաբարն էր Հոգւ: Տ. Նարեկ Արզ. Մար-
թագէտն:

✱ Կիր. 27 Յուլիս.— Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ հինգշեկին ճեջ. ժամատարն էր Հոգւ. Տ. Սիգման Աղ. Միսնան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Շնորհ Պատրիարքի «Ջեռագիրներու Գողութեան Գոյթակգործիւնք» հաւաքածոյին առիթով (Գրա- յառակեմ)	Վ.	301
Հելէն եւ Էտուրթ Մարտիկեան Թանգարան եւ Ե- րուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Գանձերու Ցուցահանդէս		306
Ս. ԳՐԱԿԱՆ		
Հեքամասց Առաքեալը	Ե.	317
ԱՍՏՈՒԱԽԱՐԱՆԱԿԱՆ		
Տեղիք Աստուածաբանութեան Հոռւք	ՄԱՂԱԲԻԱ ԱՐԳԵՊԱՆ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ Ն. Ե	322 335
ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ		
Գեղօմ Բիտիկի Բանտին	ՈՍԲԵՐ ՌԻՈՂԵՏ Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	337
ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ		
Ժե - ԺԶ Դարու Կարեւոր Տաղարան մը (ուս Աճճե- յոյի Գոյիփորմիոյ) Համալսարանի Գրադարանին Մէջ	ԱԽՏԵՍՍ Գ. ՍԱՆՃԵԱՆ	341
Յանկ Նոր Զուգայի եւ այլ Տաղարաններէ լայս տե- ւան Գրքերի	Ղ. Կ. ՄԻԱՍՏԵԱՆ	346
ԳՐԱՆՕՍԱԿԱՆ		
Հայկական Մանրանկարչութիւն	Թ. ԳԻՐԵՏԵԱՆ	350
Ընդհանուր Բովանդակութիւն Վերանայի	Կզմ. ԱՂԱՆ ԱՐՊԱ, ՊԱՆԻՈՂԵԱՆ	356
Ցուցակ եւ Յիշատակարաններ Խրուսաղէմի Կիւլտէնկեան Մատենադարանի Հայ Հնատիպ Գիրքերու (1512-1900)	Կզմ. Ա. Կ.	370
Լուս Աճճեալի Գոյիփորմիոյ Համալսարանի Փոխ- Նախագահին Յայտարարութիւնը Հայկական Ամ- քիոմի Պաշտօնապէս Հաստատման Մասին		390
Ս. ՅԱՆԿՈՒՆԵՐՍԻՆ		
Եկեղեցական-Բնական		394
Բովանդակութիւն		396
ՅԱՆԿԱՆՈՒԹ		
Յանկ Վերանայի Խմբագրութեան եւ Գ. Կիւլտէնկեան Մատենադարանին Կողմէ Ստացուող Թերթերու		397

«ՍԻՌՆՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐԻՄԱՅ ԿԱՆԸ ԲԱՐՄԱՆԻՍՏԱՐԻՆ ԵՒ ԱՄԱՐՈՒՄ ԿԱՄԱՐԻՆ ԵՒՆԻՄԻՆԱՅ ԽԱՍՏԵՐԻՆ»

MR. ARA KALAYDJIAN. REDACTION OF «SIRN»,

OLD CITY — JERUSALEM

«ՍԻՌՆՅԻ տպրեկան բանձնագիրն է Ամբրիկայի համար՝ 5 ճուար

բուր այլ երկիրներու համար՝ 1 Սթերլինգ

PROF. HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM ED. BISHOP SHAHE AJAMIAN

No. 7 4 5

THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM.

JULY - AUGUST 1969

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Ժ

«ՄԻՈՆ»-ի ԽՐԱՍԿՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ԵՆՈՐԶԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱՄ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԱԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- 1) ԱԶԱՏ ՕՐ *Օրաթերթ, Աթէնք — Բուհաստան*
Platia Mitropoléas, 11, Athènes (117) — Grèce
- 2) ԱԶԴԱԿ *Ազգային, Գրական, Քաղաքական, Հասարակագիտական Օրա-
թերթ, Պէյրութ — Լիբանան*
B. P. 587, Beyrouth — Liban
- 3) ԱԼԻՔ *Ազգային, Հասարակական, Քաղաքական, Գրական Օրաթերթ,
Թեհրան — Իրան*
Khisban Naderi, B. P. 422, Tehran — Iran
- 4) ԱՄՍԱԹԵՐԹԻԿ *Հայ Աւստրալական Եկեղեցւոյ, Նեւ Եորք — Ա. Մ. Ն.*
152 East 34th Street, New York, N. Y. 10016 — U. S. A.
- 5) ԱՅՔ *Քաղաքական, Տնտեսական Օրաթերթ, Պէյրութ — Լիբանան*
B. P. 2623, Beyrouth — Liban
- 6) ԱՆԴԱՍՏԱՆ *Պարբերական Գրականութեան և Արուեստի, Փարիզ, Ֆրանսա*
46, Rue Richer, Paris 9è — France
- 7) ԱՆԻ *Պարբերագիրք, Հրատ. Անի Օթեպի, Պէյրութ — Լիբանան*
P. O. Box 3672, Beirut — Lebanon
- 8) ԱՇԽԱՐՀ *Գրական և Հասարակական Եւրոպայ Թերթ, Պանիէ — Ֆրանսա*
B. P. 12 — (92), Bagneux — France
- 9) ԱՇԽԱՐՀ *Պրականութեան, Պանիէ — Ֆրանսա*
B. P. 12 — (92), Bagneux — France
- 10) ԱՌՈՂՋԱՊԱՆ-
ՀՈՒԹՅՈՒՆ *Հայկական ՍՍՀ Առաջնապահայն Միջնորդական Գիտա-
պրական, Կազմակերպական-Մեթոդական Հանգես, Երևան —
Հայաստան*
Kirov Street No. 2, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 11) ԱՍԳԱՐԻՋ *Եւրոպայ Թերթ, Փրէշնե, Գալիֆոնիտա — Ա. Մ. Ն.*
P. O. 865, Fresno, California 93712 — U. S. A.
- 12) ԱՎԱՆԳԱՐՔ *Օրգան ՂլգՍՄ Կենտկամի, Երևան — Հայաստան*
Pushkin Str. No. 1, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 13) ԱՐԱՐԱՏ *Ազգային, Քաղաքական Օրաթերթ, Պէյրութ — Լիբանան*
B. P. 756, Beyrouth — Liban
- 14) ԱՐԳԵՈՍ *Պաշտօնաթերթ Զաժախուի Հայրենակցական Միութեան, Նեւ
Եորք — Ա. Մ. Ն.*
276 Fifth Avenue (Room 702), New York 10001 — U. S. A.
- 15) ԱՐԵԻ *Քաղաքական, Գրական և Տնտեսական Օրաթերթ, Գահիբէ —
Ա. Մ. Ն.*
B. P. 1060, Le Caire, (Egypte) — R. A. U.
- 16) ԱՐՄԵՆԻԱ *Ազգային, Գրական, Քաղաքական, Հասարակագիտական Օրա-
թերթ, Պ. Սալվադոր — Արժանթին*
El Salvador 4625 - 27, B. Aires, Argentina
- 17) ԱՐԵԱԻ *ժողովրդական Եւրոպայ Թերթ, Իսթանբուլ — Թուրքիա*
Beyoglu Tunel Cad., Narmanli Yurdu, Ist., Istanbul, Turkiye
- 18) ԱՌԵՏԱՐԱՆԻՋ *Հրատարակութեան Աւստրալական Եկեղեցի, Պէյրութ — Լի-
բանան*
P. O. Box 4115, Beirut — Lebanon
- 19) ԱՌԵՏԻՔ *Ամսական Պաշտօնաթերթ Հայ Կաթողիկէ Պարտաքրքութեան
Տանն Կիլիկիոյ, Պէյրութ — Լիբանան*
Patrie des Armeniens Catholiques, Achrafieh, Beyrouth — Liban

- 20) **ԲԱՅԻՆ** Ամսագիր գրականության և արուեստի, Պէյրուս — Լիբանան
G. Sassouni, Rue Sélim Boustani, Beyrouth — Liban
- 21) **ԲԱԶՄԱՆԻՅ** Հանգիստանի բանասիրական, գրական, գիտական, բարոյական, Ս. Վաչար, Վենետիկ, Իտալիա
Congrégation Mékhitariste, S. Lazaro, Venise, Italia
- 22) **ԲԱՆՔԵՐ** Պաշտօնաթերթ Ֆրանսուայ Աւետ. Միութեան, Մարսէյլ, Ֆրանսա
7, Rue Calais, Marseille 12è — France
- 23) **ԲԱՆՔԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԼՍԱՐԱՆԻ** Հասարակական գիտություններ, Երեվանի Պետական Համալսարան, Երևան — Հայաստան
1 Mravian Str., Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 24) **ԲԱՆՔԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐԽԻԵՆՆԵՐԻ** Հայկ. ՍՍՀ Միջինարևելքի Սովետական Երկրներ Արխիվային Վարչություն, Երևան — Հայաստան
Hratchia Kotehar Str. No. 5, Yerevan 33 — Armenia, U. S. S. R.
- 25) **ԲԱՐԻ-ԼՈՒՐ** Ամսաթերթիկ Ս. Պետրոս Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ, Վան Նիւս, Գալիֆոնիա — Ա. Մ. Ն.
17231 Sherman Way, Van Nuys, California 91406 — U. S. A.
- 26) **ԲԱՐՁՈՒՆԺ** Պարբերական հրատարակութիւն Հ. Բ. Ը. Մ. Լ. Նահարեան — Գ. Կիւլպինկան Երկրգ. Վարժարանի, Հայկ. — Սաւրիւ
Ecole Mékziézi, Djebel Nahr - Azizié, Alep — Syrie
- 27) **ԲԺԺԵԿ** Բժշկական և Առողջապահական Ամսաթերթ, Պէյրուս, Լիբանան
B. P. 4176, Beyrouth — Liban
- 28) **ԲՈՒՐԱՍՏԱՆ** Եկեղեցական, գրական և ժապավայրի ամսաթերթ, Մոնթրէալի Հայց. Առաք. Ս. Եկեղեցւոյ, Մոնթրէալ, Գանատա
5242 Park Avenue, Montreal 8, P. Q. — Canada
- 29) **ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼ** Հրատ. Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Թորոնթօ — Գանատա
34, Glenforest Road, Toronto 12, Ontario — Canada
- 30) **ԳԱՐՈՒՆ** Հիկեմ Գանահմի Եվ Հայաստանի Գրողներ Միության վարչութեան Գրական-Գեղարվեստական, Հասարակական-Քաղաքական Ամսագիր, Երևան — Հայաստան
Issahakian Str. No. 28, Yerevan 9 — Armenia, U. S. S. R.
- 31) **ԳԵՂԱՐԳ** Երևանի Պարբերաթերթ, Կրօնական-Ազգային, Սենթ-Անթուան, Մարսէյլ — Ֆրանսա
Campagne Fréze, Saint-Antoine, 13 Marseille (15è) — France
- 32) **ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ** Ամենամայ Գիտ. — Ժառանգական Պարբերական, Երևան — Հայաստան
Moscowian Str. No. 35, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 33) **ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆՐ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍՈՒՆ** Հայկ. ՍՍՀ Գիտ. Ակադեմիայի Տեղեկագիր, Երևան, Հայաստան
Barekamoutian Str. No. 24, Yerevan 19 — Armenia, U. S. S. R.
- 34) **ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ** Օրգան Հայկ. ՍՍՀ Գրողներ Միության Վարչության, Շաքաթաթերթ, Երևան — Հայաստան
Barekamoutian Str. No. 3, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 35) **ԴԻՏԱՐԱՆ** Ամսաթերթ, Պրաքլին, Նիւ Եորք — Ա. Մ. Ն.
117 Adams Str., Brooklyn, New York 11201 — U. S. A.
- 36) **ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ** Օրգան Հ. Կ. Կ. Երեվանի Քաղաքային Կոմիտեի Եվ Աշխատագրի Գեղարվեստների Երեվանի Քաղաքային Սովետի, Երևան — Հայաստան
Gnountantz Str. No. 8, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.

- 37) ԵՐԵՎԱՆ Քաղաքական, Հասարակական և Մշակութային Շարժաթերթ
Սոֆիա — Պուլկարիա
N. Tzanov Str. 3, Sofia — Bulgaria
- 38) ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Օրգան՝ Սոց. Դեմոկրատ Հեղափոխական Գաղափարներին Ամերիկայի
Շրջանին, Նիւ Եոք — Ա. Մ. Ն.
54 West 22nd Street, New York, N. Y. 10010 — U. S. A.
- 39) ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒԼԻ Ամսաթերթ, Պէյրութ — Լիբանան
B. P. 4600, Beyrouth — Liban
- 40) ԵՐԱՆԻԿ ԹՈՅ Ներքին Ամսաթերթ Հայ Աւետ. Եղբայրներին Եկեղեցիին, Պ.
Այրէս — Արմանիս
Casilla Correo No. 87, Sue. 6, B. Aires — Argentina
- 41) ԶԱՐԹՕՆԻ Օրաթերթ, Պէյրութ — Լիբանան
B. P. 617, Beyrouth — Liban
- 42) ԶԵԿՈՒՅԵՆԵՐ Հայկ. ՍՍՀ Քրիստոս. Ակադեմիա, Երեւան — Հայաստան
Barekamoutian Str. No. 24, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 43) ԷՋՄԻԱՆԻՆ Պաշտօնական Ամսագիր Հայրապետական Աթոռի Ս. Էջմիածնի,
Էջմիածն — Հայաստան
Catholiconate of St. Etchmiadzin, Armenia — U. S. S. R.
- 44) ԷՊԻՊԵՐԻՄԵՆ Հայգական ՍՍՀ Քրիստ. Ակադեմիա, Երևան — Հայաստան
ՏԱՀ ԵՒ ԳԼԻ- Barekamoutian Str. No. 24, Erevan — Armenia, U. S. S. R.
ՆԻԿԱՅԱՆ ԲԺՇԿՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՆԴԵՍ
- 45) ԺԱՄԱՆԱԿ Քաղաքական, Ժողովրդական Օրաթերթ, Իսթանբուլ, Թուրքիա
Beyoglu Istiklal Cad., Narmanli Yurdu, Istanbul — Turkiye
- 46) ԺՈՒՌՆԱԼԱՅԻՆ Օրգան Հայկ. ՍՍՀ Պետական Մասնագիտության, Երևան
Հանգստ., Երևան — Հայաստան
Toumanian Str. No. 51, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 47) ԼՈՅՍ Պաշտօնական Երկամսեայ Թերթ Հայ Կայսերական Կամբերու,
Պուրթ-Համմուս — Լիբանան
Institute for Armenian Blind & Deaf, Bourdj-Hammoud — Lebanon
- 48) ԼՈՅՍ Աւերայ Ընթերցանութեան Խորհրդածաթիւներ — Լբան.
Սուրիայ և Լիբանանի Քրիստ. Զանից Միութեան, Պէյրութ —
Լիբանան
P. O. Box 235, Beirut — Lebanon
- 49) ԼՈՅՍ Ամսագիր Առաքելայ Հայաց Եկեղեցւոյ, Միանի, Առաքելիա
Box 4866, G. P. O. Sydney, N. S. W. — Australia
- 50) ԼՈՅՍ Ամսաթերթիկ Ս. Երրորդական Հայաց Առաք. Եկեղեցւոյ, Ն.
Ֆիլադելֆիա, Քենսիլվանիա — Ա. Մ. Ն.
6421 Ogontz Ave., Philadelphia, Pa. 19126 — U. S. A.
- 51) ԼՈՅՍ Տեղեկատու Թերթիկ Ս. Քրիստոս Լուսաւորիչ Հայաց. Եկեղեցւոյ,
Ս. Ֆրանսիսկո, Գալիֆորնիա — Ա. Մ. Ն.
51 Commonwealth Ave., S. Francisco 18, Calif. — U. S. A.
- 52) ԼՈՒՍԱՐԵՐ Մահա — պատանեկան Ամսագիր, Քեհրան — Իրան
Ave. Naderi, Novpashar Str., Tehamshid No. 18, Tehran — Iran
- 53) ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՇ Շարժաթերթիկ Ս. Քրիստոս Լուսաւորիչ Հայաց. Եկեղեցւոյ,
Նիւ Եոք — Ա. Մ. Ն.
314 E. 35th Street, New York, N. Y. 10016 — U. S. A.
- 54) ԼՐԱՐԵՐ Լոյս ԳԸ տեսնէ Քչ. և Շր. օրեր, Նիւ Եոք — Ա. Մ. Ն.
151 W. 25th Street, New York, N. Y. 10001 — U. S. A.

- 55) ԼՐԱՐԵՐ ԼԱ-ԱՎՈՅՅԱՆ
ՍԱՐԱՎԱԿԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ- Abovyan Str. No. 15, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
ՆԵՐԻ
- 56) ԼՐԱԳՐԱՅԻՆ
ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ
ՏԱՐԵԳԻՐ
Օրգան Հայկ. ՍՍՀ Պետական Մատենագրության, Ամսագիր,
Երևան — Հայաստան
Toumanian Str. No. 51, Yerevan — Armenia, U. S. S. R.
- 57) ԼՐԱԴԱՂ
Պարբերական Եկեղեցական և Մշակութային Ս. Յակոբ Եկե-
ղեցւոյ. Մանրէալ — Գանատա
250, St. Zotique Str., West, Montreal 155, P. Q. — Canada
- 58) ԽՕՄԵԱԳ
Հրատ. Հ. Բ. Ը. Միսրիան Լիբանանի Երջ. Յանձնադաշտի,
Պէյրուս — Լիբանան
B. P. 715, Beyrouth — Liban
- 59) ԳԱՄԱՐ
Ամսաթիւ Իստանբուլի Միսրիան, Իսթանբուլի, Բարքիս
Taksim, Billureu Sokak 17/1, Istanbul — Turkiye
- 60) ԳԱՎԱՌԵ
Բազմազան Հարթաթերթ, Իսթանբուլ — Բարքիս
Billur Sok. No. 10, Galata, Istanbul — Turkiye
- 61) ԳԻԼԻԳԻԼ
Պաշտօնաթերթ Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանի, Նիւ Եորք,
Ա. Մ. Ն.
411 East 53rd Street, New York, N. Y. 10022 — U. S. A.
- (2) ՀԱՂՈՐԴԱ-
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
Հայ Գրականութեան Բարեկամներու, Նիւ Եորք — Ա. Մ. Ն.
114 First Str., Yonkers, N. Y. 10704 — U. S. A.
- 63) ՀԱՂՈՐԴԱ-
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
Պաշտօնաթերթ Հայոց Առաջնորդարանի, Պաշտօն, Իրաք
Diocese of the Armenian Church of Baghdad, Baghdad — Iraq
- 64) ՀԱՄԱԿԱՆ
Պարբերական Երգչային, Գրական և Հասարակական, Բուէ-
նոս Այրէս — Արժանթին
Libertad 287, Buenos Aires — Argentina
- 65) ՀԱՅ ԱՆԹԻՊ
Պաշտօնաթերթ Ամերիկայի Այնթապի Միսրիան,
Արիզոնա, Մէսո — Ա. Մ. Ն.
6 Highland Ave., Arlington, Mass. 02174 — U. S. A.
- 66) ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ
Պաշտօնաթերթ Առաջնորդարանի Հայոց Ամերիկայի, Նիւ
Եորք Ա. Մ. Ն.
630 Second Ave., New York, N. Y. 10016 — U. S. A.
- 67) ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔ
Ամսաթիւ պարբերական, Տպագրութիւն Միսրիան Հրա-
տարակցական Տուն, Ս. Ղազար, Վենետիկ — Իտալիա
Casa Editrice Armena, PP. Mekhitaristes, St. Lazaro, Venice — Italia
- 68) ՀԱՅ ԵՐԱՆՈՅ
Պաշտօնաթերթ պարբերական Հալէպի Հայ Երեսնացի, Հալէպ,
Սուրիա
Asile des Vieillards, Bustan Pacha, Alep — Syrie
- 69) ՀԱՅ ԳԵՐԳԵՆ
Ամսաթիւ գրական, գրական, գրական, Պ. Այրէս, Արժանթին
Acevedo 1353, B. Aires — Argentina
- 70) ՀԱՅ ԳԵՐԳԵՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
Հրատ. Հայ Գրարանի, Պ. Այրէս — Արժանթին
Acevedo 1353, B. Aires — Argentina
- 71) ՀԱՅ ՍԻՐՏ
Պարբերական Հայ Օգնութեան Միսրիան, Պաշտօն Պ. Ա. Մ. Ն.
212 Stuart Street, Boston, Mass. 02116 — U. S. A.
- 72) ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Ամսաթիւ պարբերական, գրական, թարգմանական, հասարակագի-
տական, Ս. Փասլա — Պրազիլ
Cx. Postal 12-125, Santana, S. Paulo — Brazil